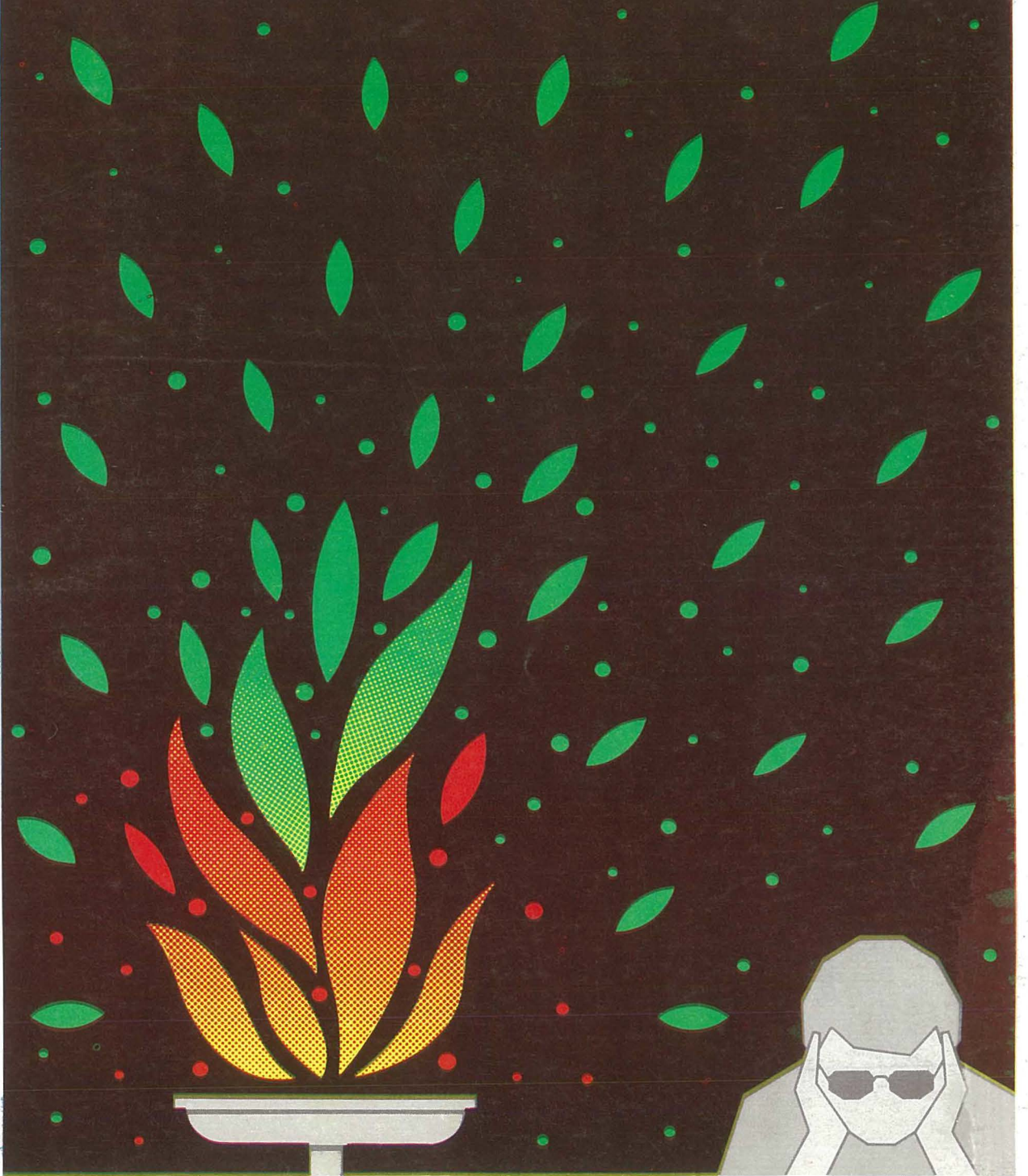

SAYI 22-23
1986

• TMMOB • ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIN ORGANI •

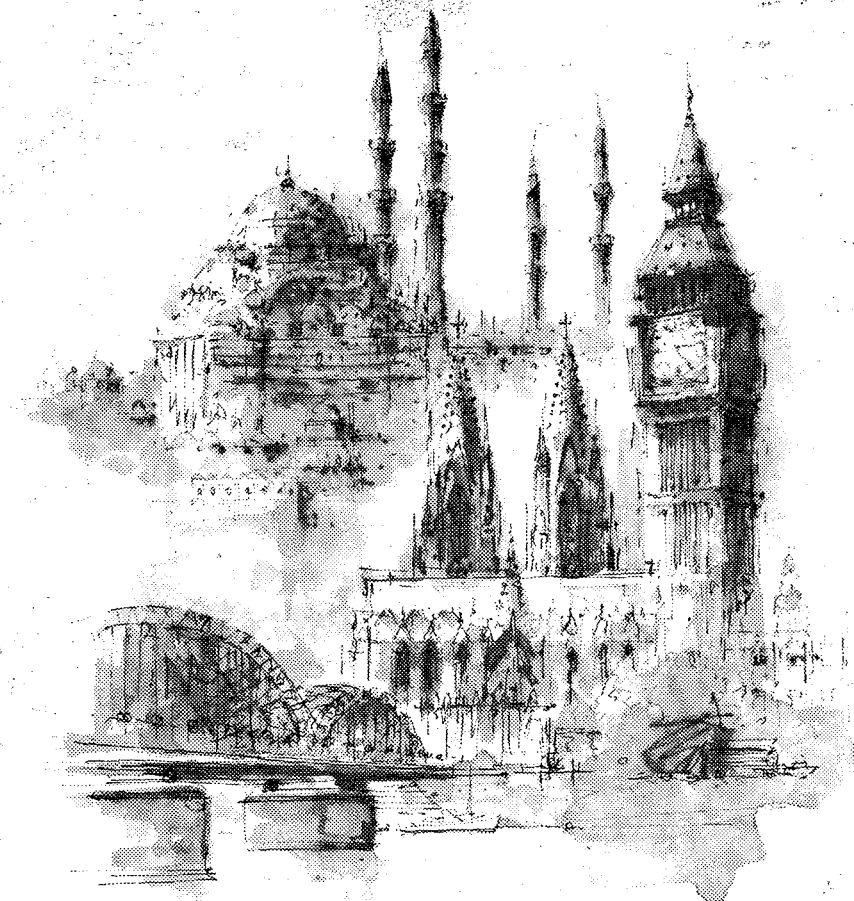
TARIM VE MÜHENDİSLİK

► TARIMSAL EĞİTİM VE İSTİHDAM ◀

Yurt içinde, yurt dışında...

... gelişen ekonomimizin
güçlü bankası:

Türkiye İş Bankası

ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Adına Sahibi
Şerafettin TAV

*

Sorumlu Yazışları Müdürü
Erdiñ ÇINAR

*

YAZI YAYIN KOŞULLARI

Yazılar, dosya kağıdına, daktilo ile seyrek satırla iki kopya olarak yazılmalı, yazı özeti, yazarın kısa özgeçmişi, adres ve telefonları ile birlikte gönderilmelidir. Yazı eki olan fotoğraflar net ve temiz olmalı, grafik ve şekiller basım için aydın ve beyaz kağıda rapido ile çizilmelidir.

Özgün ve derleme yazılarda yararlanılan kaynaklar çeviri yazılarda ise çevirinin yapıldığı kaynak belirtilmelidir.

Gönderilen yazılar yayınlansın ya da yayınlanmasın yazarına geri verilmez.

Özgün ve derleme yazılarda fikir ve görüşler yazarına, çeviriden doğacak sorumluluk ise çevirene aittir. Ziraat Mühendisleri Odası'nı ve Tarım ve Mühendislik Dergisi'ni hiçbir şekilde bağlamaz.

Yayın Kurulu, gönderilen yazılan üzerinde gerekli gördüğü düzeltmeyi yapmaya yetkilidir.

Dergide yayınlanmış yazılar kaynak göstermek koşulu ile başka yayın organlarında yayınlanabilir ya da aktarılabilir.

*

ABONE KOŞULLARI

Ziraat Mühendisleri Odası'nın Türkiye'deki üyelerine parasız gönderilir.

Bir adet dergi bedeli 300.-TL. bir yıllık abone bedeli 1200.-TL. dir.

Ziraat Fakültesi öğrencilerine % 50 indirim yapılır.

*

YÖNETİM YERİ

Ziraat Mühendislik Odası
Konur Sok.4/3
Kızılay-ANKARA
Tel:25 05 55- 18 31 15

Banka Hesap No:

İş Bankası Maltepe Şubesi: 847/0
Ziraat Bankası Kızılay Şubesi
304/1217

REKLAM FİYATLARI VE KOŞULLARI

Arka Dış Kapak: 125.000.TL.
Ön İç Kapak : 100.000.TL.
Arka İç Kapak : 90.000.TL.
İç Sayfa : 75.000.TL.
1/2 Sayfa : 50.000.TL.
1/4 Sayfa : 40.000.TL.

Bu fiyat siyah-beyaz baskılar için geçerlidir. İç ve dış kapaklarda renkli baskı istenebilir. Ek renk kullanıldığında her ek renk için 20.000.-TL. ek ödeme yapılır.

Reklam filimlerinin hazırlanmasında boyutların göz önüne alınması ve filimlerin pozitif olması gerekir.

SAYI 22-23
1986

· TMMOB · ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI YAYIN ORGANI ·

TARIM VE MÜHENDİSLİK

SAYI: 22 - 23 / 1986

İÇİNDEKİLER

YORUM	2
KALKINMA PLANLARI VE TARIM Muzaffer SENCER	4
TARIMSAL KALKINMADA EĞİTİMİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DE TARIMSAL EĞİTİM Doç. Dr. Onur ERKAN	13
G.A.P. Doç. Dr. Duran TARAKLI	18
RADYASYON	23
RADYASYON – ÇAY – FINDIK Doç. Dr. Selçuk ALSAN	26
TARIM KESİMİ İÇİN ÖNEMLİ BİR YIL: 1937 Tevfik ÇAVDAR	29
ASIL SORUN YÖK MANTIĞIDIR Ali KAYNAK	32
ODA HABERLERİ	34

Üç ayda bir yayımlanır.
Kapak. Savaş ÇEKİÇ

Pika, film, montaj, baskı:
Yorum Basın Yayın San. Ltd. Şti.
Tel: 29 61 20 – 30 08 59

YORUM

Genel olarak eğitim ve ondan soyutlanamayacak olan tarımsal eğitim konularında bugüne kadar çeşitli platformlarda, değişik yaklaşımlarla çok şey söylendi ve bu alanda yaşanan güçlükler ve sıkıntılar dile getirildi. Ancak, yakınmaları duymak istemeyen, sorunları görmezliğe gelen yetkililer ve sorumlular tüm bu sorunlar karşısında bugüne kadar aldırma bir tavır takındılar. Ülke çapında tarımsal eğitimin başlaması 141. yılına girerken, gerek tarım alanında, gerekse Ziraat Mühendisliği eğitimi ve Ziraat Mühendislerinin istihdamı alanındaki yaralar daha da büyümekte ve halen ülke ekonomisinin ağırlığını göğüsleyen bu sektör göz göre göre belirsiz bir geleceğe doğru sürüklenmektedir.

Sorun, genel olarak gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda görülen altyapı yetersizliği nedeniyle ortaya çıkan çarpık kurumlaşmanın yarattığı darboğazları uzun dönemli politikalar yerine dar görüşlü ve gündelik politiklarla çözme anlayışının bir ürünüdür. İlköğretimin zorunlu olduğu ülkemizde resmi verilere göre nüfusun ancak % 80 kadarı okur - yazar durumdadır. % 2,7'lik artış hızından ötürü genç bir yapıda olan nüfusumuz karşısında devlet, bırakın orta ve yüksek öğrenimi, zorunlu saydığı ilköğretimin bile gereksinmelerini karşılayamayarak, çeşitli kampanyalar aracılığı ile halktan yardım sağlamaya çalışır duruma gelmiştir. Amacı ve içeriği belli olmayan, sürekli değişen programı ile kuramsal ve ezberci bir çizgi izleyen orta dereceli eğitim, sonuçta üniversiteye girme umudu ile özel dersanelerin kapılarını aşındıran yüzbinlerce genç yaratmaktan öteye geçememiştir. Başka bir deyişle, Türkiye gereksinmelerine göre oluşturulmayan ve işbulabilmeyi Üniversite mezunu olma koşuluna bağlayan eğitim sistemimiz, gençlerimizi büyük bir ezikliğe, düş kırıklığına ve umutsuzluğa düşürerek özel dersanelerin kucacağına atmıştır.

Eğitim niteliğinin bölgelere, illere hatta aynı ildeki farklı okullara kadar çeşitlilik göstermesi, öğrenime duyulan güvensizliği iyice pekiştirmiş ve bunun sonucunda da ilkokuldan üniversiteye kadar çeşitli düzeylerde ve konularda hizmet sunan ve bugüne kadar sağlanamamış olan eğitimdeki fırsat eşitliğinin açıklarından yararlanan bir dizi özel dersanenin yaratılmasına yol açmıştır. Bu dersaneler kanayan yaranın diğer bir yönünü oluşturmakta ve artık birer yarış atına dönüşen öğrencileri daha büyük yarışlara hazırlayan kondisyon salonları gibi hizmet vermektedirler.

Yeteneğini! ve eğilimini! saptayan sırat köprüsü benzeri sınavları kazanıp üniversiteye girme şansını elde eden öğrencileri ise, özerkliği YÖK sınırları içinde kalmış, bilimsel araştırmalardan uzak, tekdüze, üretimden kopuk, tartışmaya kapalı, kontenjanları aşırı derecede şişirilmiş, yetersiz sayıda ve düzeyde öğretim üyeleri ile eğitim vermeye çalışan sahte bir cennet beklemektedir. Özellikle YÖK uygulamasının ardından üniversitelerden çeşitli nedenlerle uzaklaştırılan bir çok bilim adamının yerlerinin doldurulması bile sağlanamamışken, açılan yeni üniversiteler, fakülteler ve artırılan öğrenci kadroları ile eğitim düzeyi iyice düşürülmüş, varolan sorunlara çözüm bulunması şöyle dursun, karmaşık sorunlar yaratılmıştır. Bunun en tipik örneklerini mesleki eğitimimizin yapıldığı Ziraat Fakültelerinde görebiliriz. Bugün Türkiye'de 12 Ziraat Fakültesi her yıl toplam 3320 öğrenciye kapısını açarken bu fakültelerdeki öğretim elemanı sayısı 874'tür. Bu fakültelerin en eski ve en köklüsü olan Ank. Üniv. Ziraat Fakültesi 1980 öncesi giriş sınavları sonucunda yılda 300 öğrenci alırken, bugün bu sayı 624'e çıkarılmış, eğitim koşulları daha da ağırlaştırılarak bu öğrencilerin yarıdan fazlasının eğitimi süresince elenmesi yoluyla normal sayıya yaklaşmak hedeflenmiştir. Bu Ziraat Fakültelerinde öğretim elemanlarının dağılımına tek tek fakültelere bazında baktığımızda içler acısı durum daha da açıklik kazanmaktadır. Atatürk, Ege ve Çukurova Ziraat Fakültelerinde toplam 706 öğretim elemanı görev yaparken, bunların dışında kalan 8 fakültenin profesöründen, araştırma görevlisine kadar toplam öğretim elemanı sayısı 168'dir. Biraz daha ayrıntıya inerseniz, örneğin bunlardan Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde 3'ü araştırma görevlisi olmak üzere toplam 6 öğretim üyesi en azından 1. sınıftaki 104 öğrenciye (2,3 ve 4. sınıflardaki öğrenci sayısını bilemiyoruz.), Selçuk Üniversitesinde yer alan eski Ziraat Fakültelerinden birinde, 9'u araştırma görevlisi olmak üzere, 20 öğretim elemanı yaklaşık 500 öğrenciye (1. sınıfta 168 kişi olduğuna göre) eğitim vermektedir.

Benzeri bir tablo sunan bu 8 Ziraat Fakültesi dışında kalan, yerleşmiş ve köklü Ziraat Fakültelerindeki duruma baktığımızda üretime yönelik teknik eleman yetiştirmeyi amaçlayan bu fakültelerdeki eğitimin amacını gerçekleştirmek şöyle dursun, ucuz işgücünden yararlanmaktan ileriye gitmediği görülmekte; mühendislik formasyonundan uzak staj olayından, 100'e yakın içeren eğitim programından gününbirlik sınavlara ve hangi amaca hizmet verdiği bir türlü anlaşılmayan uygulama derslerine kadar uzanan ve gittikçe daha karmaşık biçimler alan bir sorunlar yumağının içine düşmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Ekonomide tarıma dayalı özelliğini koruyan ve daha uzun yıllar koruyacak olan ülkemizde, modern tarım eğitiminin gerçekleştirilmesi, birim alandan elde edilecek ürünün artırılması gibi kâğıt üzerindeki birçok hedefi gerçekleştirebilmek için resmi kayıtlara göre bugün 20.000 dolayında Ziraat Mühendisinin istihdam edilmesi gerekmektedir. Ancak 25 yıldır çıkarılamamış olan ve halen

de Tarım Bakanlığı'nın tozlu raflarında bekletilen Ziraat Mühendisliği Yetki Tüzüğü'nün doğurduğu boşlukta, toplam sayısı 13.000'i geçmediği halde Tarım Bakanlığınca açılan iş sınavına katılan 3500 Ziraat Mühendisinden ancak 300'ü işe girme şansına sahip olabilmektedir. Durum bugün bu düzeyde iken gerekli önlemler alınmadığı takdirde yakın gelecekte ortaya çıkacak tablonun çok daha karanlık olacağı açıktır. 10 yıl önce mezun olan Ziraat Mühendisi istediği kuruluştaki işe başlarken, zorlama yöntemlerle ve sonuçları düşünülmeden açılan Ziraat Fakülteleri, Üniversitelerine girmek için boşta bekleyen insanlar yerine diplomalı işsizler ordusu yaratmaktadır. Kaldı ki Bakanlık sınavını kazanan şanslı mühendislerin durumunun da parlak olduğu söylenemez. İşe girmek için 6 ayı bulan bir süre güvenlik soruşturmasının sonucunu bekleyecek olan bu meslektaşlarımız, daha sonra, gerekçesi, amacı, programı ve süresi belli olmayan, yerine göre gelecekte yönetimlerinde çalışacak çiftlik kahyalarının denetiminde verilen hizmet içi eğitim uygulaması ile karşı karşıya kalacaklar, tam çalıştıkları konuya uyum sağlarken (bu 1 yılda olabilir 3 yılda da) hizmet içi eğitimlerinin bittiği gerekçesi ile branşlarına, konularına bakmaksızın yepyeni atamalarla yüz yüze geleceklerdir.

Başta da belirtildiği gibi alt yapı sorunları çözülmeden nedenleri ve sonuçları düşünülmeden eğitimin temel taşlarını oluşturan öğretim elemanlarının sesleri kısılarak ve görüşlerini dile getirmeleri önlenerek, kısa dönemli politikalarla eğitim sorununun ve buna bağlı olarak istihdam sorununun çözülmesi, ekonominin candamarını oluşturan tarım sektörüne yepyeni bir kan getirilmesi olanaklı değildir.

★ ★ ★

Günlerdir vardı - yoktu, az vardı - çok vardı, şunda vardı - bunda yoktu tartışmaları ile kamuoyunu meşgul edip, küçükten büyüğe hepimizi huzursuz eden bir konu da tarımsal ürünlerimiz üzerindeki radyasyon spekülasyonudur. 25 Nisan günü Çernobil nükleer santralinde meydana gelen kazayı izleyen süre içinde radyasyonun Türkiye üzerindeki etkileri konusunda yetkililerce ortaya konulan tutum, kafanın kuma sokulmasından ileri gitmemiş, sonuçta içte ve dışta derin kuşku yaratan ve toplumu huzursuz eden bir nitelik kazanmıştır.

Toplum sağlığı tümüyle gözardı edilirken, bırakın ürünler bazında radyasyon ölçülerinin bildirilmesini ve önlemler alınmasını ciddi bir açıklama bile yapılmamıştır. Sonunda, ihrac edilen ürünlerimizin radyasyonlu olduğu gerekçesi ile geri çevrilmesiyle ekonomide ciddi bir panik yaratılmış, içte ve dışta kimi ürünlerimiz kendiliğinden gelişen yada amaçlı bir tutumla radyasyonlu damgasını yerken yetkililer başta olduğu gibi bu duruma yine seyirci kalmıştır.

Bizim ve bizim durumumuzda olan birçok kuruluşun elindeki olanaklarla radyasyonun varlığı, yokluğu ya da düzeyi üzerine bir açıklama yapması bugün için olası değildir. Ancak gelişmeleri değerlendirdiğimiz zaman kuşkuyla birlikte ihrac ürünlerimiz üzerinde yoğunlaştığımız görüyoruz ki bunların başında fındık ve çay gelmektedir. Adı geçen ürünlerimiz özellikle AET ülkelerinde ambargoya uğrarken, halkımız bu ürünleri tüketmekten çekinir olmuştur.

Buna karşılık ihrac konusu olmayıp içte tüketilen ve çiğ olarak yada pişirilerek olduğu gibi yenilen et, süt, marul ıspanak, soğan v.b. ürünlerde durumun ne olduğuna ve bunun halk sağlığı üzerindeki etkilerine hiç değinilmediği görülmektedir. Konuyu askıda bırakan bu tutum karşısında, başta fındık ve çay olmak üzere bir çok ürün spekülasyon konusu olmuş, sözcüğü radyasyon öncesi 1.200.- TL. olan fındığın kilosu radyasyon gerekçesi ile 400.- TL. ya alıcı bulamamıştır. Bu durumdan üreticiler büyük zararlara uğrarken ihracatımız da payını almıştır. Adı geçen ürünlerin ilk parti ihracatından önce radyasyon ölçümlerinin yapılmaması nedeniyle, başta AET ülkeleri olmak üzere alıcı ülkelerin yaptıkları ölçümler geçerli sayılmış, dayanacak kendi ölçümlerimizi olmadığı için ürünlerimiz geri dönmüş, sonradan yapılan ölçümlerse - doğru olsalar bile - yaratılan kargaşa ortam içinde güvenilirliğini yitirmiştir. Öyle ki bugün bilimsel araştırma merkezlerimizin verdiği raporlar itibar görmemektedir.

Kamuoyunu yanıltıp, olayı geçiştirme çabaları geri tepmiş, radyasyonlu olup olmadığı hâlâ tartışılan birçok tarım ürünü elde kalmıştır. Bu arada örneğin çayda radyasyon olasılığı yüksek olan Mayıs dönemi sürgünlerinin imha edilmesi yerine, radyasyon oranının normale yakın olacağı Nisan'dan önceki ve Mayıs'tan sonraki ürünlere katılması 1986 yılı ürününün radyasyonlu damgasını yemesine yol açmıştır. Bu arada radyasyondan en az bizim kadar etkilenen birçok Avrupa ülkesinde üretilen besin maddeleri hiç bir denetim yapılmaksızın ithal edilerek bu ülkelerin kendi halkına yasakladığı ürünlerin ülkemiz halkınca tüketilmesine göz yumulmaktadır.

Güvensizliğin doruk noktasına ulaştığı bu durumda, iç ve dış kamuoyunun tatmin edilebilmesi için TMMOB, Araştırma kuruluşları, Üniversiteler, Tabipler Odası vb. konuyla ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşacak tarafsız ve uzman bir kurulca konuya açıklık getirilmesi gerektiğine inanıyoruz.

TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
GENEL MERKEZ YÖNETİM KURULU

KALKINMA PLANLARI VE TARIM

Muzaffer SENCER

Türkiye ekonomisinin geleneksel ve egemen kesimi olan tarım, aynı zamanda kırsal yapının dayandığı temel ekonomik etkinliktir. Bu özelliğiyle tarım, ekonomik yapımızın olduğu kadar toplumsal yapımızda da belirleyici bir kesimdir.

Gerçekten günümüz Türkiye'sinde (1985) nüfusun % 46.9'u tarımsal etkinliklerin egemen olduğu kır kesiminde yaşarken, etkin nüfusun % 60.0'ü tarım kesiminde çalışmaktadır.

Öte yandan tarım, üretim sürecindeki yeriyile de önde gelen etkinlikler arasındadır. Sözelimi 1985'de Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içinde tarımın payı % 22.1, dışsatımımızdaki payıysa % 21.6'dır.

Gerçi Türkiye'nin gelişme süreci içinde tarımın ve tarıma dayalı kırsal yapının etkinliği giderek azalmaktadır. Genel nüfus içinde kır nüfusunun oranı düşük bir hızla da olsa sürekli düşerken tarımda istihdam edilen nüfus da azalmakta, tarımın GSMH içinde olduğu kadar dış ticaretimizdeki yeri de zamanla daralmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'de bugün de tarımın ekonomik ve toplumsal yapıyı belirleyici rolü süregelmektedir.

Ekonomi ve toplum yapısı içindeki bu önemli yerine karşın tarım, ülkemizde 1950'lere kadar ilgiden yoksun kalmış, 1950'li yıllarda yatırımların yoneldiği öncelikli bir kesim olmakla birlikte plansız uygulamalar ve günübirlik politikalarla yönlendirilmiş, ancak 1960'dan başlayarak bir planlama konusu olabilmıştır. Planlı dönemde tarım, ekonominin bütünü içindeki yeriyile belli ilke ve hedefler yönüne planlamakla birlikte, endüstri karşısında ikincil bir konumda ele alınmış ve kalkınmayı endüstrileşmekle özdeşleştiren bu yaklaşım, değişik ağırlıklarla günümüze kadar süregelmiştir.

Bu nedenle tarımın planlamayla ilişkisi ve planlar içindeki yerinde gözlenen değişmeler, bir anlamda Türkiye ekonomisinin gelişme sürecindeki politika seçmelerinin yansımaları niteliğindedir.

İLK PLANLAMA DÖNEMİ (1929 - 1945)

Osmanlı toplumundan geri bir teknolojiye dayalı, verimliliği düşük ve kendine dönük bir tarım kesimi miras alan Türkiye Cumhuriyeti, ilk olarak toplumsal yapıdaki devrimlerin yanısıra ekonomiyi onarma ve yeniden kurma çabalarına girişmiştir. Ancak bu çabaların ağırlık merkezini endüstri oluşturmuş, tarım ancak dolaylı politikaların konusu olmuştur.

Türkiye ekonomisi, kuruluş döneminin ilk aşamasında (1923 - 1929) özel girişimcilik eliyle endüstrileşerek kalkınma politikasını denemiş, ancak bu politikayla umulan gelişmenin sağlanamayışı, 1929 Dünya Bunalımının da etkisiyle yeni bir ekonomi modelinin benimsenmesine neden olmuştur.

Devletçilik ve ilk planlama dönemi olarak adlandırılacak olan bu dönemde (1929 - 1945) benimsenen yaklaşımın temeli, ülkenin çağdaşlaşarak siyasal bağımsızlığını koruması amacıyla hızla endüstrileşerek kalkınmasını sağlamaktır. Bu hedefe ulaşabilmek üzere seçilen politikanın ayırıcı özelliğiye, devletin ekonomik etkinlikleri ve özel kesimi desteklemekle yetinmeyerek doğrudan bir girişimci rolü üstlenmesidir. Bu kalkınma modelinin benimsediği ana strateji, Türkiye ekonomisinin, özellikle endüstrinin kendine yeterli bir yapı kazanmasıdır. Bu nedenle, devletçilik döneminde yapılan uygulamaların başlıca amacı, seçilmiş olan dışalım karşılayıcı (ithal ikameci) endüstrileşme stratejisini hedefine ulaştırmak olmuştur.

Seçilen yeni ekonomi politikası, bir Kalkınma Planı'yla uygulamaya konarak başarıyla izlenmiştir.

Türkiye'de ilk planlama deneyimi, devletçilik politikasının benimsenmesinin doğal bir sonucu olmuştur. Endüstrinin devlet eliyle kurulması, yatırım ve üretim etkinliklerinin bir plan uyarınca yapılmasını gerektirmiş ve bu gerekim 1933'de hazırlanarak 1934'de yürürlüğe konan İlk Plan'da karşılığını bulmuştur.

Sovyet plan deneyiminden esinlenen ve 1933 - 1937 yıllarını kapsamak üzere yürürlüğe giren bu plan daha çok bir endüstriyel yatırım programı niteliği taşımakla birlikte, Türkiye'de planlama sürecinin ilk adımını oluşturmuştur.

İç (kamu gelirleri) ve dış (Sovyet ve İngiliz kredileri vb) kaynaklarla finanse edilen ilk planın başarısı, 1938 - 1942 yıllarını kapsamaması tasarlanan bir İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanmasına yol açmıştır.

Ertesi yıl 2. Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine uygulanma olanağı bulamayan bu Plan, daha çok yatırım (sermaye) mallarının üretimine ağırlık tanıyarak bir önceki Plan döneminde kimi ara mallar üretilen endüstri kollarına yatırım yapılmasını öngörmüştür. Bununla birlikte, savaş koşulları içinde tüm kaynakların savunmaya uyarlanması nedeniyle İkinci Plan askıya alınırken, bu yıllarda ancak endüstrinin onarımıyla yetinilmiştir.

1940 - 1945 savaş yılları, devlet eliyle endüstrileşme atılımının hızını keserek Türkiye ekonomisinde olumsuz gelişmelere neden olmuştur. Savaş ortamının sorumlu olduğu bu olumsuz gelişmeler devletçiliğe bağlanarak savaşı izleyen yıllarda bu politikanın ağır bir muhalefetle karşılaşmasına yol açmıştır.

GEÇİŞ DÖNEMİ (1946 - 1950)

Gerçi Planlı kalkınma çabalarının izleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında da süregelmiş ve 1946 yılın-

da savaş sonrası gelişmeleri yansıtan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Bu Plan, kalkınmayı geniş ölçüde tarımı da kapsayacak biçimde kavraması, ödemeler dengesiyle ilişkisini kurması ve dış yardım kaynaklarına dayanması bakımından yeni bir yaklaşımı dile getirmiştir.

Ancak savaş sonrası değişen dış ve iç koşullarından ötürü Türkiye'nin yeni arayışları içinde ilk planlı kalkınma süreci sona ererken, toplumsal ve ekonomik yapıda önemli değişimler olmuştur.

Çeşitli nedenlerle siyasal seçmesini savaşta kazanan Batı demokrasileri doğrultusunda yapan Türkiye Batı'nın ekonomi modelini benimseme yönünde geleneksel çizgisinden önemli sapmalar göstermiştir. Bu seçimde, siyasal etkenlerin yanı sıra, ABD'nin savaşın yıkımına uğramış ülkelerin yeniden inarımına katkıda bulunmak üzere başlattığı Marshall yardımından yararlanma amacı da önemli bir rol oynamıştır.

Başlangıcından beri karma ekonomik yapısını korumuş olan Türkiye, Batı modeli uyarınca bu kez liberal yada serbest rekabetçi ve özel girişimci bir ekonomi politikası benimsemiştir.

Bu politikanın benimsenmesinde iç gelişmelerin de payı olduğu unutulmamalıdır.

Kısacası, 1946'dan sonraki ekonomi politikasının özellikleri, kalkınmada endüstrinin önceliğini yitirmesi, ekonominin geniş ölçüde dışa açılması, kalkınmanın öz kaynaklar yerine dış kaynaklara dayandırılmak istenmesidir. Bu genel seçim içinde kamu girişimciliği önceliğini özel girişimcilikçe kaptırırken, karışmacı ve kurallayıcı ekonomik düzen yerini liberal bir sisteme bırakmaya başlamıştır.

LIBERAL EKONOMİ DÖNEMİ (1950 — 1960)

Bir siyasal iktidar değişikliğiyle birlikte resmen seçilen liberal ekonomi politikasının amaçları iktidarın ekonomik programında dile getirilmiştir. Bu program, devletçiliğin uygulanma alanının daraltılarak özendirilen özel girişimcilikğin ekonominin öncü gücüne dönüştürülmesini, kurallayıcı ve kısıtlayıcı sayılan planlamaya ve devlet tekellerine son verilerek kurulmuş kamu ekonomik girişimlerinin özel kesime aktarılmasını öngörmüştür.

Ekonominin dış karşmalarından arınmış olarak piyasa kuralları içinde işlemlerini öngören bu politikayla, endüstrileşerek kalkınma amacından sapılarak endüstrinin yanında özellikle tarımın geliştirilmesine ve bu arada ulaştırma ve enerji vb. gibi altyapı yatırımlarına öncelik tanınmıştır.

Devleti ekonomik sürecin dışına çıkarmayı amaçlayan bu serbest rekabetçi politika, ancak bir kaç yıl sürmüş ve kimi uygulamalarla sınırlı kalmıştır.

Bu politikanın ilk yansıması dış ticaret alanında olmuş ve dışalımın % 75'i serbest bırakılırken, devletin ekonomik yaşama karışması en düşük düzeyde tutulmuştur. Bu arada, dış yardım ve öteki kaynaklardan sağlanan olanaklar geniş ölçüde tarımsal makinalaşmaya ve altyapıya yatırılmıştır.

Böylelikle doğal koşulların da katkısıyla tarımsal üretimde sağlanan artışlarla dönemsel etkenlere bağlı olarak tarımsal ve stratejik mallara olan dış istemin yükselmesi, dışarıda önemli gelişmeler sağlamış ve Türkiye 1954'e kadar dışarıya bir ülke özelliği kazanmıştır.

Ancak dış kaynaklara ve kararsız etkenlere bağlı olarak sağlanan bu gelişmeler, ekonominin yapısal özelliğinden doğmadığı için kısa süreli olmuş ve giderek liberal ekonominin temel ilkelerden sapmalar başlamıştır.

Elverişli ekonomik koşulların son ermesiyle birkaç yıl süren serbest rekabetçi politika, giderek yerini aşırı karışmacı bir politikaya bırakmıştır.

Toplu sonuçlarıyla özetlemek gerekirse, özgür girişimci ve plansız dönemde sağlanan gelişmeler, kullanılan kaynaklara oranla yeterli olmadığı gibi, bu gelişmeden çeşitli kesimlerinin aldığı paylarda büyük dengesizlikler gözlenmiştir.

İKİNCİ GEÇİŞ DÖNEMİ (1960 — 1962)

27 Mayıs 1960 Devrimiyle son bulan liberal yada plansız ekonomi dönemi yerini 20 yıllık bir süre ana çizgisini koruyacak olan planlı ekonomi dönemine bırakmıştır. Ancak 1960'dan başlayarak planlı kalkınma sürecine geçişi hazırlayan bir ara dönem yaşamıştır.

Bu geçiş döneminin özelliği, ekonominin denetimsiz olarak kendi işleyişine bırakılmak istendiği 1960 öncesine bir tepki niteliği taşımıştır. Bu aşamada, devletin ekonomiyi düzenlemekle kalmayarak bu sürece doğrudan katıldığı bir politikanın temellerini atılmıştır.

Bu gelişmede, toplumsal içeriği olan ve devlete kimi toplumsal ve ekonomik ödevler yükleyen 1961 Anayasası'nın da buyurucu bir rolü olmuştur. Gerçekten 1961 Anayasası'nda özel kesim karşısında kamu kesimi kendine özgü bir yer alırken KİT'lere belli görevler verilmiştir.

1960'lı yılların daha başlangıcında önceki dönemin plansız uygulamalarından doğan olumsuz gelişmeler gözönüne alınarak ekonominin bir genel planla yönlendirilmesi gereğine inanılmış ve bu gerekleyle 1960'da Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur.

DPT tarafından oluşturulan ve kamu kesimi için buyurucu, özel kesim için yol gösterici olan kalkınma planları, hukuksal ve teknik gereklere uygun olarak hazırlandıktan sonra TBMM'nce kabul edilerek yürürlüğe giren bir yasal belgedir. Bu belgenin, öteki yasalardan ayrılmı, ivedi görüşülmesi ve değişiklikler yapılmasını sınırlayıcı işlem kurallarına bağlı olması ve belli bir süre için geçerli olmasıdır.

Siyasal politika seçmelerini olduğu kadar teknik kararları da içeren Plan, bir hedef ve stratejiler bütünüdür. Hedef, öngörülen süre içerisinde ulaşılacak düzeyi, strateji ise bu hedefe ulaşmak üzere izlenecek yol ve yöntemleri içerir.

PLANLI KALKINMA DÖNEMİ (1963 - 1978)

Türkiye'de 1960 sonrası planlı kalkınma süreci, birbirini izleyecek " beş yıllık " üç dönemi kapsamak üzere onbeş yıllık bir perspektif planın ilk dönemini oluşturan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulanmasıyla 1963'de başlamış ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulanma süresinin bitiş tarihi olan 1978'de sona ermiştir.

Bu tarihten sonra, 1979 - 1983 yıllarını kapsayan bir Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe girmişse de ağır ekonomik ve toplumsal koşulların etkisiyle uygulanma olanağı bulamamıştır.

1984' de yürürlüğe giren Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ysa benimsediği kalkınma stratejisiyle önkçkilerden önemli ayrımlar gösterdiği için, Türkiye'de ikinci planlı kalkınma sürecinin Üçüncü Plan'la noktalandığı ve Beşinci Planla birlikte yeni bir kalkınma sürecinin başladığı söylenebilir.

İlk üç planın saptadığı ilke ve politikalarla ilkece aynı çizgiyi izlediği söylenebilir:

Temel İlkeler ve Politikalar:

1963 - 1967 yıllarını içeren 1. Plan, yılda ortalama % 7 olarak saptadığı " yüksek kalkınma hızına ulaşarak geliri artırmanın başlı başına bir amaç sayılamayacağı", " asıl hedefin " , " toplum refahını ve insan mutluluğunu artırmak " olduğu anlayışından yola çıkarak sosyal adaleti gerçekleştirme ilkesini benimsemiş ve kalkınma yüküne katılmada ve kalkınmanın ürünlerinden yararlanmada adalete uygun bir gelir dağılışı sağlayacak bir yaklaşım izlemiştir.

Planın onbeş yılda ulaşmayı öngördüğü hedefler, Türkiye'nin kalkınması için gerekli her alanda yeterli ve nitelikli insan gücü yetiştirilmesi, öngörülen gelişme hızının sağlanması, istihdam sorununun çözülmesi, dış ödeme dengesine ulaşılması ve bu hedeflerin sosyal adalet ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi dir.

1. Planın tarım politikasının amaçlarına gelince; bunlar; " tarım üretimini çoğaltarak sanayileşmeyi gerçekleştirmek için ihracatı geliştirmek ve sanayi artan hammadde ihtiyacını karşılamak", " beslenme seviyesini düzeltmek için özellikle hayvani proteinli besin üretimini artırmak ", gelir ayrımlarının ve işsizliğin giderilmesi ve düzensiz kentleşmenin önlenmesi için " genel olarak tarım ve toplum kalkınması hamlelerini geliştirmek " ve " arazi kullanımında uzun süreli dengeyi sağlamaktır.

Tarım Kalkınma politikasının ilkeleriyle, planda belirlendiğine göre, devletin gereğinde çalışmalara katılarak tarım kalkınmasına yön vermesi, tarım kesimindeki gelişmeyi geciktirecek deflasyoncu bir mali politikadan kaçınması, yatırımların amaca uygun yapılması, gelir düzeyinde büyük ayrımların giderilmesi, subvansiyonlar ve uygun bir vergi politikasıyla tarımın desteklemesi, tarımsal eğitimin geliştirilerek işgücünün yetiştirilmesi, gerçekçi bir istihdam politikasının izlenmesi ve bayındırlık işlerinin yan işlevleriyle birlikte çok amaçlı olarak düzenlenmesidir.

Bu amaç ve politikalar uyarınca, kurumsal bir reformu gerekli gören plan, yönetimde düzenleme, tarım hizmetlerinin iyileştirilmesi, tarımsal kredilendirme, pazarlamanın geliştirilmesi, çiftçinin - özellikle kooperatifler eliyle - örgütlenmesi ve üretim artışını destekleyici bir önlem olarak kapsamlı bir toprak reformuyla etkin bir fiyat politikasının izlenmesini öngörmüştür.

1968 - 1972 yıllarını kapsayan 2. Plan, ilk Planın benimsediği büyüme hızını korurken, bu büyümenin sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi için köklü bir yapısal değişimin gerçekleştirilmesini de hedef almıştır. Plana göre " ekonomik faaliyetlerin bütünüyle modernleştirilmesi, bir yandan geleneksel tarım metotları yerine ileri teknoloji ve yeniliklerin kullanılmasına, öte yandan GSMH içindeki sanayi sektörünün payının hızla yükseltilmesine bağlıdır". Bu amaçla, 2. Plan döneminde ekonomide sürükleyici bir kesim niteliği kazanacak olan " sanayi sektörü" ndeki üretim artışlarıyla bu kesimin GSMH içindeki payının yükseltilmesi öngörülmüştür.

Yine Planın genel amaçları arasında, istihdam olanaklarının genişletilmesi, tarım kesimindeki " fazla işgücünün tarımdışı etkinliklere doğru kaydırılması, uzun dönemde ekonomide dış kaynaklara bağlılığın önlenmesi, ödemeler dengesindeki tikanlıkların giderilmesi ve " hepsinin üstünde ekonominin sanayileşme hızının yükseltilmesi ve buna bağlı olarak gelişen şehirleşmenin desteklenmesi" sayılmıştır.

2. Planın tarım ilişkin amaçlarına gelince, bu konuda benimsediği temel hedef, " ekonominin genel yapısıyla tarımsal bir karakterden sanayi sektörünün hakim olduğu bir düzene geçiş " sırasında tarımsal üretimin " hava şartlarına aşırı bağımlılığının azaltılması" dır. Tarımsal üretimin doğal koşullarda bağımlılığının azaltılması, gerek daha kararlı bir gelişme hızı sağlayarak özellikle bu kesimde çalışanların yaşama standartındaki dalgalanmaların önlenmesi, gerekse daha gerçekçi ve güvenilir bir plan hazırlanabilmesi için zorunlu sayılmıştır.

Öte yandan 2. Plan, toplumun yaşam standardının yükseltilmesini ve uzun dönemde ekonominin hedef aldığı kalkınma hızını dış yardımlara başvurmadan sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmasını amaçlamıştır.

Planın bu amaçlara ulaşmak üzere ekonomik kesimlere göre öngördüğü gelişme hızları değişkenlik göstermiş, sözgelimi " sürükleyici sektör" sayılan endüstri için bu hız, tarımın yaklaşık üç katı olarak saptanmıştır.

2. Planın tarım alanında benimsediği ilkelerse, doğal bağımlılığın azaltılmasının yanısıra, enflasyon baskısı yaratmayacak ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine destek olacak bir üretim artış hızına, besin maddeleri istemini karşılayacak bir iç üretim düzeyine, hızlı ve dengeli gelişmeyi sağlayacak bir niteliğe, hayvansal protein gereksinimini karşılayacak bir üretim bileşimine, istihdam yaratacak ve gerek ken- içinde, gerekse kesimler arasındaki gelir ayrımlarını

azaltacak bir yapıya kavuşturulması ve daha iyi bir ürün bileşiminin sağlanması ve verimliliğin artırılması için modern girdi ve araçlarla donatılması, kaynakların dengeli kullanılması, korunması ve uygun biçimde işletilmesi ve tarımsal yapının temelindeki aksaklıkları gidemeye yönelik önlemler dizisi olarak bir tarım reformunun gerçekleştirilmesidir.

İlk iki planda GSMH'daki artışın bir yapısal değişimle birlikte gerçekleşmesi hedef alınmıştır. Öngörülen değişim, ekonomide endüstrinin en hızlı büyüyen kesim olması ve GSMH içindeki payının artırılması yönünde olmuştur. Ancak, uygulamada ekonominin bu yönde eğilimler kazanmasına karşın endüstride öngörülen ölçüde büyüme sağlanamadığı için hedeflenen yapıya ulaşılamamıştır. Büyüme daha çok hizmet kesimi lehine olurken, özellikle yapım (imalat) endüstrisinin büyüme hızı beklenen düzeyin çok altında kalmıştır.

Bu nedenle, onbeş yıllık yeni bir perspektifle hazırlanan ve 1973 - 1977 yıllarına ilişkin olan 3. Plan, yeni bir stratejiye dayandırılmıştır. Bu stratejinin, temel ilkesi yine "sanayileşerek kalkınmak"tır. "Sanayileşme" den anlaşılan, ara malları ve yatırım malları üretiminin endüstriyel üretim içindeki payının artmasıdır.

Yeni stratejiye uygun olarak tarım kesiminin planlanmasında, "bu kesimin gelişme hızının ekonomide darboğazlara ve enflasyona yol açmayacak bir düzeyde tutulması, çiftçinin yaşama düzeyinin yükseltilmesi, teknolojinin geliştirilmesi, iç talebin karşılanması, beslenme dengesinin iyileştirilmesi, dışsatım potansiyelinden yararlanılması" temel alınmıştır.

Bu amaçla tarımsal üretimin bileşimi değiştirilmek istenirken, toprak kullanımında köklü dönüşümler hedeflenmiş, bunun yanı sıra modernleşme, kurumsal yapının düzenlenmesi, teknolojinin yaygınlaştırılması, pazarlamanın sağlanması, üretimle besin endüstrisi ilişkisinin kurulması ve kooperatiflerinin geliştirilmesi öngörülmüştür.

HEDEFLER VE GERÇEKLEŞMELER

1963 yılından başlayarak ilk üç dönemi kapsayan perspektif planda, yıllık ortalama % 7'lik bir büyüme hızı öngörülerek GSMH'nin onbeş yıllık dönem sonunda % 175'lik bir artış göstermesi beklenmiştir.

Bu büyüme hızına ulaşabilmek için GSMH'nin her dönemde giderek artan bir oranının yatırıma ayrılması planlanmıştır. Bu oranlar, Birinci Plan döneminde ortalama % 18.3, İkincisinde % 21.3, Üçüncüsünde % 21.9'dur. Sabit sermaye yatırımları için öngörülen kaynaklar, vergiler, borçlanmalar, KİT fonları ve dış finansmandır.

Perspektif planda kalkınmanın öncelikli kesimi, kaynakların öncelikle yatırılacağı kesim olan endüstri, özellikle de "imalat" endüstrisidir. 1. Planın deyişle, "% 7 kalkınma hızının gerçekleştirilmesi geniş ölçüde sanayide meydana gelecek gelişmeye bağlıdır". Gerçi "onbeş yıllık hedef tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme esasına dayanmaktadır". Ancak,

"Türkiye'nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayileşme yönünde olacaktır".

Onbeş yıllık yaklaşım, ekonominin kronik sorunlarından biri olan "istihdam" a özel bir önem vermiş ve süre içinde - tarımdaki gizli işsizler bir yana - 7.5 milyonluk bir nüfusun istihdam isteminde bulunacağı beklentisinden yola çıkarak bunun 6.8 milyonuna iş olanağı sağlamayı ve bu baskının azalması için kaynağında (tarımda) yeni düzenlemelerin yapılmasını öngörmüştür.

Uzun dönemli planda, ekonomik hedefler kadar toplumsal hedeflere de yer verilmiştir. "İktisadi kalkınmayı" herşeyden önce, "sosyal adalet ilkeleriyle bağdaştırarak ahenkli bir gelişmenin gerçekleştirilmesi" olarak anlayan Plan'ın bu amaçla saptadığı hedef, "halkın yeterli bir yaşama seviyesine ulaştırılması, sosyal güvenlik, adil bir gelir dağılımı ve yurt ölçüsünde bir fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır".

Bu dönemde, "toplum kalkınması" örgüt ve yöntemine önem verilerek bu yöntemle tarımdan kaynaklanan işgücü akımını kökeninde denetlemek amacıyla yerel toplulukların - halkın da katkısıyla - kaldırılması tasarlanmıştır.

Perspektif planda KİT'lere de önemli bir yer verilmiş ve kamu ekonomik girişimlerinin özerk, etkin, verimli ve karlı olarak çalışmalarını ve yatırımlarının öz kaynaklarıyla öteki sağlam kaynaklara dayandırılması öngörülmüştür.

Onbeş yıllık bir perspektifle hazırlanmış olan Planın alt dönemleri ele alındığında, birinci dilimi oluşturulan 1963 - 1967 yılları arasındaki 1. Plan, endüstrileşerek kalkınmayı ilke olarak benimsemekle birlikte kesimler arasında dengeli bir kalkınmayı hedef almıştır.

Hedeflerin gerçekleşme düzeyine bakıldığında öngörülen kalkınma hızına ulaşabilmek için GSMH'nin % 16.0'sının yatırımlara ayrılabilmesi ve % 6.7'lik bir kalkınmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde % 12.3 oranında büyümesi beklenen endüstride % 9.7'lik bir gelişme sağlanmıştır.

1968 - 1972 yıllarını kapsayan 2. Plan dönemindeyse kesimler arasında "imalat" endüstrisi öncelik kazanarak bu kesimin itici bir güç olması beklenmiştir.

Hedefin % 21.3 olmasına karşılık GSMH'nin % 16.1'inin sabit sermaye yatırımlarına ayrıldığı bu dönemde, yine yıllık ortalama % 7'lik bir kalkınma hızı öngörülürken gerçekleşme % 6.9 oranında olmuştur.

Ancak yatırımların önemli bir bölümünün yapıldığı bir kesim olmasına karşın, endüstride beklenen % 12.0'lik gelişme % 7.6 olarak gerçekleşmiştir.

1973 - 1977 yıllarını içeren 3. Planda 1995 yılı kalkınma düzeyini hedef alan bir perspektifin ilk aşaması olarak tasarlanmıştır. Bu planda da "imalat" endüstrisi gelişmede öncelikle bir kesim olma özelliğini korumuştur.

Yatırımların aşağı yukarı öngörülen (% 20.2) düzeyde gerçekleştiği bu dönemde % 7.4 olarak saptanmış bulunan kalkınma hızı, çeşitli etkenlere bağlı

olarak ancak % 6.5 olarak gerçekleşebilmiştir. % 11.4 oranında gelişmesi beklenen endüstride gerçekleşen büyüme hızıysa % 9.9 olmuştur.

3. Plan dönemi, ilk yıllarında dış kaynaklı kimi baskılar altında kalmakla birlikte hedefinden önemli bir sapma göstermemiştir. 1973'de başlayan birinci petrol şoku, ödemeler dengesinde sarsıntılara yol açmışsa da eldeki olanaklarla bir ölçüde atlatılabilmektedir.

Topluca özetlemek gerekirse, üç plan döneminde de GSMH'nin belli oranları olarak öngörülen yatırım düzeyine yaklaşılmış olmakla birlikte tam olarak ulaşılamamıştır. Bunda, yatırımların finansmanı için öncelik tanınan iç kaynakların beklenen düzeyde gerçekleşmeyişi temel rol oynamıştır.

Buna karşılık, üçüncü dönem dışında öngörülen kalkınma hızı gerçekleştirilmiştir. Genel düzeyde planların hedeflerine ulaşmasına karşın kesimler düzeyinde beklenenden anlamlı sapmalar olmuştur. Öncelikli bir kesim olan endüstride üç dönemde de öngörülen hedefin altına düşülürken, tarımda öngörülen hedef ilk iki dönemde düşük, üçüncü dönemdeyse, son yıl (1977) dışında çok yüksek gerçekleşmiştir.

Planlı dönemin öteki toplumsal ve ekonomik hedeflerinde aynı ölçüde başarılı olduğunu söylemek güçtür. Bu başarısızlıkta dönemsel iç ve dış etkenlerin rolü olduğu kadar, değişen siyasal iktidarların plana aynı bağlayıcılıkla yaklaşmamış olmasının da önemli bir payı vardır.

İlk üç plan, tarım alanında büyüme hızı bakımından olduğu kadar yapısal değişimler açısından da öngördüğü hedeflerin gerisinde kalmıştır.

1. Plan döneminde (1963 — 1967) tarımda % 4.2 lik bir gelişme hızı hedef alınmışken, gerçekleşme % 3.2 düzeyinde kalmış, ancak tarımsal üretimin bileşiminde kimi değişiklikler olmuştur. Tarımsal üretim içinde bitkisel üretimin payı % 59.4'den % 61.0'e çıkarken hayvansal üretimin payı % 37.6 den % 35.7'ye düşmüştür.

Planlı dönemde değişik tarım bölgelerinde yetiştirilen ürün çeşitliliğinde ve ürünlerin o bölgelerdeki ekiliş oranlarında önemli bir değişiklik gözlenmiş değildir. Özellikle sulamaya açılan alanlarda sulama ekonomisinin gerektirdiği ve olanak verdiği yeni bir ürün kalıbı oluşturulmamıştır.

Bununla birlikte bu Plan döneminde sulama alanlarında tahıl grubuyla endüstri bitkileri ve yağlı tohumlar arasında görece değişimler olurken, genellikle endüstri bitkileri, meyve ve sebze ekiliş alanlarının artması yönünde bir eğilim belirlemiştir.

Gerçekten 1962 — 67 yılları arasında tahılın bitkisel üretim içinde payı % 41.6'dan % 38.6'ya gerilerken, endüstri ve yumru bitkilerinin oranı aynı tarihlerde % 17.6'dan % 22.2'ye yükselmiştir.

Planlı dönemde tarımın bütün kollarında teknolojik gelişmeyi hızlandırmak ve yaygınlaştırmak için modern araç ve gereçlerin kullanımı özendirilmek istenmişse de, öngörülen düzeyde üreticilere sunumu sağlanamamıştır.

Tarım kesimi 2. Plan döneminde (1968 — 1972)

de beklenen büyüme hızına ulaşamamış, % 4.1 lik hedef % 3.1 olarak gerçekleşebilmiştir.

Tarım kesiminin 1. Plan döneminde kazandığı eğilimler 2. Plan döneminde de süregelmiş ve bitkisel üretim toplam üretim içindeki oransal payını artırarak % 63.3'e varmıştır. Yine 1. Plan döneminde olduğu gibi bu Plan döneminde su ürünlerinin payı (% 0.6) aynı kalmışken, hayvansal üretim % 33.3'e kadar gerilemiş, buna karşılık orman ürünlerinin oranı küçük ölçülerde de olsa yükselme eğilimi göstererek 1962'de % 2.3'ken 1971'de % 2.8'e çıkmıştır.

2. Plan döneminde ilk dönemde üretim kalıbında belirgen değişime hızını yitirmiştir. Bu dönemde toplam tarımsal üretimin üçte ikilik kesimini oluşturan bitkisel üretim içinde tahılın payı 1971'de yeniden % 40.7'ye yükselirken, endüstri ve yumru bitkilerinin oranı % 20.4'e düşmüştür.

Bununla birlikte ilk iki plan döneminde tarımsal teknoloji ve girdi kullanımında anlamlı gelişmeler olmuştur. Sözelimi 1962 — 1972 yılları arasında traktörle işlenen alanın toplam ekilen alan içindeki payı % 14'den % 35'e yükselirken, tarımsal girdiler alanındaki en belirgin gelişme kimyasal gübre kullanımında olmuştur. Gübre kullanımı planlı dönemin ilk yılına göre yaklaşık sekiz kat artışla 1971'de 2.4 milyon tona ulaşmıştır. Böylelikle ekili - dikili alanların dörtte biri gübrelenme olanağı bulmuştur.

Verimliliği belirleyen sulama, ilk iki plan döneminde en hızlı artış gösteren girdi olmuştur. İlk Planın başlangıç yılına oranla 2. Plan döneminin sonunda sulanan alan % 74 artışla 1.9 milyon hektara ulaşarak Türkiye tarım topraklarının % 7.1'ine, sulanabilir alanlarınsa % 22.8'ine varmıştır.

Aynı dönemde hayvancılık kesiminde göze çarpan gelişme tavukçuluk ve besicilikle gözlenmiştir.

Genel sonuçlarıyla değerlendirildiğinde ilk iki plan döneminde tarımsal katma değer mutlak olarak artmakla birlikte, 1963 — 1971 yılları arasında tarım kesiminin GSMH içindeki payı % 35.7'den % 26.2'ye düşmüştür.

Yeni bir perspektifin ilk aşaması olan 3. Plan döneminde (1973 — 1977) genelde olduğu gibi tarım özelinde de ilk iki Plandan değişik bir yapı oluşturulamamıştır.

Öngörülen hedefe ulaşamamasında bu dönemde uluslararası düzeydeki petrol bunalımıyla enerji ve dışarıya bağlı hammadde sağlanmasında ortaya çıkan sıkıntılar nedeniyle endüstriyel üretimde ve özellikle Plan döneminin son yılında tarımda saptanan hedeflerden geri kalmalar ve öngörülen önlemlerin alınmaması etkili olmuştur.

Bu dönemde tarımsal büyüme hızı, % 3.7 olarak öngörülürken dönem içindeki yüksek gerçekleşmelere karşın Plan dönemi ortalaması olarak % 3.3 düzeyinde kalmıştır.

3. Plan döneminde tarımsal üretimin bileşimi bakımından bitkisel üretimin toplam tarımsal üretim içindeki payı azalırken, öteki alt kesimlerin paylarında artışlar olmuştur. 1972'de % 62.4 olan bitkisel üretim oranı 1977 de % 57.7'ye düşerken, hayvancılık

kesiminin payı % 34.1'den % 37.9'a yükselmiştir.

Yine bu dönemde bitkisel üretim içinde tahılın payı % 36.3'den % 29.6'ya düşerken, endüstri ve yumru bitkileri eski düzeyini korumuş, buna karşılık meyve üretimi yükselirken, sebze üretimi düşmüştür.

Bu Plan döneminde üretim teknolojisindeki gelişmelere bakıldığında geleneksel verim artırıcı modern araç ve girdi kullanımının önem kazandığı gözlenmektedir. Traktör sayısındaki hızlı artışla makinalı tarım yaygınlaşırken kimyasal gübre kullanımında önemli artışlar olmuştur.

Gerçekten, 1972'de 1.9 milyon hektar olan sulanan alan 1977'de 2.6 milyon hektara ulaşırken, sulanan alanın sulanabilir alana oranı aynı tarihler arasında % 22.8'den % 30.0'a yükselmiştir.

Öte yandan 1972'de 3.3 milyon ton olan kimyasal gübre kullanımı 1977'de 6.6 milyon tona ulaşmıştır.

1978' DEN SONRAKİ GELİŞMELER VE DÖRDÜNCÜ PLAN

Türkiye ekonomisi 1977'den başlayarak kökleri 1970'lerde atılan ve giderek büyüyen güçlüklerle karşılaşmış ve bu güçlükleri aşabilmek için olağandışı önlemler almak zorunda kalmıştır.

1978'den 1980'e kadarki yıllar, ikinci petrol şokunun etkisiyle ülkenin döviz darboğazına ve enflasyon bunalımına girdiği bir dönemdir.

Bu dönemde sonuç olarak ödemeler dengesi giderek artan oranda bozulurken, dış borçların faiz ve taksitleri ödenemez olmuş ve ağır enflasyon baskı altındaki ekonomi girdi yetersizliği nedeniyle kapasite yitirirken işsizlik hızla artmıştır.

Bu yıllarda, 24 Ocak kararlarının habercisi olan ilk "istikrar programları" yürürlüğe konurken, 1979'de uygulamaya giren 4. Plan hazırlanmıştır. Ülkenin içine girdiği ekonomik bunalımın bilincinde olmakla birlikte bu Plan da daha önceki planların genel stratejisi olan içe dönük "sanayileşme" çizgisini korumuştur.

1979 — 1983 yıllarını kapsayan 4. Plan, "hızlı bir sınaileşme ve buna kaynak sağlayacak kurumsal düzenlemeleri ve dışarıda önemli atılımları" gerektiren bir plandır. Plan herşeyden önce, yetmişmiş insan gücü ve teknik deneyim birikimiyle önemli doğal kaynaklara sahip bir ülke olan ve "temel gereksinmelerinin büyük bir bölümünde yeterliğe kavuşan" Türkiye'nin "daha da kendine yeter bir duruma gelmesini" öngörmüştür.

Yine bu plan, tarımda ve endüstrideki verim artışlarıyla ekonomiye yeterlik kazandırarak "dışarıda sıçramaların zeminini oluşturmayı" amaçlayan ve "ekonomide dışarıya açılma" yada "dış ödeme gücünü artırma" biçiminde özetlenebilecek olan yeni bir strateji benimsemiştir.

Bu strateji de öteki planlarda olduğu gibi, öncelikle "imalat sanayii"nin "ileri ve rekabetçi bir sanayi yapısının temelini oluşturmasını" ve "ulusal olanaklara dayalı ara ve yatırım malları üretimine yönelmesini" hedeflemiştir.

Ülkenin karşı karşıya bulunduğu önemli darboğazları ve sorunları sağlıklı, dengeli ve hakça bir gelişme yöntemiyle gidermeyi amaçlayan Planın öngördüğü gelişme modelinin hedefleri, kamu kesiminin verim ve etkinliğini artıracak düzenlemeler yapılması, halk girişimciliği ve kooperatifçiliğin desteklenip yaygınlaştırılması, nüfus hareketlerinin sağlıklı bir eğilime kavuşturulması, işsizliğin azaltılması, toplumsal güvenliğin yaygınlaştırılması, kredi düzeninin yeni bir işlerlik kazanması, iş pazarlama düzeninin değiştirilmesi, sağlıklı beslenme, sağlıklı tüketim - sağlıklı kentleşmenin birlikte gerçekleştirilmesidir.

4. Planın tarım alanında benimsediği ilke ve politikalar, tarımsal üretimde verimliliğin artırılması, niteliğin yükseltilmesi, hava koşullarına bağlılığı azaltacak teknolojinin yaygınlaştırılması ve toprak reformu dahil kurumsal yapının düzenlenmesidir.

4. Planda GSMH'nin % 8.0 oranında artması, kesimlere göre katma değer artışlarının tarımda ortalama % 5.3, endüstride % 9.9, hizmetlerdeyse % 8.5 oranında olması öngörülmüştür.

Ekonominin öncü kesimi olan endüstride yapısal bir dönüşümü gerçekleştirme amacına yönelik olarak "imalat" endüstrisi içinde ara ve yatırım malları üreten endüstrilerin öncelikle geliştirilmesi planlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda imalat endüstrisi içinde tüketim malları üretimin oranı 1978'de % 42.1'den 1983'de % 36.8'e düşerken ara ve yatırım malları üretimlerinin oranca % 57.9'dan % 63.2'ye yükselmesi hedeflenmiştir.

Yıllık ortalama % 5.5 oranında artması hedeflenen tarımsal üretimin alt kesimleri içinde ormancılık üretimiyle hayvancılık ve su ürünleri üretiminin bitkisel üretime oranla daha yüksek bir hızla artması beklenmiştir. Böylelikle toplam tarımsal üretim içinde bitkisel üretimin % 61.9'dan % 60.4'e düşerken hayvancılık ve su ürünlerinin % 34.1'den % 35.2'ye, ormancılık ürünlerinin ise % 4.0'dan % 4.4'e yükselmesi amacı güdülmüştür.

Kısaca özetlendiğinde, uygulanma olanağı bulamayan 4. Plan bir yana, ilk üç plan döneminde, genelde olduğu gibi tarımda da öngörülen hedeflere oldukça yaklaşan gerçekleştirmeler olmuş, ancak 1970'li yılların sonlarında ekonominin dış baskılarla içine girdiği ağır bunalım, ikinci planlama sürecinin başarıyla sonuçlanmasını önlemiştir.

TÜRKİYE'DE PLANLANMANIN GENEL NİTELİĞİ VE BEŞİNCİ PLAN

Görüldüğü gibi, Türkiye'de 1930'larda başlayan planlama sürecinin 1980'lere kadar izlediği kalkınma politikasının temeli aynıdır: Bu, karma ekonomi düzeni içinde dışalım karşılayıcı (ithal - ikameci) bir politikadır.

Dışalım karşılayıcı kalkınma stratejisi, yurt dışından alınmakta olan malların, dış ticaret politikası aracılığıyla uygulanan özendirici ve koruyucu önlemlerle ülke içinde üretilmesini amaçlayan bir endüstrileşme stratejisidir. Bu politika, endüstrinin kurulu-

şunda iç piyasanın istemlerine öncelik tanımayı ve yerli kaynakları kullanarak iç gereksinimleri karşılamayı amaçlar. Bu özelliğiyle içe yönelik bir kalkınma politikası olarak belirir. Böyle bir politika uyarınca kurulan endüstriler, dış ticaret ve kambiyo önlemleriyle dış etki ve baskılardan korunmak istenir. Böylelikle seçici bir endüstrileşme yerine, dengeli bir endüstrileşme gerçekleştirilmeye çalışılır. Başka bir deyişle dış piyasada yarışma gücü kazanabilecek belli (seçilmiş) endüstrilerin değil, iç istem beklentileri gereğince endüstrinin belli başlı her kesiminin geliştirilmesi öngörülür. Endüstrinin iç bütünlüğünü sağlayacak dengeli bir gelişmeyle amaçlanan bir tür kendine yeterlidir.

Kısacası, dışalım karşılayıcı kalkınmayı içe yönelik ve kendine yeterli amaçlayan bir strateji olarak nitelenebilir.

Dışalım karşılayıcı yaklaşım, ilk üç planın olduğu kadar, dışa açılma "zeminini" oluşturmaya çalışan 4. Planın da ayrı bir özelliğidir. Dünya enerji bunalımına bağlı olarak Türkiye'nin dış ödemelerde darboğazlarla karşılaştığı ve kabaran enerji faturasının karşılanabilmesi için ekonomiyi dışsattımla dışa açmanın en çok düşünülebileceği bir dönemde bile adigeçen, Plan geleneksel yaklaşımı izleyerek dışalım karşılama politikasını pekiştirerek sürdürmüştür. Ancak Türkiye'nin kalkınma ve dış ticaret stratejisinde köklü bir dönüşüm noktası olan 24 Ocak 1980 tarihinde başlayarak 4. Plan uygulanma şansını yitirmiştir.

Bu tarihte alınan önlemlerle, o güne değin izlenen dışalım karşılama politikası, yerini - karşı seçeneği olan - dışsattımın özendirilmesi yada dışsattım yönelimli bir politikaya bırakmaya başlamıştır.

Bu politikanın ayrı bir özelliği, içte koruyucu önlemlerle dışalım karşılamasının tersine endüstrileşmede seçiciliğe dayanması, ekonomik düzeni kendi kurallarına bırakıp rekabete açarak yönlendirici önlemlerde ancak gelişme potansiyeli olan endüstrileri dış piyasalara açılmak üzere özendirmesidir.

Dışsattım amaçlı ekonominin son amacı, dış ödemeler dengesinde dışsattım lehine bir değişme yaratmaktır. Böylelikle sağlanan döviz rezervleri, dışalımını kolaylaştıracağı için ekonomik sürecin gelişme hızı da yükselecektir.

Yeni stratejinin sıçrama noktası, 24 Ocak kararları olmuştur. 24 Ocak kararlılık önlemlerinin hedeflerini iki dengede aramak olanaklıdır: Bunlar içte, aşırı enflasyonu denetim altına alarak istem - sunum dengesini, dıştaysa dışsattım ve öteki döviz girdilerini artırarak ödemeler dengesini sağlamaktır. Adigeçen kararların mantığı uyarınca öngörülen amaçlara ulaşmak üzere zaman içinde başvurulacak süreklilik gösteren uygulamalar şöyle özetlenebilir:

Hızlı enflasyonun ilkece artan istemden kaynaklandığı anlayışıyla çeşitli yöntemlerle istem kısıcı bir yaklaşım izlenmiştir. Bu yaklaşım uyarınca, kamu kesimince üretilen mallarda sübvansiyonun kaldırılarak öncelikle KİT'ler aracılığıyla temel malların fiyatlarına % 400'e kadar varan oranlarda zam yapılırken,

baskı ve denetim altında tutulan fiyatlar giderek serbest bırakılmıştır. Bunun yanısıra tasarrufları özendirme amacıyla mevduat kabulünde uygulanacak faiz oranları büyük ölçekte yükseltilirken, dolaşımdaki para miktarı sınırlandırılmak amacıyla Merkez Bankası kaynakları kısılmıştır. Böylelikle, faiz oranlarının devletçe değil, piyasadaki kaynak sunum ve istemiyle belirlenmesi ve para - kredi politikasının enflasyonu denetleyici bir araç olarak kullanılması öngörülmüştür.

Bu arada, enflasyonu yükseltici bir etmen sayılan yüksek kamu harcamaları kesilirken, geniş kapsamlı bir vergi reformuyla bütçe denkliliğinin sağlanması öngörülen dengelerden biri olmuştur.

Öte yandan, istem sınırlayıcı önlemler arasında uzun dönemde sonuç alıcı bir yöntemle ücret artışlarını frenlenerek toplumun geniş bir kesimini oluşturan - geniş ücretlilerin gelirleri kısılmıştır.

24 Ocak kararlarının ikinci temel amacını oluşturan dışsattımın artırılması yolundaysa, dışsattım işlemleri kolaylaştırılırken, ürünlerimizin dış rekabet gücünü artırabilmek için dıştan sağlanan temel girdilerin dışalım vergilerinin indirilmesiyle maliyetleri düşürülürken, çeşitli önlemlerle dışsattım özendirilmek istenmiştir. Bu arada, gerçekçi bir kambiyo politikası izlemek ve TL. sınırı aşırı değerlendirmeden alıkoyarak dışsattım tıkanıklıklarını önlemek - amacıyla, 1981'den başlayarak günlük döviz kuru uygulanması - na gidilmiştir.

Bunlara ek olarak, yatırım kapasitesini artırıcı olduğu gibi, yurda kaynak transferini sağlayıcı bir etken olarak düşünülen yabancı sermaye girişleri özendirilmek istenmiştir.

Kısacası, bu stratejiyle ekonomide bir yapısal değişikliğe gidilmeyerek yada üretim artırıcı önlemler yokumsanarak salt para politikasıyla ağır ekonomik bunalıma çözümler aranmıştır.

24 Ocak kararlarıyla Türkiye ilkece bu tür bir kalkınma modeline yönelmiş görünmektedir. Bu yönelimin belirgin özellikleri, enflasyonu aşağı çekerek, üretim mallarının maliyet ve fiyatlarını düşürerek ve günlük döviz kurlarıyla paranın aşırı değerlenmesini önleyerek yerli ürünler için dış istem yaratmak; rekabetçi bir iç piyasada seçici gelişmeler, dışsattımı özendirici uygulamalar, görece liberal bir dış ticaret politikası ve işlemleri kolaylaştırıcı önlemlerle dışsattımı artırmaktır. Bu amaçla, içte tekelleşme önlenmeye çalışılırken yerli ürünlerin standardını yükseltici önlemler alınmakta ve kurulu işletmelerden dışsattım gücü olanlar desteklenerek Türk ekonomisi dışla bütünlüştürmek istenmektedir.

1985 - 1989 yıllarını kapsayan 5. Plan'da bu yaklaşımın derin izlerini bulmak olanaklıdır:

Bu Planın temel amaçları, " verimlilik ve ihracat artışını teşvik eden " ve " tarımsal gelişme potansiyelini gözeterek "bir yapı içinde " sınai üretimin payının yükseltilmesi ve ekonomik ve sosyal alt yapının geliştirilmesi" vb. dir.

Bu amaçlara ulaşmak üzere benimsediği " Makro ekonomik hedef ve dengeler ", " büyümenin istikrar

inde yürütülmesi ve enflasyonun kontrol altında tutulması", " ekonominin işleyişinin ekonomik kural- lar içinde tanzim edilmesi", " üretim yapısının öteki etkenlerin yanısıra "dış rekabet imkanları ve dünya dış ticaretinin şartları dikkate alınarak belirlenmesi, yatırım politikasının öngörülen üretim yapısının ger- çekleştirilmesini sağlayacak ve ihracatı artıracak projeler ile ekonomik ve sosyal gelişmeyi destekleyici alt yapı tesislerine öncelik verilecek biçimde yapılma- sı, ve özel sektör yatırımlarının payının artırılma- sının sağlanması, " ithalatta koruma oranlarının kade- meli olarak azaltılması ve ihracatın teşviki" dir.

Plana göre " ihracatın ekonominin ulaştığı geli- şme seviyesi ve imkanları ile uyumlu bir yapıya kavu- şturulması temel hedeftir. " Mal ve hizmet dışsattımı- nın üretim yapısıyla uyumlu olarak çeşitlendirilmesi ve artırılması özendirilecek ve yabancı sermaye yatı- rımlarının isteklendirilmesi için gerekli hukuksal ve ekonomik yapının geliştirilmesine özen gösterilecek- tir.

" Makro - ekonomik politikalar " başlığı altında dışsattım politikası olarak " Türkiye'nin ihraç ürünle- rinin dış pazarlarda tanıtılmasına çaba gösterilmesi ve bu amaçla dışsattımcılara destek sağlanması", " po- tansiyel ihracat gücü olan malların teşvik tedbirleriyle rekabet gücüne kavuşturulmasına çalışılması", " dö- viz kuru politikasının dış rekabet gücünü idame ettire- cek" biçimde yürütülmesi ve " Plan dönemi içinde tedricen serbest döviz kuru sistemine geçiş ortamı ha- zırlanması " öngörülmüştür. Dışalım politikasında, " ithalatta liberasyon" un sürdürülüp genişletilmesi, ekonomide verimliliğin artırılması ve dışsattımın ö- zendirilmesi açısından koruma sisteminin rasyonel- leştirilmesi, rekabet gücüne kavuşmuş yada kavuşabi- lir durumda olan endüstrilerin korunmalarının giderek azaltılması, uzun süredir korunmakta olan endüstrile- rin belirlenecek bir süre içinde rekabete açılması, ye- ni kurulacakların gerektiğinde bir süre " makul oran- da" korunması ilkeleri benimsenmiştir.

5. Planın tarım alanında saptadığı ilke ve politi- kalara gelince, bunlar sırasıyla " tarımsal bünyenin temelindeki aksaklıkları gidermeye yönelik koopera- tifçiliğin desteklenmesi, tarım ürünlerinin desteklen- mesi için başta orta ve uzun dönemliler olmak üzere kredilerin ve pazarlama desteğinin artırılması, tarımda verimliliğin yükseltilmesi, bitki deseninin çeşitlen- dirilmesi ve ileri teknolojilerin uygulanması amacıyla sulama yatırımlarına verilmekte olan ağırlığın sürdü- rülmesi", " ekonominin genel dengesi, üretici maliyet- leri ve yurtdışı fiyatları dikkate alınarak talep geli- şmelerine göre yönlendirici bir destekleme fiyat poli- tikasının uygulanması, tarımsal girdilerin desteklene- rek gerekenlerin dışalımına gidilmesi, tarımsal meka- nizasyonun endüstriyle desteklenerek geliştirilmesi, başta dışsattımı artıracak ürünler olmak üzere tüm bit- kisel ürünlerin yüksek verimli standart türlerinin geli- ştirilmesine olanak veren - tohumluk dahil - tarımsal girdilerin geliştirilmesi ve sağlanmasıdır.

Bu amaç ve politikalarından yola çıkan 5. Plan, GSMH'da yıllık ortalama % 6.3 lük bir büyüme öngö-

rürken, katma değer artış hızlarının tarımda % 3.6 endüstride % 7.5, hizmetlerdeyse % 6.5 olmasını he- deflemiştir.

Aynı dönemde, 1978 - 83 yılları arasında orta- lama % 4.1 oranında artan toplam fiziksel üretimin % 6.6 dolaylarında artması planlanmıştır.

Bu arada toplam mal dışsattımının % 10.6 oranın- da artması ve dışsattımın üretimdeki payının % 13.7'ye ulaşması beklenmiştir.

Planın " sektörel gelişme hedefleri" ne gelince, tarım kesimi üretiminin toplam fiziksel üretim içinde 1984'de % 24.6 olan payının Plan dönemi sonunda % 21.5'e inmesi beklenirken, toplam % 3.6 oranında büyüyecek olan tarım kesiminin alt kesimlerinden bitkisel üretimin % 3.0, hayvancılığın % 4.7 oranında artması, bu artışın su ürünlerinde % 7.7'lik bir hızla ulaşması öngörülmüştür.

Öte yandan yılda ortalama % 9.1 artması bekle- nen toplam tarım dışsattımı içinde % 66.2'sinin bitki- sel üretimden, % 27.4'ünün hayvancılık ürünlerinden oluşması beklenirken, aynı dönemde tarımsal ürün dışsattımının üretimdeki payının % 9.1'e çıkarılması hedef alınmıştır.

1983'den başlayarak tutarlı olarak uygulanan ve 5. Planın hedeflerinde yansımaları bulan yeni stra- tejinin alacağı sonuçlar ve Türk ekonomisine kazandı- racağı yapı konusunda kesin yargılarda bulunmak için henüz erkendir. Ancak izlenen modelin ilkelerinden ve Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik yapısından yo- la çıkarak bu konuda kimi kestirmelerde bulunak olanağıdır.

Herşeyden önce, günümüzde dışsattım yönelimli bir politikanın ancak endüstrileşmiş ve kalkınmış ekonomiler için bir seçenek olduğu belirtilebilir. Üre- tim kapasitesiyle dış ticaretini serbest bırakarak ulus- lararası ekonomide yerini alabilecek olan bu ekono- milerin dışsattım yönünde örgütlenmelerinde bir sak-ınca yoktur. Buna karşılık, henüz gelişmesini ta- mamlayamamış ve geleneksel dışsattım ürünleriyle dışa açılacak olan Türkiye gibi bir ülke için bu tür bir se- çim, uluslararası işbölümünde dışa tarım ürünleri sa- tan ve dıştan endüstri ürünleri alan bir ülke olarak yada az gelişmiş bir ülke olarak kalmak riskini taşır.

İkinci olarak, henüz iç tüketim istemini karşıla- yacak bir düzeyde olmayan ekonominin dışa yönlen- dirilmesi, toplumu uzun bir süre için düşük bir refah yada yüksek maliyetli yaşam düzeyinde tutmak sonu- ca yaratabilecek bir yol izlemektir. Ayrıca enflasyo- nu dizginlemek ve maliyetleri azaltmak amacıyla, baş- ta ücretleri düşürerek ve dolaylı vergileri yükselterek iç istemi kırmak, öngörülen gelişmenin tüm maliyeti- ni geniş ve güçsüz toplum kesimlerinin omuzlarına yüklemek demektir.

Öte yandan, yeterince gelişmemiş bir yapıda ko- ruyucu önlemlere son vererek piyasa ekonomisi ve serbest rekabet koşullarını egemen kılmak demek, e- konominin her kesiminde, bu koşullara uyulanarak varlığını sürdürme ve iç ve dış pazarlara açılma olana- ğı bulunanlara yaşama şansı tanımak demektir. Ger- çekten, az gelişmiş bir ekonomik yapının ayrırcı özel-

liği, tüm kesimlerde orta ve küçük boy işletmeciliğin yaygınlığıdır. Başta sermaye olmak üzere üretim güçleri yeterince gelişmemiş olan bu işletmeciliğin, üretim maliyetini giderek artıran ve üreticiyi her türlü desteklemeden yoksun bırakan bir politikayla çözücü baskılar girerek uzun dönemde yaşama şansını yitireceğini beklemek, aşırı bir kötümserlik sayılmamalıdır.

Bu risk, özellikle büyük çoğunluğuyla sınırda bir konumu olan tarımsal işletmecilik için sözkonusudur. Yeni politikayla yarışmacı koşullara zorlandığı gibi, girdi maliyetlerinin alabildiğine artmasına karşılık her türlü destekten yoksun bırakılan orta ve küçük işlet-

melerin ağır ekonomik baskılar altında kalacağına kuşku yoktu. Kısacası, yeni strateji sonucu, endüstride giderek artan iflasların, tarımda yoksullaşan köylüler ve dağılan işletmelerde karşılığını bulacağıını kestirmek zor değildir.

Bu gerekçelerle, sözü geçen "alternatif" kalkınma stratejilerinin birbirine aykırı yaklaşımlar olarak anlaşılmayıp birlikte kullanılması yolları aranmalıdır. Başka bir deyişle, dışsattımı karşılayıcı endüstrileşme yadsınmaksızın, ekonominin dışsattıma yönelmesini sağlayacak önlemlerle güçlendirilmesi Türkiye için en gerçekçi ve en az sorunlu bir seçenektir.

TARIMSAL KALKINMADA EĞİTİMİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DE TARIMSAL EĞİTİM

Doç. Dr. Onur ERKAN
Ç.Ü. Ziraat Fakültesi

GİRİŞ

Ekonomik kalkınma konusunda çalışan bilim adamları, uzun süre, ekonomik kalkınmada en önemli faktörün sermaye olduğunu savunarak, çalışmalarını bu faktör üzerine yoğunlaştırmışlardır. Gerçekten sermaye bir ülkenin kalkınmasında önemli bir faktördür. Ancak son yıllarda yapılan bazı araştırmalar, kalkınmada nitelikli işgücünün de önemli derecede etkili olduğunu göstermektedir. Nitekim, birçok ekonomist Japonya ve B. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşından sonra kısa bir süre içinde kalkınarak bugünkü ekonomik güce ulaşmalarını, ellerindeki nitelikli insan kaynağına bağlamaktadır.

Herhangi bir ülke ekonomik kalkınmasını planlarken yalnız sanayii kesimine ağırlık veremez. Zira hemen hemen bütün ülkelerde nüfus artışı görülmektedir ve bu artan nüfusun gıda gereksinmelerini karşılamak ve daha iyi beslenme koşullarına kavuşturabilmek için tarımsal üretimi artırmak zorunluluğu vardır.

Tarımsal kalkınmanın sağlanabilmesi oldukça karmaşık faaliyetleri gerektirir. Genellikle tarımsal kalkınmaya engel olan bir iki sorunun çözümlenmesiyle başarıya ulaşılabileceği zannedilmektedir. Oysa ki tarımsal kalkınmayı gerçekleştirecek faaliyetler birbirine zincirleme bağlıdır ve bu zincirin halkalarında bir tanesinin kopması başarılı sonuçların alınmasını engellemektedir. Tarımsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için bu konuda çalışan eğitici, araştırmacı, teknisyen, bankacı ve çiftçinin, bilgi ve hünerlerinin artması ve değişmesi gerekmektedir. Bu nedenle tarımsal kalkınmada eğitim büyük önem taşımaktadır.

" Tarımsal kalkınmada eğitimin önemi " konusu işlenirken sırasıyla Tarımsal Kalkınma Kavramı, tarımsal kalkınma ilkeleri, eğitim kavramı, eğitimin kalkınmadaki önemi, tarımsal kalkınmada eğitim ve Türkiye'de tarımsal eğitim konuları ele alınacaktır.

1.1. Tarımsal Kalkınma Kavramı

Tarımsal kalkınma kavramını ekonomik kalkınma kavramından ayrı düşünmemiz olası değildir. Zira tarım kesimi ülke ekonomisinin bir parçasıdır. Bu nedenle önce ekonomik kalkınma kavramı açıklanacak ve bu noktadan hareketle tarımsal kalkınma tanımlanması yapılacaktır.

Ekonomik kalkınmanın genel hedefinin insanların ortalama hayat seviyesini yükseltmek olduğunu

söyleyebiliriz. Her ne kadar hayat seviyesi, esas olarak maddi bir konu ise de, bu konu içerisine insan sağlığının geliştirilmesi, daha iyi eğitim, ulaşım ve haberleşme koşulları da girer (1).

" Tarımsal Kalkınma " ise bu kesimde yaşayan insanların ortalama hayat seviyesini yükseltmek ve kırsal alanda toplumsal refahın sağlanmasıdır şeklinde tanımlanabilir.

1.2. Tarımsal Kalkınma İlkeleri

Tarımsal kalkınmanın ilkeleri çeşitli bilim adamları tarafından değişik şekillerde ele alınmaktadır. Bazı bilim adamlarına göre tarımsal kalkınma için zorunlu olan bir ilke, diğeri için zorunlu olarak kabul edilmemektedir. Bununla birlikte, bu konuda çalışanların ortaklaşa kabul ettikleri temel ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz: 1) Yeni teknolojinin tarıma uygulanması, 2) Gerekli girdilerin kolaylıkla bulunabilmesi, 3) Tarımsal ürünlerin satışı için pazar bulunması, 4) Üretimi özendirici fiyatlar, 5) Taşıma olanakları, 6) Kişi ve mal güvenliği, 7) Dengeli toprak dağılımı, 8) Tarımsal kalkınma için eğitim, 9) Üretim kredisi, 10) Çiftçilerin örgütlenmeleri (kooperatifler ve çiftçi birlikleri), 11) Arazi ıslahı, 12) Ulusal planlama, Mosher bu ilkelerden ilk beş tanesini tarımsal kalkınma için zorunlu ilke olarak; 8 - 12 arasındaki ilkeleri ise hızlandırıcı ilkeler olarak kabul etmektedir¹.

Bu ilkeler içinde eğitim konusunun ülkemiz açısından önemi büyüktür. Bu nedenle eğitim konusu öncelikle genel olarak ele alınacak, daha sonra Türkiye'de tarımsal eğitim konusu incelenecektir.

2. EĞİTİM

2.1. Eğitim Kavramı

Eğitim geniş anlamda insanların düşünce, kişilik, beden ve ruh güçlerinin geliştirilmesidir. Böylece kişiler eğitimle kazandıkları niteliklerin yardımı ile karşılarına çıkan sorunları anlamak, çözmek ve sağlıklı kararlar verme gücü kazanmaktadırlar.

Geleneksel toplumlarda eğitim, eski değer yargılarının yeni nesile aktarılması gibi basit bir işlev üstlenmekteydi. Çağdaş anlamda eğitim, eski değer yargılarının iletimi ile birlikte, onların gelişmesi ve olumlu yönde değişimini de içermektedir.

Eğitimin amacı; insanlara çevrelerini tanımak, bilinçli davranmak, toplum yapısı değişimlerine uyabilmek, kazanılan bilgi ve beceri ile kendisinin ve çevresinin refah ve mutluluğunu, ahlak değerlerini artırmak yeteneğini veren toplumsal bir hizmet sağlamaktır.

2.2. Eğitimin Tarımsal Kalkınmadaki Önemi

Daha önce de belirtildiği gibi birçok ekonomist, ekonomik kalkınmada sermayeye ağırlık vermekte, kalkınmada en önemli sorunun, sermaye birikimi olduğunu savunmaktadırlar. Kalkınmakta olan ülkelerde de genellikle sermaye birikimi birinci derecede ele alınmakta, sağlık ve eğitim konuları ikinci plana itilmektedir. Bu düşünceye sahip olan yöneticiler, ülkenin ancak belirli bir ekonomik düzeye geldikten sonra bu konuları köklü bir şekilde ele alınması gerektiğini savunmaktadırlar.

Ekonomistlerin çoğu ekonomik kalkınma konusunda sermayeye ağırlık verirken Prof. Dr. T. Schultz, kişi başına gerçek gelirlerin artmasındaki nedeninin insanlara yapılan yatırımlardan ileri geldiğini savunmaktadır. Schultz, ABD'deki ekonomik gelişmenin tamamının sermaye ve işgücündeki artışlardan ileri gelmediğini iddia etmektedir. Bu bilim adamı ABD'de 1929 - 1957 döneminde, sermayede ve işgücü saatlerindeki % 1'lik yıllık artışın, gerçek gelirleri % 3 oranında artırdığını; Güney Amerika ülkelerinde ise 1945 - 1955 döneminde yıllık % 1'lik girdi artışının gerçek gelirleri % 1,56 artırdığını hesaplamıştır. Schultz, ABD ile Güney Amerika ülkeleri arasında bu farkın, büyük olasılıkla, insan kalitesinin farklılığından oluştuğunu ileri sürmektedir. Schultz'a göre 1929 - 1957 döneminde ABD'de milli gelirden gerçekleşen reel artışın en az % 21'i kaliteli eğitimin etkisi ile oluşmuştur. Denison ise aynı dönem için, toplam milli hasıladaki artışın % 23'ünün eğitimin katkısı ile oluştuğunu hesaplamıştır (*).

Şimdiye kadar yapılan açıklamalardan insan eğitiminin ekonomik kalkınma için büyük bir önem taşıdığı sonucunu çıkarabiliriz.

Tarımsal kalkınma, ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğuna göre eğitim konusu tarımsal kalkınmada da büyük önem taşımaktadır. Nitekim ülkemizde DPT tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, okur - yazar çiftçilerin % 45,5'i yapay gübre kullanırken, okur - yazar olmayanların yalnız % 18,4'ü yapay gübre kullanmaktadır. Yine aynı araştırmaya göre, okur - yazar çiftçilerin % 53,3'ü tarımsal ilaçlama yaptığı halde, okur - yazar olmayanların yalnız % 26,5'i tarımsal ilaçlama yapmaktadır¹.

Her ne kadar eğitim yalnız başına tarımın kalkınması için yeterli bir koşul değilse de, kuşkusuz gerekli bir koşuldur. Kaliteli işgücü tarımsal kalkınmanın temel darboğazlarından biridir. Tarımsal kalkınma ile ilgili planlar çok iyi bir şekilde hazırlanmış bile olsalar, bu planlar uygulamada başarısızlığa uğramaktadır. Zira yeterli miktarda kaliteli personel bulun-

mamaktadır. Tarımsal kalkınma için gerekli olan çeşitli kuruluşların ve uygulamaların (araştırma programları, tohum çoğaltma ve dağıtım kuruluşları, kredi ve pazarlama kuruluşları) düzenlenmesi ve etkili biçimde çalışması, çok miktarda kaliteli eleman varlığına bağlıdır. Bu kuruluşların hizmet getireceği çiftçilerin de eğitilmiş olmaları gerekir. Kalkınmakta olan ülkelerde bol miktarda işgücü vardır, ancak önemli olan sorun bu işgücünün verimli işgücü şekline dönüştürecek sistemin kurulmasıdır.

Acata tarımsal kalkınma için nasıl bir eğitim sistemi kurulmalıdır?

2.3. Kalkınma İçin Eğitim

Kalkınma için eğitimin amacı, kalkınmak isteyen toplumun bünyesine uygun bir eğitim sistemi getirmektir. Bu eğitim geçmişteki bilgileri içerdigi gibi, yeni bilgi ve hünere kazandıracak şekilde olmalıdır.

Kalkınmakta olan bir ülkede bütün yaşta insanlar için eğitim gereklidir. Geleneksel bir toplumda, yeni neslin bildikleri ve öğrendikleri, eski neslin bildikleri ve onayladıkları konulardır. Ancak kalkınma için eğitim, yeni bilgi ve hünere öğrenilmesini gerektirmektedir ve bunlar toplumun yaşlı kişilerinin bildiklerinden farklıdır. Eğer kalkınma için eğitim yalnız gençlere yönelik olursa, toplumda genç ve yaşlı nesil arasında uyumsuzluk (çatışma) başlar. Bu takdirde gençler, yaşlıların otorite ve prestij gibi engelleri ile karşılaşır. Çoğu zaman tarımsal yenilikleri yaşlı çiftçi, teknisyen ve memurların engellediklerini duyarız. Ancak bu kendilerinin hatası değildir. Zira eğitim gördükleri dönemlerdeki bilgi ve hünere şimdikinden değişikti. Bu nedenle tarımsal kalkınmayı hızlandırmak için aktif hizmetlerde bulunan yaşlı sayılabilecek kişilere de uygun bir eğitim sistemi uygulanmalıdır.

Tarımsal kalkınma için 4 çeşit eğitim ele alınmalıdır:

1. İlk ve orta öğretim
- 2 - Çiftçi eğitimi
- 3 - Teknik elemanların eğitimi
- 4 - Kent halkının eğitimi

İlk ve Orta Öğretim

Bu eğitim bütün çocuklara uygulanmalıdır. Kırsal ve kentsel alanda okuyan çocuklara farklı konularda eğitim yaptırılması uygun değildir. Zira kırsal alanda okuyan bir çocuk daha sonra kente giderek yaşamını orada sürdürebilmektedir. Veya kentte okuyan birisi daha sonra görevi gereği kırsal alanda çalışabilmektedir. Kentte okuyup ta yine kentte kalanlar tarımsal kalkınma ile ilgili politikaları etkileyen kişiler olabilmektedir. Bu nedenle ilk ve orta öğretim düzeyinde bütün çocuklara bitkilerin ve hayvanların gelişmesi, gelir ve maliyet hesabı, yatırım ve tasarrufun anlamı, eldeki doğal kaynakların en etkin biçimde kullanılmasının önemini öğretmek gereklidir. Ancak kaliteli bir ilk ve orta öğretim yeterli sayılamaz.

Yeni bilgi ve hünere sahip kimseler köylerine döndüklerinde veya kentte bir görev aldıklarında kendilerinden yaşlı olanların söz sahibi oldukları bir ortamda karşılaşmaktadırlar. Genellikle kendilerinden yaşlı olan bu insanlar yeni bilgilerle donatılmamışlardır. Oysaki onların da yeni bilgilerle donatılmaları gerekmektedir. Yaşlılar sürekli olarak kendilerine karşı çıktıkça yeni bilgilerle donatılmış gençler verimli iş yapamazlar. Gençlerin verimli iş yapabilmeleri için yetişkinlerin de öğrenmesi ve gelişmesi gerekir.

Çiftçilerin Eğitimi (Yayım Eğitimi)

Çiftçilerin yetenekleri ve üretimle ilgili verdikleri kararlar tarımsal kalkınmada çok önem taşıdığına göre, çiftçiler için hazırlanacak özel eğitim programlarının önemi fazladır.

Çiftçi eğitimi ile ilgili bir programın etkili olabilmesi için şu özellikleri taşıması gerekmektedir:

- 1 — Eğitim çiftçinin bulunduğu yere götürülmelidir.
- 2 — Eğitimde çiftçilerin ihtiyacı ve ilgisi olan konular işlenmelidir.
- 3 — Çiftçilerin yetişkin insanlar olduğu unutulmamalıdır.
- 4 — Eğitim çiftçilerin işlerinin az olduğu zamanlarda yapılmalıdır.
- 5 — Öğretilen konu çiftçiler için yeni bir konu olmalıdır.
- 6 — Öğretilen konu çiftçi tarafından hemen denenilecek bir konu olmalıdır.
- 7 — Öğretilen her yenilik, teknik bakımdan sağlam, ekonomik açıdan karlı olmalıdır.
- 8 — Yeni konuyu denemek için çiftçiler manevi yönden desteklenmelidir.

Teknik Elemanların Eğitimi

Fakülte ve lise düzeyindeki tarımsal eğitim kuruluşlarının amacı, tarımla ilgili faaliyetlerde teknik veya idari hizmet görecekt olanların eğitimini sağlamaktır. Zira, Fakülte veya lise düzeyindeki okullardan mezun olanların ancak çok az bir kısmı bizzat çiftçilik yapmaktadır. Büyük bir çoğunluk idari görev, araştırma, kredi, eğitim gibi konularda çalışmaktadır. Mezunlar hangi dalda çalışırsa çalışsın yüksek eğitimin esas işlevi öğrenciye temel bilgileri vermek ve daha ileri düzeydeki bilgi ve hünere nasıl elde edebileceğini öğretmektir.

Tarım konusunda yüksek eğitim yapan bir kuruluşun işlevi öğrencilere çok ayrıntılı bilgiler vermek değildir ve bu şekilde de olmamalıdır. Bilginin nasıl kullanılacağı, en az bilginin kendisi kadar önemlidir. Bu nedenle, tarımda yüksek eğitim yapan kuruluşun sorun-çözme konusundaki uygulamalara ağırlık vermesi gerekmektedir. Bu konuda belirli bir aşamaya gelen öğrencilere bitki ve hayvan yetiştiriciliği, ekonomisi, tarımsal mühendislik gibi konularda ancak belirli uzmanlık dersleri verilebilir. Bu şekilde belirli konularda uzmanlaşmaya doğru ilk adım atılmış olur.

Hizmet Öncesi Eğitim

Yüksek okuldan mezun olan bir kişi herhangi bir kuruluşta göreve başladığında, o görevi başarılı bir şekilde yürütebilmesi için yüksek okulda öğrendiği konulardan farklı olan, özel bir eğitime gereksinime duyulmaktadır. Burada yapılacak eğitim süresi, işin özelliğine bağlı olarak birkaç gün veya birkaç ay olabilir. Bu eğitim, özel olarak kurulmuş eğitim merkezleri tarafından da yapılabilir. Ziraat mühendislerinden ve teknisyenlerden bir an önce verimli iş alınabilmesi bakımından hizmet öncesi eğitim önem taşımaktadır.

Hizmet İçi Eğitim

Tarımsal kalkınmayı hızlandırabilmek için, bu konuda aktif olarak çalışan teknik elemanların sürekli olarak bilgilerini artırmaları gerekmektedir. Kullanılan bilgilerin hızlı bir şekilde yıldan yıla değiştiği öğretim - eğitim kuruluşları, tarımsal yayım ve araştırma kuruluşlarında çalışanlar için hizmet içi eğitim büyük önem taşımaktadır. Hizmet içi eğitim, aynı zamanda, hizmet öncesi eğitim görmemiş, bilgilerini yenileme olanağı bulamamış, eski teknisyenler için de gereklidir. İyi düzenlenmiş bir hizmet içi eğitimle eski ve tecrübeli teknik elemanlardan daha fazla yararlanma olanakları ortaya çıkar. Tarımsal kalkınma hızlandıkça, hizmet içi eğitime olan gereksinim de artmaktadır.

Kent Halkının Tarımsal Kalkınma Konusunda Eğitimi

Kentlerde oturan halkın büyük bir çoğunluğu tarımsal kalkınmanın ne demek olduğunu, hatta tarımsal kalkınmanın ülke için niçin önemli olduğunu bilmez. Herhangi birine bu ülke nasıl kalkınır diye sorsanız, büyük olasılıkla sanayie yatırım yapılması gerektiğini belirtir. Ancak diğer taraftan yiyecek maddelerinin pahalı olduğundan şikayet eder. Ucuz yiyecek maddesi alabilmesi için tarımın gelişmesi gerektiğini ve bunun ne kadar önemli olduğunu yeterli derecede anlayamamaktadırlar. Tarımın kalkınması halinde sınai ürünlere ve ticari hizmetlere talebin artacağı, bundanda da çoğunlukla kentlilerin yararlanacağı iyi bilinmemektedir.

Tarım kesimine hizmet verenlerin bir bölümü de kentlerde oturmaktadır. Bunların, tarım kesiminin sorunlarını ve tarımsal kalkınma konularında aydınlatılmaları, yaptıkları hizmetleri olumlu yönde etkileyebilir. Bu amaçla basit de olsa orta okul ve lisele, Je, ekonomi ve toplum bilimi ile bunların tarımla olan ilişkileri ve tarım kesiminin sorunları konularında eğitilmek, radyo ve televizyon programları düzenlemek yararlı olacaktır.

3. TÜRKİYE'DE TARIMSAL EĞİTİM

Ülkemizde tarımsal eğitim kendine özgü bir durum göstermektedir. Tarımsal eğitimi işlevi yönünden formal (örgün) ve yaygın eğitim diye ikiye ayırabiliriz.

3.1. Formal (Örgün) Eğitim

Formal eğitim yani örgün eğitim belirli bir çağdaki nüfusa nitelik kazandırmak ya da üst okula hazırlamak amacı ile verilen okul içi eğitimdir. Ülkemizde tarımsal örgün eğitimin iki kademesi vardır: Orta Eğitim, Yüksek Eğitim.

Orta okul düzeyindeki eğitim, Teknik Tarım ve Teknik Bahçıvanlık okullarında yürütülmektedir. Bu okullar 1943 yılında kurulmuştur ve amacı; köy çocuklarına ileri tarım tekniğini öğretmek ve bunları yetiştirdikten sonra köye göndererek, önderlikleri ile köyün tarımını kalkındırmaktır. Bu okullar 1978 yılında kapatılmış ve yerine köy gençlerine bir yıllık eğitim yapacak olan Pratik Tarım okulları açılmıştır. 1980 yılında Pratik Tarım Okullarının bazı gerekçelerle statülerinin değiştirilmesi uygun görülmüştür. Hizmetlerin daha verimli yürütülebilmesi, hem mesleğe hem de iş alanlarına orta düzeyde eleman yetiştirebilmek amacı ile bu okulların yerine son senesi belirli bransa ağırlık veren 4 senelik Tarım Meslek ve Teknik Liseleri ile Ev Ekonomisi Teknik Liseleri açılmıştır. Ancak sözü edilen okullar, sayılarının fazla bulunması ve atıl kapasitede çalıştığı öne sürülerek 1981 - 1982 yılında yeniden ele alınarak düzenlenmiştir. Bugün 1 Tarım Teknik, 15 Tarım Meslek, 3 Ev Ekonomisi Meslek ve 3 Hayvan Sağlığı memurları meslek liseleri olmak üzere 22 Tarım Okulu eğitim ve öğretim çalışmalarını sürdürmektedir¹. Lise düzeyinde yürütülen eğitim kapsamına; Ev Ekonomisi, Hayvan Sağlık ve Tarım Meslek Okulları girmektedir.

Ev ekonomisi okulu mezunları, çiftçilerin yaşam düzeyini yükseltmeye yardım etmek için çiftçi kadını, özellikle el sanatları ve beslenme konularında eğitmektedir.

Hayvan sağlık memurları, hayvan sağlığı konusunda önlemlerin alınmasında ve yürütülmesinde Veteriner hekimlere yardımcı olmaları amacıyla yetiştirilmektedir.

Tarım Meslek Okulları, teknik ve uygulamaya yönelik tarım teknisyenleri yetiştirmektedir. Bu şekilde kamu ve özel kesimin personel gereksinmesini karşılayacak tarım işletmelerine ve çevresine yararlı olmak amaçlanmaktadır.

DPT'nin çalışmalarına göre, Türkiye'de tarım ve hayvancılık konularıyla ilgili çalışan mevcut teknisyen sayısının 1984'de 16800 olduğu 1989 yılında ise teknisyen ihtiyacının 20200 olacağı tahmin edilmiştir².

Üniversite düzeyinde tarım eğitimi Ziraat Fakültelerinde yapılmaktadır. Ülkemizde ilk tarım okulu 1846'da İstanbul'da Ayamama Çiftliğinde açılmıştır. Fakat bu okulun ömrü çok kısa olmuş, mezun vermeden 1850 yılında kapatılmıştır. Daha sonra 1891 yılında yine İstanbul'da " Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi" açılarak, 1899'da ilk mezunlarını vermiştir. Bu okul 1928 yılına kadar faaliyetine devam etmiş ve bu tarihte kapatılmıştır. Bundan iki yıl sonra 1930 yılında Ankara'da şimdiki Ziraat Fakültesi'nin bulunduğu yerde " Ankara Yüksek Ziraat Okulu" açılmıştır. Bu

okul mezun vermeden, yeniden organize edilerek, 1933 yılında " Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü"ne dönüştürülmüştür. 1948 yılında bu enstitü kapatılarak, bünyesindeki Ziraat ve Veteriner bölümleri fakülte şekline dönüştürülerek Ankara Üniversitesine, Orman bölümü de Fakülte olarak İstanbul Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

Ülke tarımının gelişmesinde etkili olan Ziraat Yüksek Mühendisleri ve bilim adamı yetiştirmede önemli bir yeri olan Ankara Ziraat Fakültesi'nin zamanla ülkenin tarımsal potansiyelinin gelişmesine paralel olarak artan teknik insan gücü gereksinimini karşılamada yetersiz kaldığı görülmüş ve bu fakülteyi yeni fakültelerin kurulması izlemiştir. 1955'de Ege, 1958'de Atatürk ve 1967'de Çukurova Üniversitelerine bağlı Ziraat Fakülteleri kurulmuş ve bunları diğer Ziraat Fakültelerinin kuruluşları izleyerek bugünkü sayıya ulaşılmıştır. 1986 yılı itibarıyla farklı tarımsal ve ekolojik karaktere sahip hemen bütün bölgelerimizi temsil eden ve yıllık öğrenci sayısı 2000'e varan 27 Üniversiteye bağlı 12 Ziraat Fakültesi bulunmaktadır.

DPT'inca yapılan çalışmalar, ülkemizde 1975'e kadar ihtiyaç fazlası Ziraat Yüksek Mühendisi varken, 1975'den sonra fakültelerden mezun olanların ihtiyacı karşılayamaz durumda olduğu göstermekte ve 1983 yılı itibarıyla Ziraat Mühendisi açığının 10 - 12 bin dolayında olduğu belirtilmektedir¹. Yine DPT tarafından yapılan çalışmalar sonucu, yüksek öğrenimli insangücü arzı ve tahminleri yapılmış ve buna göre; 1984 yılı itibarıyla Ziraat Mühendisi arzının 12800 kişi olduğu 1989 yılında ise bu rakamın 20800 olacağı tahmin edilmiştir².

Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, eğitilenlerin özelliklerine göre, herhangi bir kamu ya da özel kuruluşda çalışan personelin ve çiftçilerin eğitimi olarak ikiye ayrılabilir.

Hizmet'te eğitim de hizmet öncesi ve hizmet içi olarak ele alınabilir.

Hizmet öncesi eğitim, göreve yeni başlayan teknik personele gelecekteki çalışmalarında bir uyum sağlamayı gerçekleştirerek için düzenlenen eğitim programlarıdır.

Hizmet'te eğitimin gereği gibi yürütülememesi durumunda yeniliklerin izlenmesi aksıyacak dolayısıyla kalkınmaya yapılan katkı çok azalacaktır.

Çiftçilerin Eğitimi

Çiftçilerin Eğitimi köy çocuklarının eğitimi ve yetişkinlerinin eğitimi olarak ele alınabilir.

Köy çocuklarına, üretim sürecinde daha yararlı olabilmelerini, kişisel karakter kazanmalarını, dinamik ve sağlıklı olmalarını gerçekleştirmek için Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığına bağlı 4 - K şubesince eğitim yaptırılmaktadır. Bu şubenin eğitim götürdüğü çiftçi çocuğu adedi oldukça azdır.

Köy kadınlarının eğitimi Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığının Çiftçi Eğitim ve Yayın Şube Mü-

dürlüğü bünyesinde bulunan " Ev Ekonomisi" şubesi ve Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığının Halk Eğitim Merkezi Müdürlüklerine bağlı alt örgütler tarafından yürütülmektedir. 1982 - 1983 öğretim yılı itibarıyla ülke genelinde 158 ev ekonomisi kursu açılmış, bu kurslara 3666 dolayında kişi atılmış ve bunlardan 3550'si kursları tamamlamıştır¹.

Köy erkeklerinin eğitimi iki biçimde düşünülebilir. Birincisi kurs ve seminerler içinde kısa ve uzun süreli eğitim; ikincisi ise işbaşında veya tarlada eğitim. Birinci tür eğitim ülkemizde çok az hatta yok denecek kadar az yapılmaktadır. İkinci tür eğitim ise; Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığına bağlı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünün Çiftçi Eğitim ve Yayın Şube Müdürlükleri ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına bağlı Türkiye Şeker Fabrikaları Genel Müdürlüğü A.Ş.'nin alt örgütleri tarafından yapılmaktadır. Ülkemizde yerleşim birimlerinin sayısal çokluğu (86.000 dolayında), köy erkeklerine hizmet götürmekle görevli alt örgütlerin personel ve araç - gereç yönünden yetersizliği, hizmetlerin başarılı bir şekilde yürütülmesini engellemektedir.

4. SONUÇ

Tarımsal kalkınmanın amacı; kırsal alanda yaşayan insanların ortalama hayat seviyelerini yükseltmek ve toplumsal refahın sağlanmasıdır. Ancak tarımsal kalkınmayı gerçekleştirmek oldukça zordur. Çünkü tarımsal kalkınmayı gerçekleştirecek faaliyetler birbirine zincirleme bağlıdır ve bu zincirin halkalarından bir tanesinin kopması başarılı sonuçların alınmasını engellemektedir. Yetiştirilen ürünlere pazar bulunması, ürün fiyatlarının yeterli düzeyde olması ve ucuz taşıma olanaklarının bulunması gereklidir. Bunlardan herhangi birinde oluşacak bir aksaklık tarımsal kalkınmayı engeller.

Her ne kadar eğitim yalnız başına tarımın kalkınması için yeterli bir koşul değilse de, kuşkusuz gerekli bir koşuldur. Etkin bir pazar sisteminin kurulması, tarımsal teknolojinin geliştirilip çiftçilere yayılması vb. faaliyetler eğitilmiş insan gücüne gerek gösterir.

Tarımsal kalkınma için eğitim ilkokuldan başlayarak, bütün yaştakileri kapsamalıdır. İlk ve orta öğrenim, çiftçilerin, teknik elemanların ve hatta kent halkının tarımsal kalkınma konusunda eğitilmeleri başarılı sonuçların alınması için gereklidir.

Ülkemizde Tarımsal eğitimin bazı sorunları vardır. Özellikle çiftçi eğitiminde ve teknik elemanların hizmet içi gördükleri eğitimde yapılacak reformlar ülkemizin tarımsal kalkınmasına hız katacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- DİE, 1985. *Milli Eğitim İstatistikleri, Yaygın Eğitim (1982 - 1983)* Yayın No: 1145 ANKARA S. 8
- DİE, 1986. *Milli Eğitim İstatistikleri, Mesleki ve Teknik Öğretim (1983 - 1984)*, Yayın No: 1163, ANKARA. S.4 - 5.
- DPT, 1970. *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması. Başbakanlık Basımevi, Ankara. 1970*
- DPT, 1985. *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT: 1974, Ankara S. 136.*
- Mellor, J.W. 1966. *The Economics of Agricultural Development. Ithaca: Cornell Univ. Press.USA.*
- Mosher, A.T., 1966. *Getting Agriculture Moving. F.A. Praeger Publishers. USA.*

DİP NOTLARI

- (*) *Beyrut Amerikan Üniversitesi, Ekonomik Kalkınma ders notları, 1969.*
- (1). DPT, 1970. *Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1970.*
- 1) Mosher, AT., 1966, *Getting Agriculture Moving. F.A. Praeger Publishers USA.*
- 1) Mellor, J.W., 1966. *The Economics of Agricultural Development Ithaca: Cornell Univ. Press. USA.*
- 1) DİE, 1986. *Milli Eğitim İstatistikleri, Mesleki ve Teknik Öğretim (1983 - 1984)*, Yayın No: 1163, Ankara. S. 4 - 5.
- 2) DPT, 1985. *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 - 1989). Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: DPT: 1974, Ankara, s. 136.*
- 1) DPT, 1985. *A.g.e., s. 138.*
- 2) A.e., s. 138.
- 1) DİE, 1985. *Milli Eğitim İstatistikleri, Yaygın Eğitim (1982 - 1983)* Yayın No: 1145 ANKARA s. 138.

G.A.P.

Hazırlayan
Doç. Dr. Duran TARAKLI
ODTÜ Mimariik Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü

1. DEĞİŞİK YÖNLERİYLE GAP

1.1 Güneydoğu Anadolu Projesinin Tanıtılması

GAP, Dicle ve Fırat nehirlerinin aşağı kısımlarında yer almaktadır. Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa ve Siirt illerinin tamamı veya bir kısmı proje alanı içerisinde kalmaktadır (Harita -1).

GAP ile, Fırat ve Dicle nehirleri ve kolları arasında 21 baraj ve 17 hidroelektrik santral yapımı öngörülmektedir. Ayrıca 8 adet ana depolama inşaatı yapılacaktır. Sulamanın tam gelişmesi ile cazibe yoluyla 16,3 milyon dönüm arazi sulanacaktır. Yeraltı kaynakları ile sulanacak alanlar da bu toplama eklendiğinde, GAP'ta 18 milyon dönüm arazi sulanmış olacaktır.

GAP'ta yapılan hidroelektrik antralları ile ülkenin hidroelektrik enerji üretim kapasitesinin yüzde onbeşi daha kullanılabilir duruma girecektir. GAP ile top-

lam 7557 MW hidroelektrik güç üretilenektir.

GAP ile sulanacak alan, Türkiye'de bundan sonra ekonomik olarak sulanabilecek alanın % 33, 81'ine, tüm ekonomik olarak sulanabilir alanın % 21, 18'ine eşittir.

GAP ile üretilen hidroelektrik güç, Türkiye'de halen mevcut güçten daha büyük olacaktır.

GAP, tartışmasız Türkiye'nin yakın tarihinde ele aldığı en büyük projedir. GAP, ilk immesini sulama suyundan ya da tarım kesiminden almakla beraber, etkileri ve bunların sonuçları itibariyle çok yönlü bir projedir. GAP'ta sulamanın gelişmesi ile tarım sanayii, diğer sanayi ve hizmet kesimlerinde de büyük gelişmeler olacaktır.

GAP'ta, DSİ'ce 13 büyük proje paketi hazırlanmaktadır. Bu projelerin bitirilmesi için 1985 yılı birim fiyatları ile 5,6 trilyon TL yatırım yapılması gerekecektir. Anılan 13 büyük projenin isimleri, alt projeleri, bitiş yılları ile sulayacakları alan genişlikleri topluca aşağıda verilmiştir:

Projenin Adı	Sulama Alanı (Ha)	Bitiş Yılı
1 - Aşağı Fırat Projesi	—	—
1.1 Atatürk Barajı HES	—	1990 - 1992
1.2 Şanlıurfa Tüneli	476.474	1990
1.3 Şanlıurfa HES	—	1991
1.4 Şanlıurfa - Harran Sulaması	147.866	1991
1.5 Mardin - Ceylanpınar ovaları sulaması	328.608	1999
1.6 Siverek - Hilvan Pompaj Sulaması	160.105	2001
1.7 Bozova Pompaj Sulaması	55.300	1993
2. Karakaya Projesi	—	1987 - 1989
3. Sınır Fırat Projesi	—	—
3.1 Birecik Barajı ve HES	—	1992
3.2 Karkamış Barajı HES	—	1992
4. Suruç - Baziki Projesi	146.500	1999
5. Adıyaman - Kahta Projesi	—	—
5.1 Enerji (5 adet HES)	—	1999
5.2 Sulama (4 adet Baraj ve Atatürk Barajı Pompaj)	77.409	1993
6. Adıyaman - Göksu - Araban Projesi	71.598	1997
7. Gaziantep Projesi	—	—
7.1 Hancağız Barajı ve Sulaması	7.330	1990
7.2 Kayacık Barajı - Kemlin Barajı ve Pompaj Sulamaları	81.670	1996

8. Dicle — Kıralkızı Projesi	—	—
8.1 Dicle Barajı ve HES	—	1991 başı
8.2 Dicle Barajı ve HES	—	—
8.2.1 Dicle Barajı ve HES	—	1991 ortaları
8.2.2. Dicle Sağ Sahil Cazibe Sulaması (I. Merhale)	52.033	1991
8.2.3 Dicle Sağ Sahil Sulaması (II. Merhale)	74.047	1993
9. Batman Projesi	—	—
9.1 Batman Barajı ve HES	—	1991 ortaları
9.2 Batman Sağ Sahil Sulaması	18.758	1992
9.3 Batman Sol Sahil Sulaması	18.986	1992
10. Batman — Silvan Projesi	213.000	2000
11. Garzan Projesi	60.000	2001
12. Ilısu Projesi	—	1994
13. Cizre Projesi	—	—
13.1 Cizre Barajı ve HES	—	1994
13.2 Silopi Ovası Sulaması	32.000	2001
13.3 Nusaybin — Cizre— İdil Pompaj Sulaması	89.000	2001

1.2 Nüfus ve Kırsal Planda Yerleşim

1985 geçici nüfus sayım sonuçlarına göre GAP'ta yer alan 6 ilin nüfusu 4 milyon 445 bin 806'dır. Yani tüm ülke nüfusunun % 8,85'i burada yaşamaktadır. GAP'ta kırsal nüfus oranı 1985 yılında % 46,4'tür. Aynı oranın 1965 yılında % 67,3 olduğunu düşündüğünde, GAP'ta da şehir nüfusunun hızla arttığını ve şehirleşme oranının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bölgedeki nüfus artış oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir.

GAP'ta 4110 adet köy vardır. Bu köylerin % 46'sı dağınık köydür. Köy merkezleri ve mezralarla birlikte, kırsal alandaki köy yerleşim sayısı 9258'e ulaşmaktadır. Buna göre dağınıklık katsayısı 2,7'dir. Dağınık yerleşimin yaygınlığı bir taraftan doğal koşullara bağlı olmakla beraber, mevcut sosyal yapının da

dağınık yerleşimin yaygınlığı üzerinde küçümsenmeyecek etkileri olduğu bilinmektedir. Dağınık yerleşim, başta fiziki alt yapı ve milli güvenlik sorunlarının çözümünü zorlaştırmakta ve maliyetini artırmaktadır.

1.3 Tarım İşletmeleri ve Mülkiyet

GAP bölgesindeki tarım işletmeleri ve mülkiyet durumu denildiğinde en önemli konu, kamımcı kırsal alanda % 50 oranlarına ulaşan topraksız çiftçi ailesinin varlığıdır.

Topraklı çiftçi aileleri arasında da toprak dağılımı dengesizdir. Bu dengesizlik Türkiye genelinde de olmakla beraber, GAP'taki toprak dağılımı dengesizliği daha belirgin ve daha göze çarpacak biçimdedir.

Üçüncü Beş Yıllık Plan verilerine göre, Güneydoğu Anadolu'da işletmelerin dağılımı aşağıdaki gibidir.

İşletme Büyüklikleri (Ha)	Aile Sayısı		İşletilen Alan	
	Adet	Oran %	Hektar	Oran%
1 — 5	141. 903	61,4	199.075	10,5
5.1 — 20	74. 843	32,4	756.291	40,—
20.1 — 50	12. 211	5,3	395.559	20,9
50.1 — 100	603	0,3	66.880	3,5
100 +	1. 389	0,6	473.787	25,1
Toplam	230.949	100,—	1.891.592	100,—

Yukandaki tablodan da görüldüğü gibi elimizde toprağı olan ailelerin % 0,9'u (yüzdebirden azı) toprağı % 28,6'sını işlerken, ailelerin % 61,4'ü işletme alanının ancak % 10,5'ini elinde bulundurmaktadır. Daha genel bir ifade ile tarım alanının % 49,5'u çiftçi ailelerinin % 6,2'si tarafından işlenirken; geri kalan % 50,5'i çiftçi ailelerinin % 93,8'i tarafından paylaşılmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, tarım topraklarının işletmeler arasındaki dağılımında önemli dengesizlikler vardır. Bu dengesizliğin yarattığı sosyal yapı bozukluğu başlı başına üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur. Ayrıca bu dengesizliğin tarımsal teknolojinin benimsenmesinde ve emek yoğun tarımın uygulanmasında da olumsuz etkisi olacaktır. Bu nedenle birim alandan en yüksek verimin alınmasını sağlayacak bir dengenin sağlanması kaçınılmaz bir olgudur.

2. GAP'TA BİR SULAMA ALANI: DEVEGEÇİDİ

Devegeçidi sulama alanı, GAP içerisinde yer almaktadır. Sulama sistemi suyunu Devegeçidi barajından almaktadır. Devegeçidi barajı, devegeçidi çayı üzerinde ve Diyarbakır'ın 27 km. kuzey batısında inşa edilmiştir. Sulama şebekesi 1972 yılında işletmeye açılmıştır. Sulama şebekesiyle şimdilerde 7500 hektar alan sulanmaktadır.

GAP projesinde yararlı olabilecek bazı sonuçların elde edilmesi amacıyla, 1982 yılından itibaren Devegeçidi sulama alanında bir dizi araştırma yapılmıştır. Tarafımızdan yapılan ve sonuçlandırılan bu araştırmanın bazı verilerini birlikte incelemekte yarar görmekteyiz.

2.1 Devegeçidi Alanında Köyler ve Tarım İşletmeleri

Sulama alanında 18 köy ve bu köylere bağlı 13 mezra vardır. Böylece toplam yerleşim merkezi 31'i bulmaktadır. Sulama alanındaki 31 yerleşim merkezinin 18'inin mülkiyeti 16 aileye, geri kalan 13'ünün mülkiyeti de köylülere aittir.

Köylerde 1701 hane reisinin 399'u (% 23, 46) mal sahibidir. Geri kalan 1302 aile (% 76, 54) ise topraksızdır. Kira ve ortakçılıkla arazi işleyenlerle beraber 1701 ailenin 786'sı (% 46,21) tarımla uğraşmaktadır. Ancak tarımla uğraşan 786 aileden ancak 680'i (tüm hane sayısının % 39, 98'i) sulamadan yararlanabilmektedir.

2.2. Sulama Sisteminin Kullanımı

Devegeçidi sulama sisteminde ilk 11 yıllık sulama randımanı % 26 ile % 81 arasında değişmektedir. Ortalama sulama randımanı ise % 50,7 olmuştur. Sulama alanında çeltik ve pamuk ekimi ilk sıraları işgal etmektedir. Çeltik ekiminin kısıtlandığı yılda ise pamuk neredeyse tek ürün (% 85 oranı ile) durumuna gelmektedir.

Sulama suyunu kullanan çiftçilerin sisteme sahip çıkma ve DSİ tarafından konulan sıralamaya uymaları yönünde belirli bir gayret içerisinde olmadıkları görülmektedir. Örneğin, yaklaşık 126 km. uzunluğun-

daki 50 adet tersiyer kanal 16 ayrı yerinden ve 19,3 km. uzunluğunda kırılarak sistemin işlerliği geniş ölçüde bozulmuştur.

Sıralama ise, uyulması gereken bir zorunluktan çok, göstermeliktir. Hemen her çiftçinin elinde bulunan anahtarlarla, kapaklar fırsat bulunduğu anda açabilmektedir. Bu nedenle, şebekenin başındaki çiftçilerce düzensiz ve fazla su kullanımı yüzünden, sonlarındaki çiftçilerin sulama suyu yetersizliğinden şikayetçi oldukları görülmektedir.

2.3 İşletmelerde Arazi Kullanımı

Devegeçidi sulama alanında tarım işletmeleri dört ayrı işletme büyüklüğüne bölünerek (1- 10, 11- 100, 101- 300 ve 301- 2000 dönüm) incelenmiştir.

Örnek işletmelerde kira ve ortağın arazi kullanımını çok yaygındır. Örneğin kira ve ortağın arazi kullanımı, 1 - 10 grubunda % 83,3, 11 - 100 grubunda, % 55,4 , işletmeler ortalamasında % 31,1 oranındadır. İki işletme grubu varlığını - görüldüğü gibi - kira ve ortağın kullandıkları araziye borçludur. Aradan geçen 11 yıla rağmen, sulama şebekesi içerisinde meyvecilik ve yem bitkileri yetiştiriciliği, mal güvenliği ve pazar koşullarının elverişsizliği nedenleriyle gelişmemiştir. İşletmeler ortalamasında yem bitkileri yetiştiriciliği % 0,10 meyvecilik % 0,07 oranında gerçekleşmiştir.

Emek yoğun bitki yetiştiriciliğinin küçük işletmelerde daha yaygın olduğu görülmüştür. Örneğin işletmeler ortalamasında % 5,2 oranında olan sebze yetiştiriciliği, 1 - 10 grubunda % 78,4, 301 - 2000 grubunda % 1,1 oranındadır.

Pamuk ekimi ise 11 - 100 ve 101 - 300 gibi orta gruplarda sırasıyla % 49,4 ve % 48 oranlarında gerçekleşirken, büyük işletme grubunda (301 - 2000) insan iş gücü isteği daha düşük olan, hububat tarımının % 40,6 oranıyla ilk sırayı aldığı görülmektedir.

Arazi kullanımı oranlarının bize gösterdiği en ilginç sonuç, dünyada bilinen bir kuralı bir daha kanıtlamasıdır. Yani, işletmeler büyüdükçe daha yaygın ve makinalı tarım tarzına kayılırken; tersine işletmeler küçüldükçe emek isteyen yoğun tarımın yaygınlaşmasıdır. Diğer bir sonuç ise, başta çiftçi mallarının korunmasındaki güvensizlik olmak üzere, diğer bir dizi nedenlerle çiftçilerin meyve tarımına rağbet etmemeleridir. Üçüncü bir sonuç ise mer'a alanının kısıtlılığı nedeniyle ekonomik ölçekte yapılamayan küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, sulamadan sonra da yerini büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine terketmemiştir. Bunun baş nedeni ise, maliyet ve gelir dengesinin bozukluğudur. Dolayısıyla, çiftçiler yem bitkileri ekiminden çok, diğer ürünlerin yetiştirilmesini tercih etmektedirler.

2.4 Nüfus ve Sosyal Yapı

İşletmeler ortalamasında aile genişliği 9, 70'dir. Bu sayı 1 - 10 grubunda, 5, 29 iken, 301 - 2000 grubunda 18,06'ya ulaşmaktadır.

0 - 14 yaş dilimindeki çocuk nüfus oranı işletmeler ortalamasında % 53,4'tür. Bu oran, 1980 yılı Türkiye ortalamasından (% 39, -) daha yüksektir.

Kısaca doğum oranının yüksekliği, aile genişliğinin ve çocuk nüfus oranının Türkiye ortalamasından

daha yüksek olarak gerçekleşmesine neden olmuştur.

Okur - yazar oranı ülke ortalamasından, kadın nüfusta da erkek nüfusa göre daha düşüktür. İşletmeler ortalamasında okur - yazar nüfus oranı toplam nüfusta % 31,7, erkek nüfusta % 51,1, kadın nüfusta ise % 10,2'dir.

2.5. Devegeçidi Planlamasının GAP Genelindeki Sonuçları

Tarafımızdan, Devegeçidi sulama alanında, iki ayrı varsayımla doğrusal planlama yöntemiyle planlama yapılmıştır. Birinci seçenekte 301 - 2000 grubu hariç tüm tarımsal uğraşların aile işgücü ile yapılacağı, ikinci seçenekte ise aile iş gücünün yalnız hayvan yetiştiriciliği için kullanılacağı varsayılmıştır. 301 - 2000 grubu için birinci seçenekte de ikinci seçeneğin sonuçları kullanılmıştır.

Planlama sonuçlarının GAP genelindeki yansımalarını değişik başlıklar altında inceleyerek sonuçlarının değerlendirilmesi izleyen kısımda verilmiştir.

2.5.1 Tarımsal Uğraşlar İçin Gerekli İnsan İş Gücü

GAP'ta, yalnız bitki yetiştiriciliğinde bugünkü insan iş gücü kullanımına göre birinci seçenekte 27,1, ikinci seçenekte 29,7 katı daha fazla insan iş gücüne gerek vardır.

Aynı artış bitki ve hayvan yetiştiriciliği için birlikte düşünüldüğünde, birinci seçenekte kuru tarım şartlarına göre 4,8 kat, iki seçenekte ise 7,4 kat daha insan iş gücüne gerek duyulmaktadır.

Tarımda yerleşik iş gücü artışının her yaştaki nüfus artışı karşılığı birinci seçenekte 2,6 milyon, ikinci seçenekte ise 1,6 milyondur. Ayrıca yılda 210 gün sürekli çalıştığı varsayımına göre, yukarıdaki sıraya göre 0,6 milyon ve 1,7 milyon mevsimlik işçiye gerek vardır.

Sulama gelişmesi tamamlandığında, şehir nüfusu oranının % 75 olduğunu varsayarsak, GAP'taki yerleşik toplam nüfus sayısı birinci seçenekte 19,2 milyon, ikinci seçenekte 15,2 milyona ulaşacak demektir. Bu sayıya 0,6 milyonla 1,7 milyon arasında değişen mevsimlik işçi miktarı dahil değildir.

2.5.2 Arazi Kullanımı ve Tarımsal Üretim

Suyu arazinin birinci seçenekte % 57'si, ikinci seçenekte ise % 65'i ikinci ürün için kullanılmıştır. GAP'ta sulama gelişmesinin sağlanmasıyla, birinci seçenekte ve yılda ek olarak 1984 yılı Türkiye toplam üretiminin 8,7 misli kışlık sebze, 1,7 misli kütü pamuk, 30 misli soya fasulyesi, 1,3 misli yazlık sebze ve 0,14 misli süt üretimi alınabilecektir.

İkinci seçenekte ise, 1984 yılı Türkiye toplam üretiminin 10,9 misli kışlık sebze, 1,5 misli kütü pamuk, 26,7 misli soya fasulyesi, 1,4 misli yazlık sebze ve 1,1 misli süt bir yılda GAP'ta ek olarak üretilebilecektir.

2.5.3 Bazı Girdilerde Olan Talep Artışları

GAP'ta yukarıda hesaplanan ürün artışı için, yılda toplam 267,7 - 275,6 bin ton arasında etkili madde cinsinden (N + P2 O5) kimyevi gübre artışına gerek vardır. Başka bir deyimle yılda ülke tüketimi-

nin beşte biri oranında ek kimyevi gübreye ihtiyaç vardır. Ayrıca birinci seçeneğe göre 128 bin, ikinci seçeneğe göre 854 bin damızlık hayvanın sağlanması gerekmektedir.

Yılda bir traktörün tarımda 300 saat kullanıldığı varsayıldığında, GAP'ta 304 bin traktöre ihtiyaç vardır. Bu ise, yaklaşık olarak ülkenin bugünkü traktör parkının yarısına eşittir.

2.5.4 Gelir Kaybı

GAP'ta yeterli önlemler alınmayıp, Devegeçidi sulama sisteminin 10 yıl sonraki durumundaki seviyesinde kalındığında, yıllık brüt kâr kaybı, araştırmamızda kullanılan 1982 yılı birim fiyatlarına göre, 634×10^9 olacaktır.

3. ÖNERİLER

GAP içerisinde yer alan Devegeçidi sulama alanında elde edilen sonuçlara göre önerilerimizi aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

3.1 GAP'ta sulama ile meydana gelecek tarımsal üretim artış miktarları çok fazladır. Bu nedenle GAP'ta oluşacak üretim deseni dalgalanmaya bırakılamaz. yönlendirilmesi gerekir. Yönlendirilmenin yapılabilmesi için, herşeyden önce Türkiye'nin yakın gelecekteki tarım kesimine vereceği yön, üretim - tüketim dengeleri saptanmalı ve GAP'ın çerçevesi bu bütünün içerisine oturtularak çizilmelidir.

3.2 GAP'ta beklenen üretim deseninin oluşmasının, sıkı sıkıya tarımsal işletme genişliği ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle üretim desenine uygun işletme genişliği saptanarak, köklü ve kapsamlı toprak reformu uygulaması yapılmalıdır. Toprak reformunun, günlük ve kısa dönemli politik çıkarlar için, uygulanmasından vazgeçilmemelidir. Toprak reformunun, sosyal bir yarının iyileştirilmesine yardımcı olacağı unutulmamalıdır.

3.3 GAP'ta sulama ile büyük bir nüfus akımı olacaktır. Bu göçün hiç bir önem alınmadan kendi başına bırakılması, birçok sosyal sorunların çıkmasına neden olacaktır. Bu nedenle GAP'a köy ve şehir nüfusunun göçü, bilimsel temellere dayalı olarak yönlendirilmelidir.

3.4 GAP bölgesindeki çiftçinin bilgi düzeyi birçok tarımsal yeniliği kısa zamanda algılamaya ve uygulamaya yeterli değildir. Bunun için bölge koşullarına uygun, yaygın bir yayım - yayın örgütü kurulmalıdır.

3.5 GAP'ta bu çapta sulamanın istediği araştırma sonuçları yok denilecek kadar azdır. Zaman yitirilmeden sosyal, ekonomik, teknik araştırmalar örgütlenmeli ve sonuçları kullanıcıların hizmetine sunulmalıdır.

3.6 Bu denli genişlikteki bir projenin sonuçlarını kısa zamanda elde etmek, bugünkü mevcut örgüt biçimiyle mümkün görünmemektedir. Genel sistemin bütünlüğünü bozmayacak, fakat uygulamada bağımsız davranabilecek bölgesel bir örgüt kurulmalıdır. Bu örgüt, özel kuruluş yasaına ve ayrı bütçeye sahip olmalıdır.

3.7 GAP'ın hudut bölgesinde olması, eski ve yeni yerleşim yerleri deseninin ulusal güvenlik açısından

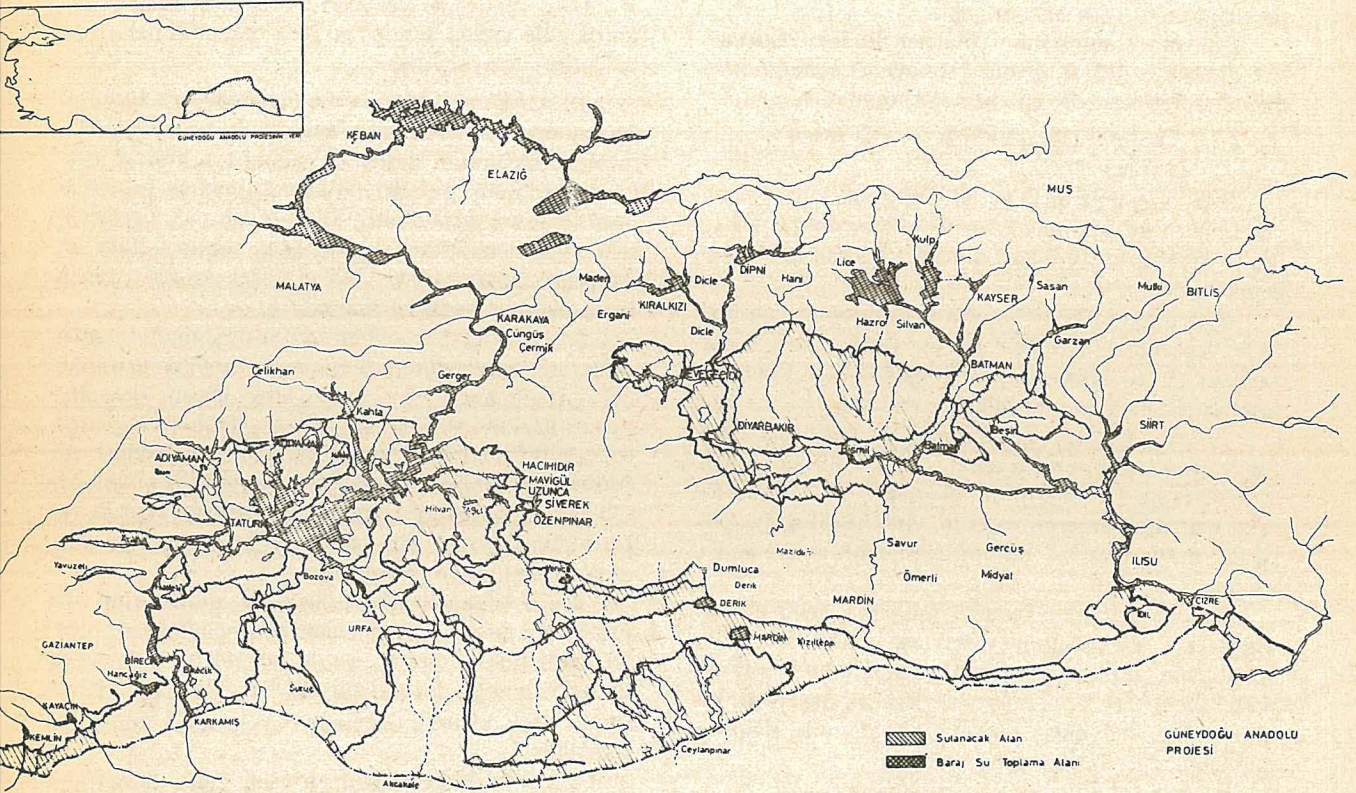
da uygun olmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle yeni yerleşim yerlerinin saptanmasında, Genelkurmay Başkanlığı uzmanlarının da planlamada görev almaları ve katkıda bulunmaları sağlanmalıdır.

3.8 Üretim artışının elde edilmesinde mutlak gerekli olan girdilerin (damızlık, vasıflı tohum, gübre, traktör v.b.) sağlanması her hangi bir tıkanmaya, duraksamaya neden olmayacak şekilde sağlanmalıdır. Bu

girdilerin çiftçiye ulaştırılması için gerekli önlemler alınmalıdır.

3.9 GAP'ta uygulamada karşılaşılabilecek sorunların saptanması, önerilerin geliştirilmesi için bağımsız bir " Değerlendirme " birimi kurulmalıdır.

3.10 Hayvan yetiştiriciliğinin gerçekleştirilmesi için, hayvansal ürünlerin fiyatlarının görece olarak artırılması, alınacak önlemlerle sağlanmalıdır.

RADYASYON

Aşağıdaki alıntılar Bilim ve Teknik Dergisi Ağustos 86 sayısındaki Doç. Dr. Selçuk ALSAN'a ait "NÜKLEER REAKTÖR KAZALARI VE RADYASYON" isimli makaleden alınmıştır:

" IŞINLAMANIN CANLILAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ NELERDİR? "

Radyoaktif izotoplar üç türlü ışın saçar: alfa, beta ve gama. Alfa ışınları (helyum çekirdekleri) deriden geçemez, beta ışınları (elektronlar) deriden çok az nüfuz eder, gama ışınları ise (çok kısa dalgah elektromanyetik dalgalar) deriden ve vücuttan Tehlikeli ışınlar saçan (radyoaktif) izotoplar hava, su, süt veya besinlerle vücuda girer. Alfa ve beta ışını saçan izotoplar yalnız izotopun yoğunlaştığı organlarda tahribat yaparlar, gama ışını saçan izotoplar ise tüm organlara zarar verir.

Hiroşima ve Nagasaki atom bombalarının atılışından sonra 700 - 800 rem dozunda ışın almış olan insanların % 90'ı bir hafta içinde öldüler. Bu insanlarda ne yanıklar vardı, ne de patlama rüzgârlarından doğabilecek yaralanmalar. Bu ölümlerin nedeninin başka şeylerde aramak gerekiyordu. Işın ilginç yanı 700 - 800 rem'lik bir enerjinin, çok küçük olmasına rağmen (bu enerji, vücut ısısını on milyonda bir yükseltmeye bile yetmez) öldürücü oluyordu. Işınlama vücutun tüm dokularına eşit etkilmez, bazı hücreler ışınların etkisi ile diğer hücrelere göre daha çabuk ölür.

25 rem'lik bir ışınlama (öldürücü dozun otuzda biri) vücutun tamamına bir kez verilse bile vücuttaki lenfositlerin büyük bir bölümünü öldürür. Sonuç: bütün mikroplara karşı direncin kaybolması. Bereket ki bu durum geçicidir, ışınlamadan sonraki günlerde bazı organlarda (dalak, lenf bezleri, kemik iliği ve gençlerde timüs bezi) canlı kalabilmiş ana hücreler yeni lenfositler yapar.

50 rem'lik tek bir ışınlama erbezlerindeki sperma hayvancıkları (spermatozoid) ana hücrelerinin hemen hepsini öldürür, böylece kişi kısırlaşmış olur. Bu durum da geçicidir: birkaç ay sonra ana hücrelerden yeni sperma hayvancıkları yapılır.

Bu iki örnekten anlaşılmalıdır ki, ışınlama, özellikle embriyoner tipteki hızla çoğalan ve az farklılaşmış hücreleri öldürmektedir. Vücutumuzda hergün bin - on bin milyar hücre ikiye bölünerek çoğalır. Bu hücre bölünmeleri, yaşlanmış hücrelerin yerine genç hücrelerin gelmesini sağlar (derinin ve mide - barsak sisteminin yüzeyinden sürekli dökülen hücreler, bütün kan hücreleri vb); kıllar, saçlar ve tırnaklar bu hücre bölünmeleri sayesinde büyür; er-

ekte spermatozoidler de bu bölünmelerle çoğalır (kadınlarda yumurtalıklardaki yumurta sayısı doğumda belirlenir ve hayat boyu aynı kalır). Böylece önemli dozda ışın alındığında bu hücre bölünmeleri duracağından bir seri bozukluk ortaya çıkar. Örneğin 150 - 200 rem ışın alınması sonucu şunlar görülür: lenfositlerin azalması sonucu mikroplara karşı direncin yokoluşu (her türlü mikrop lu hastalığın artışı), kanın pıhtılaşamayışı (kanda pıhtı hücreleri olan trombositlerin azalışı) sonucu kanamalar, geçici veya kalıcı kısırılık.

Bu ışın dozunun çok altındaki dozlar, gebeliğin ilk haftalarında düşüklere neden olur, çünkü embriyon hücreleri kolayca ölür veya bölünüp çoğalamaz hale gelir. Işınlama gebeliğin daha geç dönemlerinde meydana gelirse ya düşük olur veya anormal çocuk doğar. Örneğin 1945'de Japonya'da çeşitli anormallikleri olan bebekler doğdu (küçükkafa, geri zekâlılık vb). Bazı ülkelerde karnına 5 - 10 rem'den fazla ışın uygulanmış gebe kadınlarda çocuğun alınması zorunludur. Çünkü anormal çocuk doğma şansı çok fazladır.

Tekrar ışın çeşitlerine gelelim. Gama ışınları saçan bir izotop, ister vücut dışında olsun (bu ışınlar rahatlıkla deriden geçer), ister hava veya besinler yolu ile vücut içine alınmış olsun, ışına duyarlı hücreleri derhal öldürür veya bu hücrelerin çekirdeğinde (DNA ve genlerde) ilerde kansere yolaçabilecek tehlikeli değişmeler (mutasyonlar) yapar. Alfa ışını saçan izotoplar, uzun süre maruz kalmadıkça vücut dışında tehlikesizdir. Buna karşı alfa ışınları saçan bir izotopun vücuda girmesi korkunç sonuçlar doğurur (özellikle bu izotop hemen vücuttan atılamazsa). Beta ışınları için de alfa ışınları için söylenenler doğrudur, şu farkla ki, beta ışınları alfa'ya göre daha nüfuz edici, daha hafif ve daha hareketli olduğundan alfa'dan daha tehlikelidir. Daha da fazlası beta ışını saçan stronsyum 90, iyod 129, iyod 131, cesium 137 gibi birçok izotop, vücuttaki organik ve inorganik moleküllerle bütünleşebilir, böylece vücutta kalış süresi uzar ve organizma birçok seviyede radyoaktivite almış olur.

Işınlamalar kansere neden olabilir mi? Bu kuvvetle muhtemeldir, fakat cevap, bazı bakımlardan

kolay değildir; 1. Normal bir hücreyi kanserli bir hücreye dönüştüren olayları iyi tanımıyoruz. 2. Özellikle endüstri çağından beri, çevremizde bulunan birçok kimyasal madde kanser veya kan kanseri (lösemi) yapabilmektedir (örneğin taşkömürü ve petrol damıtma ağır yağları yanmasından elde edilen benzoyprene kanser yapıcı, benzen lösemi yapıcıdır. 3. Sağlam bir hücrenin kanserleşmesi kanser veya kan kanseri oluşmasına yetmez, vücudun kansere karşı savunması da azalmış olmalıdır (ışınlama bu savunmayı azaltabilir).

Bu nedenlerle ışınların kanser yaptığını ortaya koymak kolay değildir. Yeterli sayıda insan üzerinde istatistik sonuçlara bakılmalıdır; yalnız alınan ışın dozu değil, kişilerin sağlık durumu, beslenme şekli, diğer kanser yapıcı maddelere maruz kalışları (sigara, mesleki maruz kalışlar vb.) belirtilmelidir.

Bazı çalışmalar, alınan ışınlama dozu ile kanser sıklığı arasındaki istatistik bir ilişki göstermiştir. Örneğin ABD'de Ports mouth tersanesinde nükleer denizaltı yakıtı ile çalışan işçiler arasında kanserden ölüm, normale göre 2 kat artmaktadır. 1980'de Colorado'daki Rocky Flats plutonium fabrikası civarında yaşayan halk üzerinde yapılan bir inceleme şunu göstermiştir: fabrikadan uzaklaştıkça kanser sıklığı azalmaktadır.

Işınların yaptığı genetik mutasyonlara gelince, bunlar kendiliğinden oluşan mutasyonlardan farklıdır. Mutasyon, hücre çekirdeğinde DNA molekülü üzerinde yazılı genetik mesajın değişmesi demektir. DNA molekülünde nicelik olarak önemsiz değişimler, nitelik bakımından felâketler (kansere vb) doğurabilir.

IŞINLAMA HANGİ DOZLARDA TEHLİKELİDİR?

Son 50 yılda, izin verilen ışınlama dozu büyük değişiklik gösterdi; bu değişikliğin nedenleri yeni bilgiler kazanılması ve farklı ışınlamaların farklı etki yaptığının anlaşılmasıdır. 1930'larda Enternasyonel Radyasyon Korunma Komisyonu yıllık izin verilen maksimum ışınlama dozunu 46 rem olarak tesbit etmişti; bu doz birçok kereler azaltılarak değiştirildi. Bugün nükleer reaktörlerde bulunan her izotop için izin verilen kişi başına yıllık ışın dozu "becquerel" olarak yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Radyoaktif bulut içinde en sık bulunan 3 iyon iyod 131, cesium 137 ve stronsyum 90'dır. İyod 131'in yarılanma ömrü 8 gün kadardır. Bu izotop, tiroid bezi tarafından alınır ve ilerlede tiroid'in az çalışmasına veya tiroid kanserine neden olabilir. Tiroid bezinin ¹³¹I alışı, ağızdan iyodür hapları verecek önenebilir. Cesium potasyum'un ve stronsyum kalsiyum'un kimyasal özelliklerini taşıyor, bu nedenle cesium 137 kaslara ve stronsyum 90 kemiklere yerleşir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) ¹³¹I için koyduğu tehlike sınırları şöyledir: su ve süt: 3000 Becquerel / litre, sebzeler 2000 Becquerel/ kg. Türkiyede su, süt, fındık ve kaynamış çayda radyoaktifite ve bu değerlerin altındadır.

KAZAYA UĞRAMIŞ BİR NÜKLEER REAKTÖRDEN HANGİ RADYOAKTİF MADDELER KAÇABALIR?

Bir nükleer reaktör bir nükleer bomba gibi patlamaz, çünkü reaktörün kalıbı kalın çelik ve beton duvarlarla örülüdür. Bu duvarlarda bütünlüğünü kaybederse reaktör kalbinde mevcut radyoaktif

RADYOAKTİVİTE ÜNİTELERİ

1 Curie	:	1 gram radyum 226'nın radyoaktivitesi, saniyede 37 milyar atomun bozunmasına eşit.
1 Becquerel	:	Saniyede 1 atomun bozunması.
1 curie	:	3.7×10^{10} becquerel
1 becquerel	:	27 picocurie
1 Rad	:	Işınlanan maddenin gram başına 100 erg
absorbe edici	:	$1/100.000$ watt - saniye
1 gray (Gy)	:	100 rad
1 Rem	:	(roentgen equivalent man'in baş harfleri): Bir insanın aldığı radyoaktivite ölçüsüdür. Rad olarak absorbe olan dozun, ışın tipine göre değişen bir faktörle çarpılmasından elde edilir. Beta; gama ve X ışınları için bu faktör 1'dir (1 rad = 1 rem). Nötronlar için bu faktör 10'dur (1 rad = 10 rem).
1 Sievert	:	100 rem.
1 Röntgen (R)	:	1 cm ³ havada bir elektrostatik birimlik iyon oluşturan radyasyon 1mR O = 10 ⁻³ R. Radyoaktivite gazlarda m ³ , toprakda m ² , sıvılarda litre ve katılarda kg başına ifade edilir. Vücut yumuşak dokuları 1 R'lik radyasyonda 0.93 rad'lık ışın absorbe eder.

RADYOAKTİF İZOTOPLARIN SAĞLIĞA ZARARLARI

CESIUM 137 : Kaslar, dalak ve karaciğer başta olmak üzere bütün organlara girer. Beta ve gama ışınları verir. Yarı ömrü 30.2 yıl.

İYOD 131: Tiroid bezinde yoğunlaşır ve 20 - 30 yıl sonra tiroid kanserine neden olur. Beta ve gama ışınları verir. Yarı ömrü 8.05 gün.

KRYPTON 85: Lösemi ve lenf bezi kanserlerini artırır. Bütün organlarda birikir. Beta ve gama ışınları verir. Yarı ömrü 10 yıl.

RUTHENIUM 106: Kemikliliğinde kan hücrelerinin ana hücrelerini öldürür. Kemikte, kalınbarsakda ve akciğerlerde birikir. Beta ve gama ışınları verir. Yarı ömrü 1 yıl.

TELLURIUM 132: Karaciğerde metabolize olduğu için bu organın kanserlerini artırır. Beta ve gama ışınları verir. Yarı ömrü 78 saat.

BARYUM 140: Kalsiyum gibi kimekte konsantre olur ve 20 - 30 yıl sonra kemik kanserlerine neden olur. Beta ve gama ışını verir. Yarı ömrü 12.8 gün.

STRONSIYUM 90: Kemikte oturarak kemikliliğini öldürür (aplastik anemi) bu durum ölüme bitebilir. Beta ışınları verir. Yarı ömrü 28 yıl.

RADYUM 226: Fosforlu saat minelerini radyumlu boya ile boyayan işçilerde fırçayı sudaklar ile silme alışkanlığı sonucu kemik ve üstçene habis tümörleri artmaktadır.

maddeler serbest kalır. Hangi maddeler? Bu birçok faktöre bağlıdır: reaktörde mevcut uranyum vb. miktarı ve radyoaktivite seviyesi (yakıtın reaktörde kalma süresi), oluşan radyoaktif maddelerin yarı-ömürü ve nihayet reaktör kalbindeki ısı ve kazanın oluş biçimi.

Kaza halinde oluşan aktif elemanların hepsi atmosfere karışmaz. İyod 131 gibi en uçucu olanlar gaz şeklinde, stronsyum ve cesium gibi diğerleri havada asılı tanecikler (aerosol) olarak dışarı çıkar. Bir elemanın ne kadarının reaktörü terkedeceği elemandan elemana değişir, elemanların reaktörü terkediş yüzdeleri şöyledir: iyod 131, 133 ve 135 % 70 - 100 ; cesium 137 % 90 - 50; tellurium 132 % 25 - 30; lanthanum 140 ve yttrium 91 % 0.1 - 1

Bu çeşitli elemanların çevreye yayılma hızları hava şartlarına (meteoroloji), engebelere ve parçacıkların çökme hızına bağlıdır. Bu hız bir eleman için ne kadar büyükse, reaktör civarındaki toprak o elemanla o kadar kirlenecek, radyoaktif bulutsa o elemanı o kadar az içerecektir. Parçacıkların yere çökme hızı parçacık büyüklüğü ve rüzgârla ilgilidir.

Kazanın büyüklüğüne göre, reaktör çevresinde 100 m - 100 km yarıçapındaki bir alanda, hava tehlikeli (radyoaktif) hale gelebilir ve bu bölgenin boşaltılması gerekir.

Reaktör kazalarından sonra reaktör üzerine helikopterlerle tonlarca kum, bor ve kurşun dökülmesi gerekir, reaktör bunların altına gömülür. Çernobil'de bu uygulanmıştır. Çernobil reaktör kazasında Sovyet makamlarının bildirdiğine göre kazadan 1/2 - 1 saat sonra havaya tek bir radyoaktif püskürme olmuştur; havanın radyoaktif kirlenmesi bundan sonra durmuştur. Bu husus Moskova'ya çağrılan Viyana Enternasyonel Atomik Enerji Ajansı nükleer gü-

venlik direktörü Moris Roser tarafından da doğrulanmıştır. Ayrıca reaktörü soğutan radyoaktifleşmiş suyun toprağa sızarak çevredeki su ve ırmakları kirletmesini önlemek için, açılan ve yeraltı tünellerinden reaktörün altına kalın bir beton platform örülmüştür. Bu duvar örülene kadar reaktör çevresindeki toprak dondurulmuş ve radyoaktif suların etrafa sızması böylece önlenmiştir.

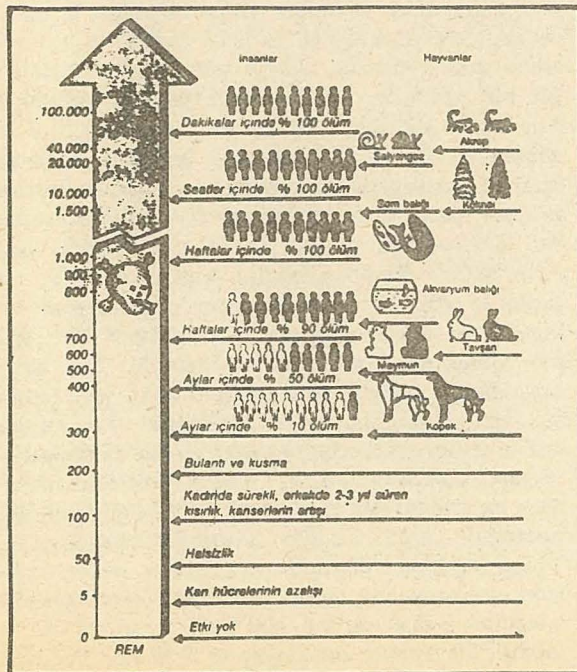
BİR YILDA ALINMASINA İZİN VERİLEN EN YÜKSEK RADYASYON DOZLARI*

Reaktörlerde Oluşan En Önemli İzotoplar İçin)

İZOTOPUN ADI	BESİNLER YOLU İLE (becquerel)	HAVA İLE (becquerel/m ³)
İyod 131	1 milyon	2 milyon
Kripton	(gaz)	5 milyon
Stronsyum 90	1 milyon	7 yüz bin
Zirconium 95	50 milyon	5 milyon
Niobium 95	80 milyon	50 milyon
Molibden 99	40 milyon	100 milyon
Ruthenium 103	70 milyon	60 milyon
Tellurium 132	8 milyon	9 milyon
Cesium 137	4 milyon	6 milyon
Baryum 140	20 milyon	50 milyon
Lanthanum 14	20 milyon	50 milyon
Neptunium 239	60 milyon	90 milyon

* International Atomic Energy Agency, Vienna, 1982 Safety Series No: 9 Safety Standards. Bu değerler radyasyonla çalışan işçiler içindir. Halk için uygulanan sınırları bu dozlardan onda biridir.

Türkiye'de havada ve besinlerde ölçülen radyoaktiviteler bu değerlerin çok altındadır. Türkiye'de havada ve besinlerde tehlikeli radyoaktivite daha önce oluşmamıştır ve bugün de yoktur.

RADYASYONA DUYARLIK

İnsan ve hayvanların soldaki okda rem olarak belirtilen iyonizan ışınları (:: $\pm$) duyarlığı. Görüldüğü gibi 700 rem'den itibaren ölüm çok artıyor (Hiroşima atom bombası dozu)

Salyangoz, akrep vb. gibi ilkel hayvanlar radyasyona daha dayanıklı. Böcekler ve bakteriler radyasyona en dayanıklı canlılardır.

"Herhangi bir insanın ölümü
Beni de yaralar ey insanlar,
Çünkü parçasıyım ben insanlığın,
Sorma kimin için çalkıyor çanlar.
Ola ki senin içindir,
Sana da tehlike var".

John DONNE

RADYASYON - ÇAY - FINDIK...

Doç. Dr. Selçuk ASLAN
TUBİTAK EĞİTİM MÜDÜRÜ

Başta Batı Almanya olmak üzere batı Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Ülkeleri, Türk fındığında 600 Becquerel / kg'dan yüksek radyasyon bulunduğunu öne sürerek Tır'larla Avrupa'ya gönderilen fındıklarımızı geri çevirdiler. Bu olay şu bakımlardan zihinlerde kuşku yaratmaktadır.

1 - Dünya Sağlık Örgütü'nün sebzeleri için koyduğu tehlike sınırı 2000 Becquerel / kg iken AET neden 600 Becquerel / kg uygulamakta ve fındığımızı bu nedenle reddetmektedir.

Bu gün halk sağlığı konusunda dünya en büyük otorite kuşkusuz Birleşmiş Milletlerin bir örgütü olan " DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ (WHO)'dür. AET neden Dünya Sağlık Örgütü'nünkünden farklı kriter kullanmaktadır? Dünya Sağlık Örgütü Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Sosyalist Ülkeler dahil tüm Dünya Ülkelerini, AET ise yalnızca Avrupanın bazı ülkelerini temsil etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü Kriterlerinin daha güvenilir olması gerekmez mi?

2 - AET ülkeleri dışındaki ülkeler, bu arada SSCB, bizden çok miktarda fındık almaya devam etmektedir. SSCB Maslahatgüzarı tarafından basına yapılan açıklamalarda; SSCB görüşü şöylece belirtilmiştir: " AET Ülkeleri Türk çayındaki radyasyonu abartmaktadır. Sovyetler Birliği radyasyonsuz olduğuna inandığı için bütün Türk çaylarını almaya hazırdır." SSCB dünyada koruyucu hekimliğin en çok geliştiği ülkelerden birisidir ve kendi halkına radyasyonlu fındık yedirmesi veya çay içirmesi halinde aklı başında kimse tarafından düşünülemez.

3 - Bütün bunlardan şöyle bir anlam çıkmaktadır; AET'nin Türk fındığını reddetmesi bilimsel değil, ticari ve politik nedenlere dayanmaktadır. A.B.D.'nin ünlü ekonomi gazetesi Wall Street Journal de AET'nin Türk Tarım Ürünleri (fındık, çay vb.) karşısındaki olumsuz tutumunun ticari ve politik nedenlerden kaynaklandığı görüşündedir. (Bu görüş TRT tarafından TV'da belirtilmiştir).

Amaç acaba İspanyol, İtalya, Yunanistan ve A.B.D. fındığına değer kazandırmak mıdır? Yoksa S.S.C.B.'nin ideolojisine duyulan gizli veya açık bir düşmanlık mı oynamaktadır? Radyasyon kazasının tek örneğinin çernobil olduğunu sanmak çok yanlıttır. Benzer nükleer santral kazaları, A.B.D. de 1979'da Three Miles adasında, 1957'de İngiltere'de Windscale'de de meydana geldi. Unutmamak gerekir ki bir ülkede ne kadar çok nükleer reaktör varsa, reaktör kazası olasılığı o kadar artmaktadır. Bu gerçek karşısında reaktör insanın hatırına ister istemez şu soru geliyor:

Nötron bombalarını ve nükleer başlıklı füzeleri

kendi topraklarına yerleştirirken fazla hassas davranmayan ve korkmayan Batı Almanya v.b. bugün fındıkta Dünya Sağlık Örgütü için tehlike sayılmayan bir radyasyondan niçin korkuyor? Neden nükleer başlıklı füzelere ve nötron silahlarına karşı çıkmadılar? Radyasyon tehlikesi A.B.D.'den gelseydi yine sesleri çıkmayacaktı herhalde. Batı Almanya'daki yeşiller radyasyonu seçim malzemesi olarak kullanıyor ve sınırı 600 Becquerel'den 200 Becquerel'e indirmeye çalışıyor. AET bu tumumu ile yalnız S.S.C.B. bilim adamlarına değil, Türk Bilimine ve bilim adamlarına da güvensizlik göstermekte, hakaret etmektedir. Türkiye'de yetkili bilim adamları, Türkiye'de havada, suda ve besinlerde tehkeli seviyede radyasyon yoktur demiştir bir kere. Sovyet bilim adamları ise Ukrayna buğdayının hasatına izin vermiştir. AET Türk fındığının ithaline izin vermektedir. Türk ve Sovyet bilim adamlarının bilimsel değerleri yok mu acaba, yoksa bunlar şarlatanlık mı yapıyorlar. O zaman aynı iddia AET bilim adamları için de ileri sürülemez mi?

Türkiye Laboratuvarları bir besin örneğindeki beta veya gama ışınlarını ölçmekten aciz midir? Bu, o kadar zor bir iş midir? Dedikodu seviyesinde şu gibi haberlere rastlanmaktadır: Güya Türkiye'de resmi ölçmelerde bulunmuş veya kendisi özel ölçmeler yapmış, bazı profesörler ve doktorlar besinlerde yüksek radyasyon olduğunu biliyormuş; bu" saygıdeğer bilim adamları" bunu bildikleri için süt ve çay içmiyormuş, et ve balık yemiyormuş, eve sebze sokmuyormuş. Şimde sormak isteriz: Hangi tip bir profesör, besinlerde radyasyon olduğuna dair elinde kanıtlar olduğu halde yalnız kendisini ve ailesini korumayı düşünüp halkı kaderiyle başbaşa bırakır? Radyasyon olduğundan bu kadar eminseler neden adlarını ve ölçmeleri yaptıkları laboratuvarlarının adını vererek açıklama yapmıyor ve halkı kurtarmıyorlar? Kendi ailelerini kurtarmak için mi profesör oldular, yoksa insanların hepsi için mi bu konuda da çeşitli olasılıklar akla geliyor: Bir bölümü Çernobil'i vesile yapıp ideolojik bir karşı propaganda yapıyor olabilir. Yani konu varsa bilimsel değil ideolojiktir. Böyle profesörler varsa bunlar acaba neden nükleer bomba deneylerine aynı şiddetle karşı çıkmamaktadırlar? Yoksa sahiplerine darılmak mı istemiyorlar? Bilimsel bir gerçeği ideolojik nedenlerle çarpıtmak bilim adamlığı ile bağdaşmaz. Yoksa yaptıkları ölçmeler mi yanlıştır, neden açıklama yapamıyorlar, insan güvendiği ölçmeleri açıklamaktan korkar mı hiç, kim buna hangi cezayı verebilir? Bir itirazla karşılaşılırsa ölçmeleri herkesin

önünde tekrarlayabilirler. Demek ki ya kendi ölçmelerinden emin değiller, ya da birşeylerden korkuyorlar, her ikisi de yakışmıyor bir bilim adamına. Ayrıca bu konuda kimden ne niçin korkulduğunu anlamak olası değil. Neden saklıyorlar adlarını ve laboratuvarlarını? Yoksa hiç bir ölçme falan yapmadılar da bulanık su da balık avlamaya mı çalışıyorlar?

Bugüne kadar Türk çay ve fındığında, kendisi radyasyon ölçüp de yüksek buldum diyen Türk bilim adamı çıkmadı. Bu gibi iddiaların hepsi ihracat ilişkilerimiz olan ülkelerin bazılarında geliyor.

Radyasyon konusunda basında bilen bilmeyen bu konuda el atmış ve bunun sonunda gerçeklerle safsatlar birbirlerine karışmıştır. Buna bazı örnekler verelim:

1 — İzmet Körfezinde denizin üzerinin ölü böceklerle dolduğu, bunun radyasyona bağlı olduğu yazılmıştır. Böcekler radyasyona en dayanıklı canlılardır ve nükleer bir savaştan sonra dünyada yalnız böcekler ve bakteriler kalacaklardır.

2 — Çayı bekletmekle radyasyonun azalacağı ve o zaman çayın kullanılabilce yazılmıştır. Oysa çayda bulunduğu iddia edilen Cesium 137'nin yarı ömrü 30 yıldır, yani ancak 30 yıl sonra radyasyonu % 50 azalacaktır.

3 — Radyasyon olan her besin tehlikeli sayılmaktadır. Oysa besinlerde K — 40 nedeniyle doğal radyoaktivite vardır, örneğin ıspanağın kilosunda 220 Becquerel radyasyon bulunur. Demek ki radyasyona bir tehlike sınırı koymak şarttır. Aksi halde doğal radyoaktivitesi olan besinleri de yememezi gerekir.

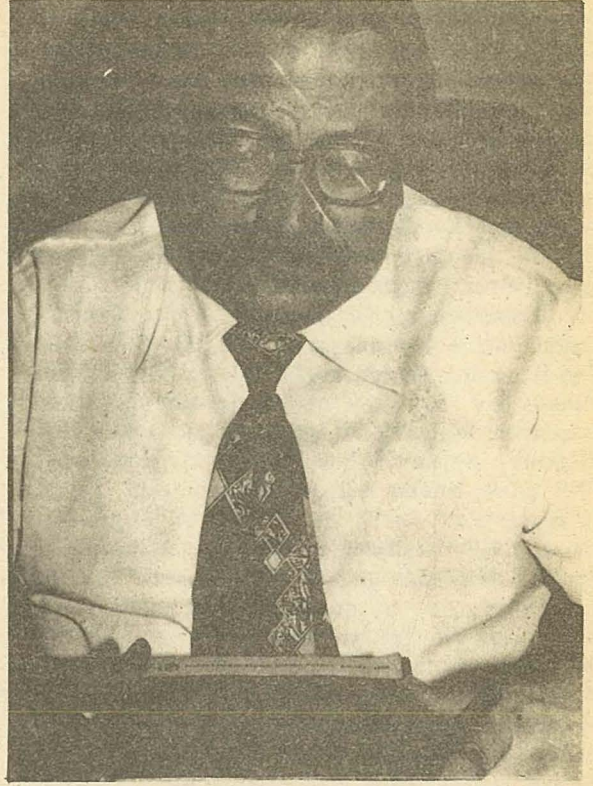
4 — Ruthenium 103'ün yarı ömrü 50 yılı değil, 1 yıldır.

5 — Radyasyon grip salgını yapmaz. Bağışıklık Çernobil olayından 7 ay sonra azalamaz, çok daha önce ve bütün mikroplara karşı azalır.

6 — İsviçre'de yapılan ölçümde çayda 25 000 Becquerel / kg, bir bardak çayda ise 450 becquerel bulunduğu yazılmıştır, bunun anlamı bir bardak çayda 55 gram çay konduğudur, tabii ki olamaz.

7 — 20 000 becquerel / kg çaydan günde 10 bardak içenin 200 000 becquerel olacağı yazılmıştır, oysa yalnızca 200 becquerel alır.

AP (Associated Press) Ajansı Çernobil olayından bugüne kadar ki tüm nükleer bomba denemelerinden daha fazla tahribat yaptığını dünya kamuoyuna duyurmak gibi bir "insanlık" gösterisinde bulunabiliyor. Yine belli bir ideolojiyi karalamak için atılmış bir yalan, hem de kuyruklu yalan. Nükleer bomba denemelerinin yaptığı tahribat için Bilim - Teknik Eylül 1986 sayısındaki yazıma bakabilirsiniz. A.B.D.'nin Nevada'da ve Pasifik adalarında (Bikini Adası vb.) yaptığı nükleer bomba deneyleri her çeşit kanserde büyük artışlara neden olmuştur. Ya Hiroşima ve Nagazakide ölen yüzbinlerce insan? Çernobil olayı yalnızca 32 ölüme neden oldu (Windscale kazasında ölü sayısı 39 idi). Hitler boşuna dememiş " Yalan söyleyeceksek kuyruklu yalan söyleyelim; o zaman daha kolay inanılır".

Çayda da aynı inanılmaz iddialarla karşı karşı-

yayız. Hollanda bu çayı zararlı buluyorsa neden yasaklamıyor acaba? Çaykur ise 1986 çayının daha ihracat edilmediğini bildiriyor. Sonra neden içilen çayda değilde kuru çayda arıyorlar radyasyonu? Siz hiç çay yiyen duydunuz mu? Avrupayı bilmem ama bizde çay içilir; kaynayan çayda radyasyon normale iner. Günlük bir gazetede, Berlin'de tahlili yapılan Türk çaylarında yüksek radyasyona rastlandığını bildirildi. Ölçmeler Cesium 137 ve 134 ve Ru 103 üzerinde yapılmış. Viyana'daki Uluslararası Atom Enerji Ajansının verdiği sayılara göre bir insan bir yılda 400.000 becquerel Cesium 137 ve 7.000.000 Becquerel ruthenium 103'ü tehlikesizce alabilir. Sözü geçen ölçmelerde en yüksek radyasyon 26332 Becquerel / kg olarak çıkmış, bunun anlamı şudur: cesium 137 açısından çayın yılda 15 kg'dan fazlası, ruthenium 103 bakımından 260 kg'dan fazlası zararlıdır. Hangi çılgın yılda 15 — 260 kg. çay yer? Yemek dedik, çünkü kaynayan çaysuyunda kuru çaya göre radyasyon 60 — 80 kat azalmaktadır.

Ayrıca bu ölçmelerden birinin 1985 çayında da yüksek radyasyon göstermesi ancak ölçme yanlışlığı olabilir. Bir insan bir bardak çayla 1 gr. çay almış olur. Kaynamakla radyasyonunun azalmadığını var sayarsak bile 15 kg. çay almak için yılda 15.000 bardak çay içmek gereklidir. Bu ise günde yaklaşık 40 bardak çay demektir. Radyasyonun tehlike sınırı olmadığı doğru değildir, İAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, Viyana, İLO (Uluslararası İşçi Örgütü), OECD'nin Atom Enerjisi Ajansı ve Dünya Sağlık Örgütü her yıl her izotop için tehlike sınırla-

rını yayınlamaktadır. Dünyada nükleer enerji ve araştırma daima belli bir seviyenin altında radyasyon almaya göre ayarlanmaktadır. Sonra 1 kg ıspanak 220 becquerel doğal radyasyon var, niye ıspanağı yasaklamıyoruz acaba; hem de yaprağının kendisi yeniliyor, suyu içilmiyor. Sonuç: Berlin'deki cesium ve Ruthenium için verilen ölçmeler Uluslararası Atom Enerji Ajansına göre tehlikeli seviyeler değildir. Bir mide - bağırsak röntgeni ile 6 - 7 red ışın alıyoruz, öyleyse onu da çektirmeyelim.

Basınının bir bölümü neden Türk laboratuvarlarında ölçme yaptırmayıp da belli bazı ülkelerin laboratuvarlarına güvenmektedir? Neden Sovyet bilim adamlarının Türk çay ve fındığındaki radyasyon üzerindeki düşüncelerini sorup yayınlamamaktadır? Ölçmeler neden SSCB'de de yaptırmamaktadır? Tek yanlış hareket edilmiş olmuyor mu? Fındık " anarşisinin " fındık üreticisi için yarattığı acılar da az değil. Gazetelerden öğreniyoruz ki araçlar fındık üreticilerine giderek şöyle diyor: " Fındığınızda radyasyon var, elinizde kalıp çürüyecek fındık, hayli ucuz bir fiyattan verin şu fındığı". Böylece radyasyon bahane ederek fırsatçılar fındığı ucuza kapatıyor. İç ve dış sömürü bütünleşerek fındık üreticisinin elini konulu bağlıyor. Bir yabancı firma radyasyon söylentisini çıkarmadan önce geçmiş yıllardan kalma fındık stoklarını ucuza kapatıyor. Yüzlerce fındık kırma fabrikasında çalışan binlerce

işçi işsiz kalıyor. Ama kim ne diyebilir? Adam Smith " bırakınız yapsın " (Laissez faire) demiş bir kere. Hayır daha doğrusu bizce " bırakınız yapsın " demiş, yanıyor onun için Karadeniz halkı ve yangında dış parmak var, yani " fındık anarşisi"nin kökü dışarıda. Karadenizde sütte, peynirde, sebze balıkta radyasyon yok ta fındıkta ve çayda nasıl oluyor? Fındıkçılar arasında sakın sakıncalı görüşte olanlar bulunmasın?

Peki bütün bunlardan sonra şu habere ne dersiniz: " Hükümet, iç piyasada tüketilecek fındık için de AET normlarının geçerli olduğunu açıkladı", "Haklısın kardeşim, ben de olsam almam Türk fındığını. Bak kendi ülkemde bile 600 Becquerel üstü fındık yedirmiyorum halkıma. 600 - 2.000 becquerel'i kabul eden enayi ülkelere satıyorum şu radyasyonlu fındıkları."

Nasrettin Hoca'nın hanımına dediği söz geliyor insanın aklına: " Sen içten ben dıştan, belli ki bu evi iyice benzeteceğiz" demiş. AET'nin tahlilleri bu haksız tutumunu nasıl da yumuşak başlı karşıladı? Bir fındık kadar bile sertliğimiz yok bazı olaylar ve ülkeler karşısında. İçimiz bir fındık kadar bile temiz değil. Fındık kırar gibi kırıyorlar ulusal ve bilimsel onurumuzu ve bizi kırmaları, fındık gibi, bizi daha iyi yiyebilmek için. Neredersin emperyalizme karşı kükreyen Atatürk? Bu günkü aslanların kuyruğunu kendi "dost"ları çiğniyor herkesten önce.

**ODA ÇALIŞMALARINA
ELEŞTİRİ ve ÖNERİLERİMİZLE
KATILALIM**

**ODA AIDATLARINI DÜZENLİ
OLARAK ÖDEYEREK ODANIZA
GÜÇ VERİNİ!**

TARIM KESİMİ İÇİN ÖNEMLİ BİR YIL: 1937

Tevfik ÇAVDAR

Cumhuriyetin ilk döneminde /1923 - 1930 / tarım kesiminde köklü diyebileceğimiz bir dönüşüm sağlanamadı. Osmanlı İmparatorluğunun geleneksel tarımsal yapısının bu zaman aralığında da niteliklerini koruduğunu söyleyebiliriz. Bu geleneksel yapının ana özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

— Üretimde ortaçağlardan bu yana süren geri teknoloji devam etmiştir. Karasapan önde gelen üretim aracı olarak egemenliğini korumuştur.

— Sulu arazilerde ekimin ağırlıklı olduğu, sulama ya da gübreleme gibi arazi tasarruf eden girdilerin kullanımını asgari düzeyini korumuştur.

— Ticari tarım Çukurova, Aydın ve Söke dolaylarındaki sınırlı alanlar dışında başat üretim özelliğine sahip olmamıştır. Tarımda geçimlik işletmeler egemen konumlarını sürdürmüştür.

— Birim alan başına verimliliğin düşüklüğü bu dönemin ana niteliği olarak görülmektedir. Bunun doğal sonucu olarak başta buğday olmak üzere bir çok tarım ürünüde ithalat Cumhuriyetin ilk döneminde de devam etmiştir.

1930 dünya bunalımının oluşturduğu fiyat makası / tarım ve sanayi malların fiyatları arasındaki ters gelişim / tarım kesiminde ciddi bir bunalımın ortaya çıkmasına neden olmuş, bunun sonucu ekonomide tarım kesiminin üzerine daha bir ağırlıkla durulması gündeme gelmiştir.

1933 yılından sonra uygulama alanına giren sanayi programı, bu program sonucu üretim güçlerinde meydana gelen gelişme tarım kesimindedeki etkisini göstermiştir. 1927 yılından itibaren Leningrad Üniversitesinden uzmanların katıldığı Türkiye Toprak envanteri çalışması, ülkede ekilebilir alanın 25 milyon hektar dolayında olduğunu ortaya çıkartmıştı. Nitekim 1934 - 1940 yılları arasında ekilen toprak alanındaki % 23 e yaklaşan genişleme bu bulguların bir çeşit kanıtı olmuştur. Sanayi programının düzenlenip yaşama geçirildiği 1933 - 1939 yılları arasında tarım kesimini yakından ilgilendiren iki olay olmuştur. Bu iki olayda 1937 yılında meydana gelmiştir. Birinci olay 3115 sayılı yasa ile eski Anayasanın 7. maddesinin Toprak Reformunun yapılmasına olanak sağlayacak biçimde değiştirilmesidir. İkinci olay ise Atatürk'ün kendine ait olan örnek çiftliklerini ulusa armağan etmesidir.

Anayasa'nın 7. maddesinde yapılan değişiklik şöyle idi: " Kamu yararı için usulüne göre anlaşılmalıdır ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmeyeceği hiçbir kimsenin malı kullanılamaz ve kamulaştırılamaz.

Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları devlet tarafından idare etmek için kamulaştırılacak olan

arazi ve ormanların kamulaştırma kararları ve paraların ödenmesi özel kanunlarla belirtilir.

Olağanüstü hallerde kanuna göre yükletilecek paraya, mala ve çalışmaya dair yükümlülükler dışında hiçbir kimse hiçbir fedekârlık yapmaya zorlanamaz."

Görüldüğü gibi bu maddenin ilk fıkrasında mülk güvencesi kamu yararı açısından sınırlandırılabilir. Tarım ve Orman kesimi için önemli olan ikinci fıkradır. Bu fıkra açık bir biçimde çiftçilerin toprak sahibi kılınmasını bir anayasa hükmü haline getirmektedir. Nitekim bu madde tartışılırken dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, konuyla ilgili olarak, şunları söylemiştir:

... İnkelerimizden biride çiftçiyi toprak sahibi yapmaktır. Onsekiz milyon Türk'ün onbeş milyonu çiftçidir. Bu onbeş milyonun çoğu kendi toprağında çalışamaz. Çiftçiyi, Türk çiftçisini toprak sahibi yapmak demek, Türk çoğunluğunu kendi ekonomik mukadderatına sahip kılarak bu memleket için hayırlı ve aktif eleman yapmak demektir. Bu büyük kitleden bir yarar bekliyorsak onu başkalarının toprağında çalışmaktan kurtarmalı, kendi toprağına egemen olmasını sağlamalıyız. Yüzyıllardanberi canları ve kanlarıyla savundukları toprakların elinde kalanından olsun, özgür ve efendice yaşayabileceği kadar bir parçayı vermek hiç kimseye çok görünmez sanırım. Bu hiç kimsenin tasarruf hakkına bir saldırı değildir. Biz işletilmeyen toprakları işlemek için izin alan topraksız köyliüyü topraklandırmak için kanun yapıyoruz. Elbette toprağıni işleyen ve işletebilen çiftçi, bizim en büyük yardımımızı ve himayemizi görecektir. Gümrük kanunlarımızın, ekonomik kanunlarımızın hedefi budur."

Şükrü Kaya açıkça bir Toprak dağıtımından söz etmektedir. Üstelik dağıtılacak toprak stoku içersinde işletilmeyen özel mülklerinde bulunacağını vurgulamaktadır. Bu arada konuşmanın ilerki bölümlerinde çiftçinin sadece bir üretici olarak değil tüketici olarakta yurt ekonomisi açısından önemi vurgulanmakta, " Köylümüzün ocağı tütmezse, fabrikanın bacası söner" denmektedir. Sanayi ve tarımın hem üretim hem de tüketim açısından iççeliği çok açık bir biçimde ortaya konulmaktadır. Şurası kesindir ki yoksullaştırılan bir tarım kesimi, iç piyasasında daralmasına neden olacaktır. Bu ekonominin daha küçük hacimlere sığdırılması demektir.

Tek Parti döneminin tüm katılığına rağmen İçişleri Bakanının bu sözleri bütünüyle onaylanmamıştır. Hatta İzmir Milletvekili Halil Menteşe sözcikleri çok dikkatli seçerek bu öneriye karşı çıkmıştır. Menteşe'nin söyledikleri içersinde şu nokta özellikle öne çıkarılmıştır: " Bu mesele sanırım İzmir'in kuruluşundan

sonra oralardaki toprakların muhtaçlara dağıtımıyla başlar. Öte yandan Ziraat Bankası da çiftçiyi toprak sahibi yapmak için taksitlendirme yöntemi bulup, uygulamıştır. Bence bu yüzden yapılacak kamulaştırmanın değer bedeli bir anayasa değişikliğini gerektirecek kadar önemli bir sorun değildir. Özellikle şimdi yapılmak istenen değişiklikle bedel yapılacak bir kanunla tesbit edileceğine göre, değer pahası verilmeyecek demektir." Görüldüğü gibi Mentеше ustaca büyük toprak sahiplerinin arazilerine el konacağını ima etmektedir. Kendisinde Milas'ın büyük çiftçilerinden olduğuna göre böyle bir itirazı yapması doğaldır. Mentеше konuşmasının sonunda ise şunları öne çıkartmaktadır: " Biz ilerleme yolunda hızla yürümek zorunda olan bir milletiz. Tasarruf hakkına ve mülkiyete güvensizlik ve kararsızlık verebilecek işlerden kaçınmak gerekir. Çünkü bu güven, her gelişimin hem kaynağı, hem de temelidir sanırım".

Anayasa komisyonu başkanı Şemsettin Günaltay teklifin amacının " Memlekette çalışan ve bu milletin yüzyıllardan beri yükünü çeken asıl halkın gerçek malına sahip olmasıdır " biçiminde tanımlanması gerektiğine işaret etmiştir.

İçişleri Bakanı Şükri Kaya'nın eleştirilere verdiği yanıtlar Toprak soruruna verilen önemin gerçekçi bir sergilemesi olarak nitelenebilir: " ... Muğla ilinin Köyceğiz ilçesi tümünden Çiftlik ağalarının elindedir. HükümetKonağıbile ilçe merkezinde bir çiftlik ağasının tarlası içersindedir. Köylünün bir karış toprağı yoktur. İlimizin (Muğla'nın) öteki ilçelerinde de durum böyledir ... Ağa oturur, köylü çalışır. Antalya'da da böyledir, Doğu illerimizde de böyledir. Bu memlekette toprağı bağlı olanların acıları büyüktür, ve milli acıdır ... Vatandaşını aç ve topraksız bırakıp şu ya da bu hayalden ibaret idealler peşinde koşmak kendini aldatmak değildir ... Biz bu hakları vermezsek, o almanın yollarını bilir ". Bu tartışmalardan sonra Anayasa'nın 7. maddesini değiştiren öneri kabul edildi. / 5. Şubat. 1937/. Ne acıdır ki aradan tam yarım asır geçtikten sonra bile bugün Toprak reformundan hala kuşkuyla sözdebilmekteyiz. Böylesine ağırlıklı bir anayasa hükmü haline gelmiş olan konu 1945 de yeniden gündeme gelmiş, bu kezde çok partili yaşamın gürültüsü içersinde (üstelik çok partili yaşama geçişin gerekçesini oluşturduğu halde) unutulmuştur.

TBMM de tasarruf ve mülkiyet hakkı üzerine yapılan konuşmalardan kısa bir süre sonra Haziran 1937 de Atatürk kendi malı olan çiftlikleri hazineye devretmiştir. Bilindiğı gibi bu çiftlikler buldukları yörede birer tarım eğitim merkezi niteliğinde çalışıyorlardı.

Atatürk çiftliklerin ve tarımsal tesislerin hazineye devrine ilişkin önerisini Trabzon gezisi sırasında bir telgrafla Başbakan İnönü'ye yapmıştır. Aynen TBMM sinde de okunan telgrafın içeriğı şöyledir:

" Bilindiğı üzere; tarım ve tarımsal ekonomi alanlarında fenne uygun ve pratik denemeler yapmak amacıyla türlü zamanlarda, türlü bölgelerde bir kaç çiftlik kurmuştum. Onüç yıl süren çetin çalışmalar sırasında, buldukları iklimin yetiştirdiğı her türlü ü-

ründen başka, çeşitli tarım sanatlarını da çabalarının kapsamına alan bu kuruluşlar ; ilk yıllarından başlayan bütün kazançlarını gelişimlerine harcayarak büyük küçük fabrika ve atelyeler kurmuşlar, bütün tarım alet ve makinelerini yerinde ve yararlı şekilde kullanarak, bunların hepsini onaracak ve önemli bir kısmını yeniden yapacak kurumlar meydana getirmişlerdir. Yerli ve yabancı bir çok hayvan soyları üzerinde çift ve üretim bakımından yaptıkları incelemeler sonunda bunların çevreye en elverişli ve verimli olanlarını tesbit etmişler, kooperatifler kurarak ya da benzer nitelikte başka yollarla çevredeki köylerle birlikte yararlı çalışmalar yapmışlar, bir yandan da iç ve dış pazarlarla sürekli ve sıkı ilişkiler kurmak suretiyle çalışmalarını ve üretimlerini bunların isteklerine uydurmuşlar ve bugün her bakımdan verimli, olgun ve çok değerli birer varlık durumuna gelmişlerdir.

Bu çiftliklerin; yerine göre toprağı iyileştirmek ve düzeltip, düzenlemek, çevrelerini güzelleştirmek, halka gezip eğlenecek ve dinlenecek sağlık koşulları iyi yerler, hilesiz ve güzel yiyecekler sağlamak, bazı yerlerde vurgunculukla eylemli ve başaırlı mücadele bulunmak gibi hizmetleri de söylenmeye değer.

Yapılarının dayanıklılığı ve başanlarının temeli olan geniş çalışma ve ticaret esasları içersinde yönetildikleri ve ülkenin öteki bölgelerinde de benzerleri kurulduğu takdirde denemelerini olumlu iş alanlarından alan bu kuruluşların; tarım usullerini düzeltme, üretimi artırma ve köyleri kalkındırma yolunda devletçe alınan ve alınacak olan tedbirlerin iyi seçilmesine ve gelişmesine çok elverişli birer etken ve dayanak olacakları kansında bulunuyorum.

Ve bu kaniya sahibi olduğum çiftlikleri, bütün kuruluşları, hayvanları ve demirbaşları ile hazineye armağan ediyorum".

Atatürk'ün ulusa armağan ettiği çiftlik ve onlara bağlı kuruluşların listesi aşağıdadır:

Ankara'da Orman, Yağmurbaba, Balgat, Macun Güvercinlik, Tahar, Etimesgut, Çakırlar çiftliklerinden meydana gelmiş bulunan orman çiftliğı, Yalova'da Millet ve Baltacı çiftlikleri, Silifke'de Tekir ve Şövalye çiftlikleri, Dörtol'da Portakal bahçesi ile Karabasamak çiftliğı, Tarsus'da Piloğlu çiftliğı.

Bu yerlerdeki (Bira Fabrikası), (Malt Fabrikası), (Buz Fabrikası), (Soda ve Gazoz Fabrikası), (Deri Fabrikası) , (Tarım aletleri ve demir fabrikası), iki modern (Süt fabrikası) iki büyük (Yoğurt imalathanesi), (Şarap İmalathanesi), (tavuk çiftliğı): İki özel (İskele ve liman), beş (satış mağazası), çeltik fabrikasının % 40 payı. 16 (Traktör), 13 (Komple biçer - döver), bir (Deniz motoro), 5 (Kamyon ve kamyonet), 2 (Binek otomobili, 19 (binek ve yük arabası), 13.100 (Koyun, 443 (Sığır), 69 (At), 58 (Eşek), 2450 (Tavuk).

Bu telgraf okunduktan sonra Mecliste bir ç. milletvekili söz olarak Atatürk'e şükranlarını arzettiler. Başbakan İnönü ise konuşmasında " ... Köylülerin buralardan bir okul, bir öğretici araç olarak yararlanabilmelerinin devlet elinde bulunmaları ile daha kolay ve mümkün olacağını düşündü." diyerek Ata-

türk'ün yapmak istediğine açıklık getirdi.

1937 yılının ilk yarısında meydana gelen bu iki olay ne yazık ki örnek olma niteliklerini uzun süre koruyamadı, bir yerde unutuldu. Şu günlerde Türk tarımı yerli ve uluslararası tekellerin acımasız sömürü dönencesine girdiği gerçeği karşısında sanırız iki örnek olayın yeniden gündeme gelmesinde sayısız yarar olacaktır. Gelecekte tarım kesiminin hem kendi, hemde ülke ekonomisini geliştirecek biçimde

örgütlenmesi düşünülürken bu örneklerin işaret ettiği yöntemler gözönünde tutulacaktır. Bir yandan Toprak reformu ile topraksız köylünün toprak sahibi yapılması, diğer yandan bu yeni çiftçilerin örnek çiftlikler çevresinde, belirli bir işbölümü çerçevesinde örgütlenmesi vazgeçilemeyecek bir gereksinim haline gelmiştir. Tarım mühendislerimizin, çiftçilerimizin, plancılarımızın, hepsinde ötesinde politikacılarımızın konuyu düşünmelerinde büyük fayda vardır.

ASIL SORUN YÖK MANTIĞIDIR

Ali KAYNAK
A.Ü.Z.F. Öğrencisi

Ülkemizde demokratik sürecin kesintiye uğradığı 1980 yılından sonra uygulamaya konulan yeni ekonomik modelde, iç pazar önemini yitirmiş, dış pazar önemli hale gelmiştir. Yeni ekonomik modelden kaynaklanan üst yapıdaki değişim sonunda iflaslar, eldeştirmeler "tekelleşme"ye yolaçarken - kendisini eğitim politikasında da göstermiştir. Bu süreç içerisinde, yeni ekonomik model yaşama geçirilirken, özerk- demokratik kurumların tümü - tam anlamıyla olmasa da - tasfiye edilirken, üniversiteler de bir alt - üst oluş dönemi yaşamıştır. Politikalarının başarısızlığı nedeniyle ortaya çıkan sonuçları " Denetimsiz okullar, üniversiteler ve yüksek okullar anarşi ve terörün yuvası olmuştur " savıyla yüksek öğrenimle bir hesaplaşmaya daha gidilmiştir. Dönemin tek sorumluları olarak öğrenci gençlik görülmüş ve getirilen sistemle öğrenciler adeta cezalandırılmıştır.

Ziraat fakülteleri ve benzer teknik ağırlıklı fakültelerin kendilerine özgü bazı ayrımları dışında yüksek öğrenim kurumu içinde yer alan öteki fakültelerin içinde buldukları zorluklar ve sorunlardan soyutlanarak ele alınması pek olası değildir. Genelde benzer statüde olan kurumların benzer sorunlarla karşı karşıya olması toplumsal yasalar gereğidir. (Yıldırak, 1986. S. 22) Bu nedenle Ziraat fakültelerinin sorunlarının bugünkü YÖK Sistemi içerisinde ele alınması gereklidir.

1946 yılında çıkan, üniversitelere biçim veren ve yüksek öğrenimi düzenleyen yasa gereği Ziraat Enstitüsü, Ziraat Fakültesi haline getirilerek bilimsel ve yönetsel özelliği olan bir dönem yaşamıştır. 1970'lı yıllarda başlayan bunalımlarla birlikte ülke genelinde tırmanan çeşitli boyuttaki toplumsal olaylar gerekçe olarak gösterilerek üniversite yasasının da değişikliğe gidilmiş, 1973 yılında 1750 sayılı yasa yürürlüğe girek üniversitelere siyasal iktidarın müdahale olanaklarını artırmıştır.

Yüksek öğretimde yaşamsal öneme sahip yönetsel özerklik 1981 yılında yürürlüğe giren 2547 sayılı yasa ile tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Adigeçen yüksek öğrenim yasası ile yüksek öğrenim sistemi tam anlamıyla merkezleşmiş ve YÖK oluşturulmuştur. Tüm üniversiteler YÖK ve onun alt örgütleri yoluyla her türlü özerklikten (idari, mali, bilimsel) yoksun bırakılmış ve iktidarın kesin baskı ve denetimi altına alınmıştır. Bu durum, ilk başta YÖK, ona bağlı olarak oluşturulan Yükseköğrenim Denetleme Kurulu ve Üniversitelerarası Kurulun işleyişine bakıldığında çok açık biçimde kendini göstermektedir. Her üç organın oluşumu da yürütmenin denetimindedir. Oysa üniversite, bilimsel özerkliğe ve kamu tüzelkişiliği-

ne sahip yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitüsü, yüksek okul ve benzeri kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu olarak tanımlanmaktadır.

Kısıtlamalar öğretim elamanları içinde geçerlidir. Bütün öğretim üyeleri YÖK tarafından istenen yere gitmek zorundadır. Aksi takdirde diğer kamu kuruluşlarında çalışamazlar. Böylece yüksek öğrenim kurumları yürütmenin merkezi sistemine bağlanmakta ve yürütmenin keyfine göre seçilip oluşturulmakla da kalmamakta tüm öğretim sistemi devletin denetimine alınmış olmaktadır. Öğretim görevlileri siyasal iktidarın güdümünde oldukları ve dahası bunda başarılı oldukları ölçüde görevde kalabileceklerdir. Tersine davranıldığında üniversite ile ilişkisi kesilecektir.

Bilimsel araştırmaların yapılabilmesi, yani bilimsel üretkenliğin sağlanabilmesi için asgari düzeyde bazı koşulların oluşması gerekir. Bilindiği gibi üniversite ve yüksek okullar 1981 düzenlemesiyle 18 kentte kapsamında toplandı. Gerekli alt yapının sağlanması koşuluyla bilimsel merkezlerin böylesi geniş bir yurt düzeyine yayılması elbette sevindiricidir. Ancak görünen odur ki bugün küçük yerleşim birimlerindeki yüksek öğrenim kurumlarında üniversite anlamında bir alt yapıdan, elverişli olanaklardan ve en önemlisi yeterli personel ve öğretim alamanından söz etmek olanaksızdır.

Yükseköğretimin birimleri özerk yönetimler olmaktan çıkıp devletin hiyerarşik düzeni içinde merkezi bir yönetim sistemine bağlanmış ve devletin bağlı kurumu durumuna dönüşmüştür. Açıkçası üniversitelerin siyasetten uzak durması değil, bir yandan günlük politikalara uygun hareket ederken, öte yandan egemen idoolojiye ters düşen politikalardan uzak kalması ve ona karşı olması sağlanmak istenmektedir. Bu ise bilimin özüne doğrudan doğruya müdahale etmektir. Şu anda yapılanlar bundan başka birşey değildir. Kısacası YÖK ile bilimsel özerklikten hiçbir eser kalmamış, bunun yerini baskı, denetim, sınırlama ve araştırma yapma güvencesi ortadan kaldırılmış, örgütlenme vb. gibi sosyal ve demokratik etkinliklere tümüyle son verilmiş istenmiştir.

VİZELER:

YÖK uygulamaları ile özgürce düşünemeyen, düşüncelerini açıklayamayan edilgen bir toplum yaratmayı ve bu amaçla kendilerine güvenemeyen, çekingen, kişiliğiz, koşullanmış ve çağdaş anlayıştan yoksun gençler yaratılmak ve sözde bilim adamları yetiştirmek hedeflenmiştir. YÖK'ün 44. maddesinde bu durum kendisini açıkça göstermektedir. Her ders için yarıyıl iki arasınava konmuştur. Dersi geçebilmek için

ara sınavlara girmek sorunludur. Bu yetmiyormuş gibi ara sınavlara bir takım barajlar getirerek bu ara sınavlar VİZE niteliğine dönüşmüştür. Niçin Vizeler konmuştur?

Çünkü biz öğrenciler 4 yıllık bir dönem boyunca kitap okumayalım diye, çünkü araştırmalar yapmayalım diye, sanatsal etkinlikle uğraşmayalım diye, çünkü en başta kendi sorunlarımızı, hele hele ülke sorunlarını hiç düşünmeyelim, bu sorunlarla ilgili köklü çözüm yolları ise " hiç ama hiç " öğrenmeyelim dile. Biz bunları öğrenirsek, korkak değil cesur oluruz. Biz bunları öğrenirsek kişiliksiz değil, kişilikli oluruz. Biz bunları öğrenirsek gerici değil, demokrat olmak gerektiğini anlarız, demokrat oluruz.

44. madde de öğrenim süresi 4 yıl olan okullara 2 yıl ek süre tanımıştır. Bitirme süresinin toplam 6 yıl olarak belirlenmesine karşın ikinci yılda atılmalar başlamaktadır. Uygulamalarda da sayısız farklılıkları olan YÖK, adeta bir çelişkiler yumağı haline gelmiştir. Her yıl değişen sınav yönetmelikleri YÖK'ün eğitim ve öğrenim yaşamına olan uyumsuzluğunu göstermektedir.

Yaratılan güvensiz ve bunalımlı gençlik 44. madde nedeniyle çıkış noktasını intiharlarda bulmaktadır. Günümüzde nedeni YÖK ve 44. madde olan, intiharlarla sonuçlanan ölümler yılda 20'leri bulmakta ve bu sayı her yıl daha da artmaktadır.

Bugüne kadar YÖK'e karşı öğrenciler ve öğretim elemanlarının açtığı bütün davalar YÖK aleyhine sonuçlanmıştır.

HARÇLAR:

Anayasada eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin yer almasına karşın eğitimde fırsat eşitsizliğini doğuran harçlar yoksul halk kesimlerinin üniversitelerden yararlanamamasına neden olmaktadır. Öğrenciler (yarısı da olsa) harç kredisiyle desteklenir görünmekle birlikte gerçekte paralı eğitimi kurumsatırılmaktadır. Harçların bir nedeni de giderek özel üniversite koşullarının oluşmasını sağlamaktır. Özel üniversitelerin bir kâr kaynağı olmaktan çok asıl amacı, devletin ve holdinglerin önemli yerlerinde görev yapabilecek güvenilir bürokratlar ve teknokratlar yetiştirmektedir. YÖK'ün özenle seçtiği öğretim elemanlarıyla sıkı bir denetim ve baskı altında yetiştirilen öğrencilere devlet ve holdinglerin yine de güvenemediği izlenimi doğmaktadır.

Kısacası, harçlarla birlikte kişinin eğitim - öğretim hakkı satın alınmış " Paran kadar Oku " mantığı yerleşmiştir. Aynı zamanda " Harç kredileri " ile de öğrenci gençliğin geleceği ipotek altına alınmış olmaktadır.

A.Ü. Ziraat Fakültesindeki durum üzerine

Bütün bu sorunların gelişiminden Ziraat Fakültesinde etkilenmiştir. Fakültemizdeki sorunlar da genel olarak anılan sorunlarla çakışmaktadır. Ancak fakültemizin sorunlarını ve Ziraat Fakültelerinde nasıl bir eğitim sisteminin uygulanması gerektiğini ülkenin sosyal ve ekonomik koşul içerisinde bütün boyutlarıyla ele alınarak incelenmesi gerektiğine inanmaktayız.

Fakültemizdeki bazı sorunları başlıklar halinde sırayalım:

— 1980 yılına kadar A.Ü. Ziraat Fakültesine her yıl alınan öğrenci sayısı 250 dolayında iken YÖK'le birlikte bu fakülte 1982 yılında 750, 1983 yılında 800 ve daha sonra 600 kadar öğrenci kabul etmek zorunda kalmıştır. Var olan Ziraat Fakültelerine 8 fakülte eklenerek sayıları 12'ye çıkarılmıştır.

Yüksek öğretimde fiziksel koşulların ve gerekli altyapının yoksunluğu içerisinde politik amaçlarla kontenjan sınırına aşırı şekilde zorlanarak, eğitim - öğretimin niteliği ve düzeyi düşürülmüştür.

1985 - 86 ders yılında tüm Ziraat Fakültelerine alınan öğrenci sayısı 3220'dir. 1980'den sonra Ziraat Mühendislerini istihdam eden kamu kuruluşları yıllık ortalama 250 Ziraat Mühendisine iş sahası sağlamışlardır.

— Kendi alanında çalışmayan Ziraat Mühendislerinin ulusal ekonomide kaynak ısrafına neden olduğu tartışma götürmez bir gerçektir.

— Ders sayısının fazlalığı öğrencinin tüm zamanını almakta, öğrenciyi bireysel araştırma - öğrenme olanaklarından yoksun bırakmaktadır.

— Öğrenci sayısının fazla olması derse ve mesleki, öğrenime olan duyarlılığı artırmakta, eğitim - öğretimde önemli faktör olan öğrenci - öğretim üyesi diyalogunu ortadan kaldırmaktadır.

— Dersane, laboratuvar koşulları ve ders araç - gereçlerinin aşırı kontenjan karşısında yetersiz kalması ile uygulamalı derslerde teorik olarak yapılmaya başlanmıştır.

— Fakülte lokallerinin ve özellikle yemekhanenin fiziksel koşulları öğrenci sayısı karşısında oldukça yetersiz kalmaktadır.

— Öğrencilerin 32 eğitim - öğretim haftasında 80 - 90 kadar sınava girmek zorunda kalmaları bir anlamda sınav makinası durumuna gelmelerine, nitelikli eğitim ve öğretimden uzak kalmalarına yol açmıştır. Bu durum karşısında öğretim elemanları sınav kağıdı okumaktan ve sınav soruları hazırlamaktan bilimsel çalışmaya fırsat bulamamaktadırlar.

— Fakültemizde " Pratik içinde eğitim " adı altında haftada 1 gün yapılan pratik uygulamada öğrencinin işgücünden yararlanılmaya dönüşmektedir. Ayrıca Haymana'da bulunan araştırma - uygulama çiftliğinde yaz dönemlerinde uygulama ve staj adıyla 6. sönestre öğrencilerine verilen pratik eğitim (Teknik - Eğitim) öğrencilerin, işçi olarak çalıştırılmaları niteliği kazanmaktadır.

Bütün bu çarpık uygulamalar sonucu bugün sayıları 3000'i geçen işsiz Ziraat Mühendislerinin durumu bizleri kaygıya düşürdüğü gibi ülkemiz geleceği için de endişe verici bir durumdur.

Türkiye ekonomik yönden tarımsal üretime dayalı ve tarımı ihmal edilmeyecek bir ülkedir. Tarımın üretken ve verimli bir sektör olması, uygulanan tarımsal öğretim politikası ile yakından ilgilidir. Ülkemizin geleceğe yönelik sağlıklı ve tutarlı tarımsal öğretim politikasından yoksun (Yıldırak 1986 s. 27) olması geleceğe umutla bakmamızı önlemektedir.

ODA HABERLERİ

"SEYYAR GÖREV TAZMİNATI" KONUSUNDAKİ HAK KAYBIMIZ SÜRÜYOR

Daha önce YOL — İŞ sendikasıca Danıştay 5. dairesinden alınan 1986 — 603 sayılı ve 26 seri nolu kararı ile HARCIRAH KANUNU GENEL TEBLİĞİ'nin seyyar görev tazminatı hesabına ilişkin bölümü iptal edilmiştir. Maliye ve Gümrük Bakanlığının 18 şubat 1985 tarih BÜMKO KY — L 115530 — 300/ 3656 — 4 sayılı ve 26 seri nolu HARCIRAH GENEL TEBLİĞİ'nin, bu bölümü 6245 sayılı Harciraah Kanununun 11.12.1981 tarih 2662 ve 16.6.1983 tarih 2851 sayılı kanunlarla değişik 49.maddesine aykırı olduğu gerekçesi ile yürürlükten kaldırılmıştı.

Karar sonrası Maliye ve Gümrük Bakanlığı 31 seri nolu tebliği ile 21.7.1986 tarihinde eski uygulamaya dönerek, seyyar görev yapanlara, bir ay içinde gezici göre yaptıkları gün sayısı ile orantı kurmaksızın, gündeliklerinin 7 katı tutarının seyyar görev tazminatı olarak ödenmesine başlanmıştır.

Ancak seyyar görev tazminatı alan meslektaşlarımızın geriye dönük olarak hak edip, alamadıkları tazminatları konusu ise mahkeme kararı ile alabileceklerdir. 18 şubat 1985 ve 21 Temmuz 1986 tarihleri arasında yanlış uygulamadan doğan farkların alınabilmesi için önce çalıştıkları idareye dilekçeyle başvurulması, eğer başvuru olumsuz sonuçlanırsa Bölge idare mahkemesine bireysel olarak dava açmaları gerekiyor.

İlgili kurumların Hukuk müşavirlerinin görüşleri ve başvuruların uygulanmasının meslektaşlarımızın hak etmiş oldukları farkın ödenmesi yolunda olmasına karşın, ilgili idareler konuyu kararname ile çözümlenmek yerine mahkeme yolunun kullanılmasını bekliyorlar. Zaman ve işgücü kaybı oluşturan mahkeme yolu ile hak etmiş oldukları farkları almak için çeşitli illerde birçok meslektaşlarımız mahkeme açmış durumdadır.

"TÜRKİYE HERŞEYDEN ÖNCE BİR TARIM ÜLKESİDİR"

Odamız Bursa İl temsilcisi Dr. Gültekin ÇELEBİOĞLU Bursa Ekonomi dergisine yaptığı açıklama ile dışa açılma ve Türk tarımı hakkındaki görüşlerini açıkladı. Çelebioğlu özetle " Türkiye Cumhuriyetten bu yana tarım konusunda gözle görülür mesafeler katedilmiştir. O yıllarda başlayan tarımsal çalışmalar günümüzde daha da yaygınlaşarak devam etmektedir.

Türk tarımının dışarıya açılabilmesi için, dış pazar isteklerine uygun ürün yetiştirilmeli, tarımsal ürün ihracatında ambalaj konusuna, taşımacılığa dış pazarlama örgütlerinin kurulmasına dikkat edilmeli, ihracat sigortasına işleklik kazandırılmalı ve tarım konusunda uzmanlardan oluşan kadrolar kurulmalıdır" dedi.

ÖZEL ÇALIŞAN MESLEKTAŞLARIN ÜYE OLMA ZORUNLULUĞU:

Kamuda Asli - sürekli görevliler dışında görevliler dışında kalan meslektaşlarımızın Odamıza kaydı TMMOB kanunu gereğidir. Bu konu söz konusu kapsam dışı mesleklerini sürdürmeye çalışanların karşılaştıkları yetki, imza sorunların artmasıyla tekrar gündeme gelmiştir. Burada 66 ve 85 nolu KHK'ler ve 6235 sayılı yasa ile değişik 7303 sayılı TMMOB kanununun belirlediği nokta kendi hesabına özel olarak, özel şirketler ve kurumlar bünyesinde ve kamuda asli olarak görevlendirilmeden mesleğin icra edilmesi için oda kaydının mutlaka bulunması gerektiğidir.

Aksi taktirde yine aynı kanunun hükümlerine göre davranılarak kişiye çeşitli cezalar verilebilecektir.

Ayrıca kendi hesabına mesleklerini sürdüren meslektaşlarımızın Bağ - Kur kanununda yapılan değişiklik ile oda üyeliği ve Bağ - Kur sigortası olma zorunluluğu getirilmiş, ayrıca serbest çalışan üyelerimizde aynı değişiklik ile zorunlu Bağ - Kur sigortalısı sayılmışlardır.

ÖZEL GÖREV TAZMİNATI VE FARKLI UYGULAMALAR:

Çeşitli kamu kurumlarında görevli üyelerimizin olmakta olduğu özel görev tazminatına ilişkin kararname ile takdirin idarelere bırakılması büyük eşitsizliklere yol açıyor.

Takdir hakkının bırakıldığı idarelerde karar makamlarındaki idarecilerin kararnamenin boşluklarından (örneğin arazi tanımının yapılmaması) yararlanarak tazminatı en alt sınırdaki tutma çabaları gözleniyor.

T.C. Ziraat Bankası ise meslektaşlarımız açısından çalışma koşullarının en zor olduğu kuruluşlardan bir tanesi özel görev tazminatı % 12 olarak uygulanan ve diğer yan ödemelerde de en alt sınırı kullanan bankada üyelerimizin maddi ve manevi kayıpları çok büyük olmaktadır.

Anayasamızdaki " Eşit işe eşit ücret" ilkesine aykırı olan bu durumun düzeltilmesi için TBMM Bütçe Plan Komisyonuna başvuruldu, Odamız ve TMMOB'ca ayrı ayrı hazırlanan yazı ve raporlar ile yapılan başvuru çeşitli parlamenterlere de iletildi.

İlgili kuruluşların genel müdürlükleri ve personel daireleri ile yapılmakta olan görüşmeler sürdürülüyor.

ÇİFTÇİ FORMU:

Odamız Adana Bölge Şubesinde Adana'da bir çiftçi forumu düzenlendi, yöre çiftçisinin sorunlarını dile getirmesi ve bunların tartışılacağı toplantı çiftçiler birliği salonunda 27.12.1986 tarihinde yapıyor.

ODAMIZ TARAFINDAN YENİ ROZET YAPTIRILDI:

Ziraat Mühendisliği amblemini içeren yeni rozet tek renkte altın kaplama olarak hazırlandı.

1000.- TL. karşılığında satışı sunulan rozetten temin etmek isteyen meslektaşlarımız il temsilcileri mize, Bölge Şube Başkanlıklarına ve Oda Genel Merkezine başvurabilirler.

ODA HABERLERİ

Odamız üyesi ve Adana Bölge Şube Eski Başkanı Akın ÖZDEMİR katledilişinin 8. yıl dönümünde anıldı.

16.11.1986 tarihinde Eskişehir'de meydana gelen bir trafik kazasında üyelerimizden Ziraat Yüksek Mühendisi Zeki ÖZKAN ve çalışma arkadaşları Ziraat Teknisyeni Hulusi SERTOĞLU ile şöfor Hüseyin HÜNER görev başında hayatlarını kaybetmişlerdir.

Tarım camiasında üzüntü yaratan olaylar hayatlarını kaybedenlere rahmet, ailelerine başsağlığı dileriz.

SAYIN MESLEKTAŞLARIMIZ,

— Seyyar Görev Tazminatı;
— Giyecek Yardımı;
— Lojmanlar;
— Yan Ödemeler;
— Tayin ve Nakiller; ve diğer tüm özlük haklarınız ve mesleki sorunlarınızı en kısa zamanda il temsilcilerimiz ve Bölge Şube Başkanlıkları aracılığı ile Odamıza iletirseniz sorunlarımızın paylaşılması ve çözüm yolları aranması doğrultusunda tüm üyelerimizin katkıları ve deneylerinden yararlanılması ve odamızın sorunları sahiplenerek gerekli girişimlerde bulunabilmesinin koşulları yaratılacaktır.

ODAMIZDA SATILMAKTA OLAN YAYINLAR

1. Çayır Mer'a ve Yem Bitkileri Tek. Kong. Kitabı ..... 600.- TL
2. Türkiye 3. Sütçülük Teknik Kong. Kitabı ..... 400.- TL
3. Buğdaydan Ekmeğe Teknik Kong. Kitabı ..... 600.- TL
4. Bilirkişi El Kitabı 2. Baskı ..... 1.000.- TL
5. Tarımsal Ürünlerde Destekleme Fiyat Politikası ..... 400.- TL
6. Türkiye'de Aşınım Sorunları ve Çözüm Seçenekleri ..... 700.- TL
7. Serler Cilt 1 ..... 825.- TL
8. Serler Cilt 2 ..... 660.- TL
9. Sebzeçilik Cilt 1 ..... 825.- TL
10. Sebzeçilik Cilt 2 ..... 825.- TL
11. Sebzeçilik Cilt 3 ..... 1.100.- TL
12. Mantar Yetiştiriciliği Kitabı (6) ..... 1.375.- TL
13. Seracılık Kongresi Kitabı 660.-

Ödeme İsteme Adresi:

Konuk Sk. No: 4/3 KIZILAY – ANKARA

Tel: Kod. 41 – 25 05 55 – 18 31 15

SEMPOZYUMUN ARDINDAN

Doç. Dr. İng. Şenel ERGİN

Herhangi bir mesleğin, bu arada ziraat mühendisliğinin istihdam sorununun yaşanan arz - talep ilişkisi bağlamında irdelenemeyeceği açıktır. Sorun bütününde karmaşık bir yapı göstermektedir. Ülkenin sosyo - kültürel, sosyo - ekonomik ve siyasal gerçekleriyle, yürütme erklerinin tercihleri şentezinde yaklaşılması gereken istihdam sorunu, Ziraat Mühendisleri Odası'nın İzmir Bölge Şubesinde 25 - 27 Kasım 1986 günlerinde üç gün süren, akademik sekreteryası Doç. Dr. İng. Şenel Ergin tarafından yürütülen bir sempozyum kapsamında ele alınmıştır.

Bildiri konularını saptayabilmek için yapılan hazırlık çalışmaları sırasında, sorunun kaynağının tarımsal yapılanmadan tarımın yksek öğretim düzeyindeki örgütlenmesine değin bir yayılma gösterdiği, dolayısıyla çözümün de bu çapta aranması gerektiği ortaya çıkmıştır.

İzmir Bölge Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Halil Ekrem Arkayın ve Ziraat Mühendisleri Odası Merkez Yönetim Kurulu Başkanı Şerafettin Tav ile Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İbrahim Karaca'nın yaptıkları açılış konuşmalarının ardından sempozyumun birinci gününde ziraat mühendislerinin istihdamı açısından Türkiye Tarım Politikalarının değerlendirilmesini işleyen beş bildiri sunulmuştur.

Türk Tarımı'nın halihazır yapısını ortaya koyan Prof. Dr. Ahmet Erkuş, mevcut yapılanma içindeki mülkiyet ilişkilerine dokunmadan tarımsal üretimin artmasının, ziraat mühendislerinin bu sektördeki niteliksel ve niceliksel etkinliklerinin artırılması ile koşut gideceğini önerileri ile belirtmiştir.

Üretim politikaları, genelde ekonomik ve dolayısıyla toplumsal yaşamın oluşmasındaki belirleyici rolleri nedeni ile kalkınma planlaması çalışmalarında önemlidirler. " Kırsal kesime yönelik politikaların tümünün şekillenmesinde en büyük paya sahip " olan tarımsal üretim politikalarını ziraat mühendislerinin istihdamı açısından değerlendiren Doç. Dr. Gülcan Eraktan'ın bildirisini; uygulamadaki destekleme politikalarını yine ziraat mühendislerinin istihdamı açısından değerlendiren Prof. Dr. Emin Işık'ın bildirisini izlemiştir.

Daha sonra söz alan iki bildiri meslek kuruluşlarımızdan gelmiştir. Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin yasal görevlerini ve bu görevleri arasında yer alan Türk Tarım Politikası'nın oluşturulmasına etkilerini Birliğin Genel Sekreter Fikret Çelenli'gil anlatmıştır.

T.M.M.O. Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Şerafettin Tav, Türk Tarım Politikasının oluşturulmasında ziraat mühendisinin yerini 1924'lerden alıp günümüze kadar getirerek kurumsal gelişmelerin ışığında incelemiş ve geleceğe dönük önerilerini sıralamıştır.

Ziraat mühendislerinin istihdamına verilen önemin altında yatan asıl neden, araştırma kurumlarında gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların sonuçlarının tarım sektöründe uygulamaya geçirilmesinde ziraat mühendislerinin oynadığı vazgeçilmez roldür. Uygulayan ziraat mühendisi bir anlamda, araştıran/ düşünen ziraat mühendisi ile çiftçi arasındaki etkin bağı oluşturmaktadır. Bir yandan çiftçiden düşünen ziraat mühendisine yönelen sorunlar ile araştırma kurumlarındaki bilimsel çalışmalar sonunda çözümlerinin kendisine dönmesinden, diğer yandan tarım sektörünü geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen yeni araştırmaların çiftçiye ulaştırılmasından oluşan ve çift taraflı etkinliği başlıca niteliği olan bu döngünün istenen düzeyde seyretmemeye taraflı etkinliği başlıca niteliği olan bu döngünün istenen düzeyde seyretmemeye

Ziraat mühendislerinin istihdamına verilen önemin altında yatan asıl neden, araştırma kurumlarında gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların sonuçlarının tarım sektöründe uygulamaya geçirilmesinde ziraat mühendislerinin oynadığı vazgeçilmez roldür. Uygulayan ziraat mühendisi bir anlamda, araştıran/ düşünen ziraat mühendisi ile çiftçi arasındaki etkin bağı oluşturmaktadır. Bir yandan çiftçiden düşünen ziraat mühendisine yönelen sorunlar ile araştırma kurumlarındaki bilimsel çalışmalar sonunda çözümlerinin kendisine dönmesinden, diğer yandan tarım sektörünü geliştirmek amacıyla gerçekleştirilen yeni araştırmaların çiftçiye ulaştırılmasından oluşan ve çift taraflı etkinliği başlıca niteliği olan bu döngünün istenen düzeyde seyretmemesi de sektör içinde ziraat mühendisliği mesleğinin istihdamında sorun yaratmaktadır. Bilimsel araştırmaların nesnesi olan sorunların seçimi üzerinde özenle durulması bu nedenle önemli görülmektedir.

Sempozyumun ikinci gününde konuya ilişkin olarak, tarımsal araştırmaların uygulamaya alınma durumlarını irdelemek üzere - kuşkusuz ülkemizde var olan pek çok araştırmadan sadece iki araştırma örnek olarak getirilmiştir. Tokat yöresinden bitkisel üretime örnek olarak alınan çin lahanasının ülke ekolojik koşullarına yerleştirilmesini Prof. Dr. Abdurrahman Yazgan; Ege Bölgesi'nde Tahirova Koyunu yetiştiriciliği üzerine uzun yıllar süren çalışmalarını Prof. Dr. Reşit Sönmez / Doç. Dr. Mustafa Kaymakçı ikilisi bildiri olarak sunmuşlardır.

Daha sonra ziraat mühendisi istihdam eden kuruluşların genel değerlendirilmesine geçirilmiştir. Anlaşılacağı üzere kurumların örgütlenme politikaları bir ölçüde etkinlik biçim ve düzeylerini de belirlemektedir. Sempozyum kapsamında üzerinde durulan konu, bu etkinlik biçim ve düzeylerinin ziraat mühendisliği mesleği ile nasıl ilişkilendirildiğidir.

Bu bağlamda, kamu kesiminin örgütlenme, araş-

tırma ve yayım politikasının değerlendirilmesini Doç. Dr. Duran Taraklı; ziraat mühendislerinin özel sektörde istihdam olanakları ve sorunlarını Yılmaz Atilla; tarım satış kooperatifleri birliklerinde ziraat mühendislerinin istihdam durumunu Dr. Meltem Düzbastırlar birer bildiri ile getirmişlerdir.

Bu grubun ilk bildirisini ise, " Ziraat Mühendislerinin İstihdamı ve Kooperatifler " başlıklı çalışması ile genel anlamda tarım sektöründe istihdam bağlamında kooperatifleşmeyi getiren Doç. Dr. Ayhan Çıkan'a aittir.

Daha sonra söz alan grup, meslek kuruluşları temsilcileridir. Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkanı Osman Özbek ile T.M.M.O.B. Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Şerafettin Tav ziraat mühendisliği mesleğini örgütsel yapıları ile ilişkili olarak ele almışlardır.

Son grubun temsilcileri sanayi kuruluşlarındaki meslektaşlarımızdır. Pınar Entegre Et ve Yem Sanayii A.Ş. Genel Müdür Yardımcısı Olgun Ergüz ile Ciba - Geigy İlaç ve Kimya Ürünleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. Bölge Müdürü Alev Kutay temsilci olarak programda yer almışlarsa da, panelde Olgun Ergüz grubunu yalnız temsil etmiştir. Burada da ziraat mühendisliği mesleğinin sanayide ne düzeyde etkin olabileceği üzerinde durulmuştur.

İkinci günün ikinci yarısında sunulan bildirimler, belirtilen soruna daha çok öneri geliştiren çalışmalar olmuştur. Erdal Sevinç tarım ve tarıma dayalı sanayide ziraat mühendisi - ziraat teknisyeni işbirliğini irdelemiş ve bazı öneriler geliştirmiştir.

Ziraat mühendislerinin yeni iş alanları açma olanakları üzerinde duran Metin Bengitöz, bir kooperatif çatısı altında sığır besiciliği sitesi üzerine geliştirdiği projesini sunmuştur.

" Ziraat Mühendisliğinin Etkinlik Alanında Tarım Sektörüne Destek Sanayinin Katkıları " konulu bildiri sorunu başka bir açıdan ele almaktadır.

Tarımın " diğer üretim alanlarından hiçbirini ile karşılaştırılmayacak kadar yoğun ve çeşitli teknoloji " kullanıldığını dolayısıyla " temel ve uygulamalı bilimlerin büyük kısmının tarımda yeri ve uygulaması "

bulduğunu söyleyen Prof. Dr. Gazanfer Harzadın bildirisinde " tarıma disiplinler arası bir konu olarak " bakılması gerektiğini savunup, "ziraat mühendisinin başarılı olmasında diğer meslekteki kişileri, tarımla ilgili problemlerin çözümünde çalıştırabilecek yeteneğe, formasyona ve anlayışa " kavuşturulmasının önemini belirtmiştir. Bu da pek tabii tarım eğitimi kapsamında ele alınacak bir konudur.

Üçüncü günün ilk yarısı, ziraat mühendisliği mesleğinin öğretiminden kaynaklandığı varsayılan sorunların değerlendirilmesine ayrılmıştır.

Bu bölümün ilk iki bildirisini son yıllarda yoğunluğunu gittikçe artıran hissettiren tarım teknologları-gıda mühendisleri konusu üzerine Doç. Dr. Mehmet Pala düşüncelerini belirtmişlerdir.

Daha sonra, Türkiye'de teknik öğretim içinde su ürünleri öğretiminin yeri ve su ürünleri mühendislerinin istihdamını irdeleyen Dr. Ahmet Göker Elbek'in bildirisini, tarım ekonomistlerinin istihdam sorununu işleyen Prof. Dr. Ali Aras'ın bildirisini izlemiştir.

Bu grubun son bildirisini Doç. Dr. Metin Başal / Doç. Dr. Yalçın Memlük ikilisine ait olup, peyzaj mimarlığı mezunlarının sorunlarını dile getirmektedir.

Öğretimden kaynaklandığı varsayılan sorunları işleyen bildirimlerin ardından Doç. Dr. Nurettin Yıldırak tarım sektöründe eğitim ve öğretim politikalarının değerlendirilmesini oldukça kapsamlı bir biçimde ele alarak incelemiştir.

İki buçuk gün süren bildirili akış, yarım günlük bir panelle bağlanmıştır. Doç. Dr. - Ing. Şenel Erginin yönetiminde seyreden panelin konusu: " Ziraat Mühendisliği Mesleğinin Sorunları " olup; katılımcılar, üniversite temsilcileri, meslek kuruluşları temsilcileri ve sanayi kuruluşları temsilcileri olarak üç grup halinde belirlenmiştir.

A.Ü. Ziraat Fakültesi'nden Prof. Dr. Turan Güneş C.Ü. Tokat Ziraat Fakültesi'nden Prof. Dr. M. Emin Tuğay, ve E.Ü. Ziraat Fakültesi'nden Prof. Dr. Metin Talim üniversite temsilcileri olarak, tarımsal yüksek öğretimi irdeleyip, ziraat mühendisliği mesleğinin yetkinliğinin oluşturulması konusu üzerinde durmuşlardır.

SEMPOZYUMUN SONUÇLARI

SEMPOZYUM SONUÇ BİLDİRGESİ

25 - 27 Kasım 1986'da Ziraat Mühendisleri Odası İzmir Şubesinde İzmir'de Atatürk Kültür Merkezi'nde düzenlenen " Türk Tarımında ve Tarıma Dayalı Sanayide Ziraat Mühendislerine Yönelik İstihdam Politikası " konulu sempozyumda kabul edilen kapanış bildirgesidir:

1. Son yıllarda Ziraat Mühendislerinin artan bir düzeyde işsizlik sorunu ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir.
2. Beş yıldır kamu kesimince her yıl istihdam edilen ziraat mühendisi sayısı daralırken, ziraat fa-

kültelerine alınan öğrenci sayısı, artan fakülte sayısı ve sınıfların aşırı kalabalıklaştırılması ile arttırılmaktadır. Önümüzdeki beş yıl içinde halen Türkiye'de varolan Ziraat Mühendisi kadar mezun verilecektir. Bu bakımdan ziraat fakültelerinde, eğitim düzeyini düşüren aşırı öğrenci almına gidilmemelidir,

3. 1960 yılında çıkarılan ziraat mühendisleri hakkındaki kanuna dayalı olarak çıkarılması gereken tüzüğün halen çıkarılmaması istihdam sorununu ağırlaştırmaktadır. Meslektaşlarımız bu tüzüğün biran önce çıkarılmasını talep etmektedirler.
4. Ülkemiz tarımsal potansiyeli bugün mevcut

ziraat mühendislerinin birkaç katını istihdam edecek kadar zengindir. Ancak halen tarımsal yayım sistemi ile istihdam edilen ziraat mühendisleri bile etken bir şekilde çalışmamaktadırlar.

5. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığında yürütülen reorganizasyon başarıya ulaşmamıştır. Uç organlara yaratıcılık sağlayan, çalışana kişilik kazandıran bir yapı uygulanmalıdır. Ancak böyle bir örgütlenme ile istihdam sorunu ve ileri tarım teknolojisinin geniş üretici kitlelere iletilmesi sağlanabilir.
6. Öteden beri belirli dallarda uzmanlaşan meslektaşlarımızın reorganizasyon sonucu ortadan kaldırılan veya değiştirilen birçok kuruluş bün-

yesinden alınarak, uzmanlık dalları ile ilgili olmayan alanlara kaydırılması bir yandan ülke ekonomisine zarar verirken, öte yandan çalışanların moralini bozmuştur.

7. Ziraat mühendislerinin istihdamına yardımcı olmak açısından kooperatif veya bireysel işletme kurulmasını teşvik etmek amacıyla devletin kredi ve toprak tahsisinde öncelikler ve kolaylıklar sağlaması vurgulanmıştır.

T.M.M.O.B.
Ziraat Mühendisleri Odası
İzmir Bölge Şube Başkanı
Halil Ekrem ARKAYIN

YİTİRDİKLERİMİZ

Zeki ÖZKAN 1946 – 16.11.1986

Hasan TEKSÜRER – 22.11.1986

Ülkü DEĞERLİ – – 12.11.1986

Erdem ERKAN 1933 – 1986

ARAMIZDAN AYRILAN MESLEKTAŞLARIMIZA TANRIDAN RAHMET, AİLELERİNE VE TARIM CAMİASINA BAŞSAĞLIĞI DİLERİZ.

TMMOB • ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI TARIM HAFTASI '87

SEMPOZYUM

" 1980 SONRASI TÜRK TARIMI – YAPISAL GELİŞMELER VE SORUNLAR"

6 Ocak 1986 Salı

9.30 – 10.00

Açılış

1. Oturum

Yöneten : Prof. Dr. Bilsay KURUÇ

10.00 – 10.40

Kalkınma Sorunu ve Tarımsal
Gelirler

Dr. Seyfettin GÜRSEL

10.40 – 11.00

Tartışma

11.00 – 11.15

Ara

11.15 – 11.55

Türkiye'de İç Ticaret Hadleri
Prof. Dr. Ergun KİP

11.55 – 12.15

Tartışma

12.15 – 14.00

Yemek Arası

II. Oturum

Yöneten Prof. Dr. Suat AKSOY

14.00 – 14.40

Tarım Sanayi Fiyat Gelişmele-
ri ve Sorunları

Prof. Dr. Yakup KEPENEK

14.40 – 15.00

Tartışma

15.00 – 15.40

1980 Sonrası Dışsatımımızda
Gelişmeler

Dr. Ömer Faruk YALÇIN

15.40 – 16.00

Tartışma

16.00 – 16.15

Ara

16.15 – 16.55

AET ve Tarımsal Dışsatımımız
Doç. Dr. Halis AKTAR

16.55 – 17.15

Tartışma

7 Ocak 1987 Çarşamba

III. Oturum

Yöneten: Doç. Dr. Gürol-ERGİN

10.00 – 10.40

1980 Sonrası Tarım Politikası
ve AET'ye Uyum Olanakları

Doç. Dr. Gülcan ERAKTAN

11.00 – 11.15

Ara

11.15 – 11.55

GAP ve GAP ile Türk Tarımı
Arasındaki İlişkiler

Doç. Dr. Duran TARAKLI

11.55 – 12.15

Tartışma

12.15 – 14.00

Yemek Arası

IV. Oturum

Yöneten: Muzaffer SENCER

14.00 – 14.40

Tarım Reformu: İa Urfa
Örneği

Prof. Dr. Saim KENDİR

14.40 – 15.00

Tartışma

15.00 – 15.40

Köy Dönüşüm Tipolojisi ve
Aile İşletmelerinin Uyum
Stratejileri

Doç. Dr. Bahattin AKŞİT

15.40 – 16.00

Tartışma

16.00 – 16.15

Ara

16.15 – 16.55

Yeni Bir Tarım Politikası
Gereksinimi

Tevfik ÇAVDAR

16.55 – 17.15

Tartışma

– Prof. Dr. Gülten KAZGAN

– Prof. Dr. Asaf Savaş AKAT

– Prof. Dr. İlhan TEKELİ

– Korkut BORATAV

Yer: Türk – İş Salonu

DİA GÖSTERİSİ

Ağaçlar ve Ormanlar

8 Ocak 1987

Tanju GÜRPINAR

Yer: Dost Sanat Ortamı

Saat: 18.45

TIYATRO

"Zengin Mutfağı"

9 Ocak 1987

Ankara Sanat Tiyatrosu

Ankara Sanat Tiyatrosu

Yer: AST Salonu

Saat: 18.30

TÖREN

" Tarımsal Öğretimin Başlamasının
141. Yıl Dönümü

10 Ocak 1987

Yer: Türkîş Salonu
Saat: 10.00

BAŞAK BALOSU

10 Ocak 1987

Yer: Dedeman Oteli
Saat: 20.00
Davetiyeler ZMO'dan temin edilir.

PANEL

TARIM VE EĞİTİM"

10 Ocak 1987

Yöneten: Doç. Tr. Duran TARAKLI

Katılanlar: Reha İSVAN
Prof. Dr. Ali ÖZDENGİZ
Doç. Dr. Ing. Şenel ERGİN
Dr. Okan ALPAR

Saat: 14.00

Yer: Türk - İş Salonu - ANKARA

**TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI
BAŞKANI ŞERAFETTİN TAV'IN TARIM
HAFTASI " 87 ETKİNLİKLERİ HAKKINDAKİ
BASINA YAPTIĞI AÇIKLAMA**

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odasının düzenlediği Tarım Haftası' 87 etkinlikleri 6 - 7 Ocak 1987 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilecektir.

Daha önceki yıllarda Odamız tarafından geleneksel olarak 10 Ocak günü kutlanan, ülkemizde Tarımsal öğretimin Başlamasının Yıldönümü törenlerini 1987 yılından başlayarak bir " Tarım Haftası" şeklinde değerlendirmeyi kararlaştıran Odamız, böylelikle Hafta süresince ülke tarımının ve Ziraat mühendisliği mesleğinin sorunlarının gündeme getirilerek çözüm yollarının tartışılacağı bir platform oluşturmayı amaçlamıştır.

Tarım Haftası' 87 etkinlikleri, 6 - 7 Ocak 1987 günlerinde TÜRKİŞ salonunda, konularında yetkin konuşmacıların ve tartışmacıların katıldığı "1980 sonrası Türk Tarımı - Yapısal Gelişmeler ve Sorun-

lar" adlı Sempozyumla başlatılacaktır.

8 Ocak 1987 günü Dost - Sanat Ortamında " A-ğaçlar ve Orman " konulu dia gösterisi, 9 Ocak 1987 günü AST'da sergilenecek " Zengin Mutfağı" adlı oyunla sürecekte olan Hafta etkinlikleri, 10 Ocak 1987 günü yine TÜRKİŞ salonunda yapılacak " Tarımsal Öğretimin Başlamasının 141. Yıldönümü"ne ilişkin tören ve bunun devamında " Tarım ve Eğitimi" konulu Panel ile sona erecektir.

Ülke ekonomisinin ve toplumsal yapısının temelini oluşturan tarım sektörünün giderek ağırlaşan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarının irdelenerek, çözüm yollarının önerileceği bu etkinliklerin kamuoyuna aktarılması konusunda gerekli ilgili göstereceğiz inancı ile saygılar sunarız.

Tarımda Etiper Verimi Kazancın Bereketi

ETİPER, her aşamada toprağın sağlığıdır. Kullanıldığı her toprağı yenileştirir, iyileştirir. Toprağı havalandırırken yeterli oksijen almasını sağlar. Etiper bitkinizin günlük sıcaklık dalgalanmalarında en az etkilenmesini sağlar, sterildir yabancı ot ve haşere taşımaz. Hafifliğiyle, toprağın kullanım alanını büyütür, rahatlatır. Su tutma kapasitesiyle eşsizdir, istenildiği oranda su tutar.

Tarımda ETİPER verimi, kazancı verimlendirir: Seralarda, turfanda sebze, kesme çiçek, nitelikli çim ve ticari amaçlı süs bitkilerinin yetiştirilmesi, çiçeklerin sağlıklı büyümesi, kısa sürede verimlendirilmesiyle maliyet düşer, topraktan sağlanan verim, bereketli kazançlara dönüşür. Tarımda ETİPER verimiyle, rahat geniş havalandırılmış topraklar, bereketli kazançlar.

ETİPER

Etibank Perlit İşletmesi

Etibank Perlit İşletmesi
Posta Kutusu 1, Telefon: 14 04 47
Cumaovası - İZMİR Teleks: 52500 etit tr. (Etiper)

Etibank Genel Müdürlüğü
Cihan Sok, No: 2 Posta Kutusu: 195 Sıhhiye - Ankara
Telefon: 29 68 00 (30 Hat) Teleks : 42207 eti tr - 43125 ebnc tr.

ETİPER bir ETİBANK ürünüdür

BİRİKMİŞ PARANIZI CİDDİYE ALIYORSANIZ, TÖBANK'DA SAĞLAMA ALIN...

Tasarruflarınız esas Töbank'da
değerlendirmeye değer.

doğru

TÖBANK
"güçlü bankadır"